

अध्याय एक

शोध परिचय

१.१ शोध शीर्षक

प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक “बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाको पदसङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन” रहेको छ ।

२.१ शोधको प्रयोजन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभूवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजि शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रिय विभाग स्नातकोत्तर द्वितीय वर्षको दशौ पत्रको प्रयोजनार्थ तयार गरिएको छ ।

१.३ विषय प्रवेश

उच्चारण अवयवबाट उच्चारित सार्थक ध्वनि समूहलाई नै भाषा भनिन्छ । भाषा मनका भावनाहरू व्यक्त गर्ने प्रभावकारी माध्यम हो । यसबाट मानवीय विचारहरू आदनप्रदान हुन्छ । भाषा यादृच्छिक हुनका साथै सिर्जनात्मक र अनुकरणात्मक हुन्छ । भाषा व्यवस्थित एवम परिवर्तनशील हुन्छ । संसारको सबै भाषाको आ-आफ्नो वर्ण, शब्द, वाक्य र व्याकरण रहेको हुन्छ । भाषा यस्तो बस्तु हो जसले मानव जातिलाई पूर्णता दिलाउँदछ । भाषाका माध्यमबाट नै मानिसले आफ्नो दैनिक व्यावहार, कार्य गर्ने गर्दछ ।

नेपालीमा बोलिने भाषा परिवार मध्येको दोस्रो ठूलो भाषा परिवार भोटबर्मेली भाषा परिवार अन्तर्गत राई बान्तावा पर्दछ । नेपालको पूर्वी पहाडी जिल्लाहरू र बराह क्षेत्र र त्यसका आसपासका नदीहरू सुनकोशी, अरुण नदीका वरीपरीका क्षेत्रलाई उनीहरूको मुख्य उद्गम स्थलमा लिइएको छ । राई जाति भित्र पनि धेरै थर र उपथर र उनीहरूले बोल्ने भाषा उपभाषा रहेको यस भाषाको अध्ययन अनुसन्धानमा भाषाविद्हरू पनि

अन्योलमा परिरहेका छन् । त्यसैले राई जातिका यति नै मातृभाषा छन् भनेर किटान गर्न सकिरहेको छैन

राई जातिमा सबै भन्दा धेरै सङ्ख्यामा बोलिने भाषा बान्तावा भाषा नै हो वर्तमान सन्दर्भमा बान्तावा भाषीहरू अन्य राई भाषीहरू भन्दा अधिक मात्रामा भए पनि यस भित्र पनि अनेक विचलनहरू पाइन्छ । अन्य भाषाको प्रभावको कारण विविध भाषिका पाइन्छ । साथै समयको अन्तराल भौगोलिक दुरतासगै शब्द उच्चरणमा भिन्नता पाइन्छ ।

१.४ समस्या कथन

नेपालीमा बोलिने भाषा परिवार मध्येको भोटबर्मेली भाषापरिवार अन्तर्गत राई बान्तावा भाषा पर्दछ । राई जातिहरू आफ्नो दैनिक कामकाज एवम् विविध धार्मिक कार्य रितीरिवाज संस्कार आदि कार्यमा यस भाषाको प्रयोग गर्दै आइरहेको छ । अन्य भाषाको जस्तै यस भाषाको पनि आफ्नै व्यवस्था रहेको छ । प्रस्तुत शोधपत्र पनि यिनै भाषिक व्यवस्था अन्तर्गत व्याकरणको एकपक्ष पदसङ्गतिको अध्ययन निम्न लिखित समस्यामा केन्द्रित रहेको छ ।

- (क) बान्तावा र नेपाली भाषाका नामपदमा पदसङ्गतिको कस्तो रहेको छ ?
- (ख) बान्तावा र नेपाली भाषामा सर्वनाममा के कस्तो पदसङ्गति देखिन्छ ?
- (ग) बान्तावा र नेपाली भाषाका विशेषणमा के कस्तो पदसङ्गति देखिन्छ ?
- (घ) बान्तावा र नेपाली भाषाका क्रियापदमा के कस्तो पदसङ्गति पाइन्छ ?
- (ङ) बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका पदसङ्गतिमा के कस्ता व्यतिरेकी पाइन्छ ?

१.५ शोधको उदेश्य

नेपाली भाषा र बान्तावा भाषाको व्याकरणमा पदसङ्गतिको के कस्तो अवस्था रहेको छ, तिनीहरू बीच के कस्ता समानता र भिन्नता छ, भन्ने कुराको व्यतिरेकी अध्ययन गर्नु यस शोधकार्यको मुख्य उदेश्य छ ।

- (क) बान्तावा र नेपाली भाषाका नामपदमा पदसङ्गतिको अवस्था ठम्याउन ।
- (ख) बान्तावा र नेपाली भाषाका सर्वनाममा देखापरेका पदसङ्गतिको निक्यौल गर्न ।
- (ग) बान्तावा र नेपाली भाषाको विशेषणमा पाइने पदसङ्गतिको अवस्था ठम्याउन ।
- (घ) बान्तावा र नेपाली भाषाको क्रियापदमा पाइने पदसङ्गतिको अवस्था ठम्याउन ।

१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा

राई भाषा समूह भित्र बोलिने बान्तावा भाषाको अध्ययन धेरै अघिबाट हुँदै आइरहेको पाइन्छ, ता पनि यस भाषाको उल्लेख्य रूपमा अनुसन्धान त्यति भएको पाँइदैन । आज भन्दा अगाडि जे जस्तो यस भाषाका बारेमा अध्ययन अनुसन्धान कार्य भएका छन्, निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

डिक बहादुर बान्तावाले 'बान्तावा नेपाली शब्दकोश र बान्तावा राई व्याकरण (वि. सं. २०५५) प्रकाशित गरी उल्लेख्य योगदान पुऱ्याएका छन् । उनले बान्तावा भाषाका दिल्पाली भाषिकालाई मानक बनाएर बान्तावा भाषामा पाइने व्याकरणिक व्यवस्थाका चर्चा गरेका छन् ।

श्यामप्रसाद राईले ओ रेडियो नेपाला (२०६२) बान्तावा भाषामा रेडियो शैली शब्दकोश प्रकाशित गरी सो शब्दकोशमा नेपाली क्षेत्रीय प्रसारण केन्द्र धनकुटाबाट समाचार वाचन गर्ने क्रममा प्रयोग भएका शब्दहरूको सङ्कलन गरिएको छ ।

प्रा. डा. नोवल किशोर राईका कृतिहरू अ 'वेसिक बान्तावा कन्भर्सेशन कोर्ष' (सन् १९७८) द लोकेटिभ मार्कर सफिकेशन अफ बान्तावा एण्ड देयर एक्टेन्सल (सन् १९८८) र बान्तावा भाषामा पुरुषवाचक सर्वनामका चर्चा गरेका छन् ,

बी. एम. दाहालले अ डिस्क्रिप्सन अफ नेपाली लिटिरी एण्ड कोल्लोकोभल (सन् १९४४) मा राई किराँती भाषामा जम्मा ३० वटा भाषा छन् तिनीहरूमध्ये बान्तावा नै प्रमुख हो भनेर चर्चा गरेका छन् ।

प्रा. डा. देवीप्रसाद गौतमले आफ्नो कृति नेपाली भाषा परिचय (२०४०) मा राई किराँती भाषाहरू भोटबर्मेली भाषा र परिवारमा पर्दछन् भन्दै नेपालका किराँती भाषाहरूलाई पूर्वी, केन्द्रिय किराँती र पश्चिमी किराँती गरी तीन समूहमा विभाजन गरेका छन् । जस मध्येको केन्द्रिय किराँती भाषा अन्तर्गत बान्तावा भाषा पर्ने समेत उल्लेख गरेका छन् ।

भाषाविद् बालकृष्ण पोखरेलले राष्ट्र भाषा (२०४०) मा राई किराँती भाषाहरूलाई बर्गीकरण गर्ने क्रममा पहाडी मूलको याकेली अन्तर्गत बान्तावा भाषालाई राखेका छन् । उनले खम्बुवानी भाषा अन्तर्गत खालिङ्गी, थुलुङ्गी, सोताङ्गी, लिलिङ्गी समूहमा नराखी याकेली वा लिम्बुवानी निकट मानेका छन् ।

राई, बमबहादुरले नेपाली भाषा र बान्तावा भाषाको व्याकरणात्मक कोटिको व्यतिरेकी अध्ययन (२०६३) स्नातकोत्तर शोधपत्रमा बान्तावा भाषाको परिचय दिदै नेपाली भाषा र बान्तावा भाषाका व्याकरणात्मक कोटिहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष, कारक, काल, पक्ष, भाव र वाच्यको व्यतिरेकी अध्ययन गरेका छन् (राई, वि. सं. २०६३) ।

राई, रीता देवीले नेपाली भाषा र बान्तावा भाषाको रूपको व्यतिरेकी अध्ययन (२०६४) शीर्षकको स्नातकोत्तर शोधपत्रमा बान्तावा भाषाको परिचय दिदै बान्तावा भाषाका पदवर्ग र त्यससँगै सम्बन्धित रूपतत्वको खोजी गरी नेपाली भाषा र बान्तावा भाषाको रूपको व्यतिरेकी अध्ययन गरेका छन् (राई, २०६४)

ट्रफ्सन हड्सनले “कम्पेरेटिप भोकेबुलरी (सन् १९५९) प्रकाशित गरे जसको एउटा परिचछेदमा रोदोड/चाम्लीङ्ग रुन्धेन्बुड छिन्तोड नाछिरिड वालिड याख्वा चौरासे कुलुङ्गे थुलुङ्ग भाषा भाषाहरूको तुलनात्मक अध्ययन गरेका छन् ।

कोरियन नागरिक क्वाड जु छोले टेक्स्ट कलेक्सन इन बान्तावा (२००६) मा बान्तावा भाषामा बोलिने विभिन्न ठाउँमा गएर विभिन्न भाषिकामा पाइने मिथक, गीत र कथा आदिको सङ्कलन गरेर ती फरक फरक भाषिका बोल्ने बान्तावा राईहरूको भाषालाई लिएर विश्लेषण गरेका छन् (छो, २००६)

डा. आर. के. स्प्रिगले प्रोब्लम्स इन बान्तावा राई फोनोलोजी सन् (१९७८) द सट फान्नल्स अफ राई बान्तावा भवस, एण्ड अफ फोनोलोजी विथ ग्रामर एण्ड लेविसस र बान्तावा राई स, र ज, फाइनल भर्व एट्स कलेटिम्स एण्ड डाइरेकटीभ (१९९२) आदि कृतिहरूमा राई जाति र राई भाषाको अध्ययन अनुसन्धान गर्दै बान्तावा राई भाषाको व्याकरणिक पक्षको चर्चा गरेका छन् ।

नेपाली भाषा र बान्तावा भाषाका पदसङ्गतिको बीच व्यतिरेकी अध्ययन कसैबाट नभएको हुँदा प्रस्तुत शोधपत्र आफैमा औचित्यपूर्ण रहेको छ ।

नेपालको पूर्वी पहाडी जिल्लाहरू र पूर्वी बहाराक्षेत्र र यसका आसपासका सुनकोशी, दुधकोशी, तमोर, अरुण नदीका क्षेत्रहरूमा बान्तावा भाषीहरूको उद्गम स्थल हो । नेपाली भाषा र बान्तावा भाषा भिन भिन्नै भाषा परिवारका भाषा हुन् तर पनि भौगोलिकताका कारण यी भाषा बीच स्वाभाविक रूपमा परिपूरकताको स्थिति सृजना भएको छ । यस सन्दर्भमा बान्तावा भाषाको भाषिक प्रक्रिया बारे जानकारी, दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा बोल्ने वक्ताहरूलाई थप जानकारी प्रदान गर्नका साथै भाषा विज्ञानका विद्यार्थी एवम् शिक्षकलाई यसबारे बुझन र यसबारे अन्य पक्षको अध्ययन गर्न बान्तावा भाषाको संरक्षण एवम् विकासका लागि औचित्यपूर्ण हुनेछ ।

१.८ शोधको विधि

प्रस्तुत शोधकार्य गर्दा क्षेत्रिय र पुस्ताकलीय दुबै विधिलाई अवलम्बन गरिएको छ । भाषाको विश्लेषणका लागि आवश्यक सैद्धान्तिक ज्ञानका लागि पुस्ताकलीय विधि र भाषिक तथ्याङ्कको लागि क्षेत्रिय अध्ययन गरिएको छ ।

बान्तावा मात्रभाषा बान्तावा र नेपाली भाषाका वक्ता भएकाले वक्ताको आफ्नै अर्न्तदृष्टिमा सामग्री सङ्कलन गरी पाँचथर जिल्लाको रवि गा. वि. स. मा बोलिने बान्तावा भाषालाई आधार बनाएर बान्तावा भाषिहरूसँग सल्लाह छलफलका माध्यमबाट सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । त्यसैगरी सम्बन्धित संस्थाका विशेषज्ञहरूसँगको सरसल्लाह परामर्श भेटघाट गरी सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । नेपाली भाषाका सामग्री सङ्कलनमा पुस्ताकलीय विधिलाई अवलम्बन गरिएको छ ।

१.९ शोधको सीमाङ्कन

बान्तावा भाषीहरू मुख्य गरी नेपालको पूर्वी पहाडी जिल्लाहरू साथै नेपाल बाहिर आसाम, भूटान, सिक्किम, दार्जिलिङ्ग लगायतका ठाउँहरूमा बोलिन्छन् । यी सबै ठाउँहरूमा बोलिने बान्तावा भाषामा भने एकरूपता पाइँदैन । बान्तावा भाषा भित्र पनि भाषिकाहरू दिल्याली, आम्चोके र हतुवाली रहेको पाइन्छ । प्रस्तुत शोधपत्र पाँचथर जिल्ला रवि गा. वि.स.का आसपासमा बोलिने बान्तावा भाषाका दिल्याली भाषिकालाई अध्ययनको क्षेत्र बनाएर शोध गरिएको छ । दिल्याली भाषिका रवि गा.वि.स आसपासमा अत्याधिक बोलिने हुदाँ दिल्याली भाषालाई अध्ययनको क्षेत्र बनाएको हो ।

१.१० शोधको रूपरेखा

अध्याय एक : शोध परिचय

अध्याय दुई : बान्तावा भाषाका परिचय

अध्याय तीन : पदसङ्गतिको परिचय

अध्याय चार : लिङ्ग, वचन र आदरमा नामपदको सङ्गति

अध्याय पाँच : लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा सर्वनामको सङ्गति

अध्याय छ : लिङ्ग, वचन र आदरमा विशेषणको सङ्गति

अध्याय सात : लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा क्रियापदको सङ्गति

अध्याय आठ : निष्कर्ष

अध्याय दुई

बान्तावा भाषाको परिचय

२.१ बान्तावा भाषाको परिचय

बान्तावा शब्द 'बोन' र 'तावा' मिलेर बनेको शब्दको हो । बोनको अर्थ पानीको मुहान र तावाको अर्थ 'अथिति' हुन्छ । पानीको मुहान हिमालको फेदीमा अतिथिले बोल्ने भाषालाई मानिसहरूको जनजीवनमा बान्तावा भन्ने थालिएको हो । यसलाई बोलचालमा बान्तावा, बुन्तवा पनि भनिन्छ (राई, २०६०: ११) ।

राई जाति भित्र पर्ने बान्तावा राईको मातृभाषा बान्तावा हो । राई जाति भित्रपनि धेरै थर, उपथरहरू रहेको छ भनि किटान गर्न सकिरहेको छैन । वर्तमान सन्दर्भमा राई जातिभित्र अनेक मातृभाषाहरू भए पनि अन्य भन्दा बान्तावा भाषीहरू अधिक मात्रामा भएको पाइन्छ । अहिले राई जाति भित्र पर्ने साङपाङ, कुलुङ, थुलुङ, चाम्लिङ आदि राईहरूले पनि बान्तावा भाषालाई नै मातृ भाषाका रूपमा प्रयोग गर्दै आइरहेको अवस्था छ ।

बान्तावा भाषा नेपालको दोस्रो ठूलो भाषा परिवार भोटवर्मेली भाषा परिवार अन्तर्गत पर्ने भाषा हो । भोटवर्मेली भाषा परिवारका अनेकौ भाषा समूहहरू मध्ये सबै भन्दा धेरै मातृभाषा रहेको राई भाषा समुह हो । जसमा अठाइस भन्दा बढी मातृभाषाहरू रहेको अनुमान छ । जसमध्ये पनि राई, लिम्बू, याक्खा र सुनार जातिले बोल्ने भाषालाई किराँती मूल भाषा भनिन्छ ।

किराँतहरूको पुर्खा खम्बुलाई भनिन्छ । राई भाषा अन्तर्गत पर्ने मातृभाषाहरू खम्बु अन्तर्गत पर्दछ । खम्बुहरूले बसोवास गर्दै आएको शासन गरेको माझ किराँत लिखु साथै बराहक्षेत्र त्यसका आसपासका नदीहरू, सुकोशी, दुधकोशी र अरुण नदी वरीपरी उनीहरूको उद्गम स्थलको रूपमा लिएको छ ।

बान्तावा राई जातिको मातृभाषा बान्तावा हो बान्तावा भाषा एक भएपनि यस भाषा अन्तर्गत पनि विभिन्न भाषिका पनि पर्दछ । जसमध्ये आम्चोके, हतुवाली, र दिल्या-छिनाम्खोले रहेको छ । बान्तावा भाषामा यी भाषिकाका कारण बान्तावा भाषीहरूमा पनि अनेक विचलन वा भेदहरू देखापरेको पाइन्छ । जसको कारण बोलचालमा कठिनाइ एवम्, अध्ययन अनुसन्धानमा समेत कठिनाइ रहेको छ । बान्तावा भाषा कथ्य बढी र लेख्य परम्परा कम रहेको पाइन्छ ।

राई जातिका मूल थलोका रूपमा नेपालको पूर्वी पहाडी जिल्लाहरू रहेता पनि बसाइ सराइका कारण नेपाल बाहेक भारतको सिक्किम, दार्जिलिङ्ग, कालेबुङ्ग, भूटान जस्ता ठाउँहरूमा बान्तावा भाषीहरू बस्दै आइरहेको पाइन्छ त्यहाँ बसोवास गर्ने राई जातिहरूले बान्तावा भाषालाई नै मातृभाषाका रूपमा प्रयोग गर्दै आइरहेको पाइन्छ । नेपालमा बोलिने अधिक हिसाबले नवौँ स्थानमा बान्तावा भाषा पर्दछ । अन्य भाषाका तुलनामा बान्तावा भाषाको अध्ययन अनुसन्धान पनि अत्याधिक मात्रामा भइरहेको पाइन्छ ।

राई भाषा समूहमा यति नै भाषा छन् भनेर किटान गर्न सकिरहेको छैन तैपनि विभिन्न संघसंस्था स्वदेशी तथा विदेशी विद्वान्हरूले यस विषयमा अध्ययन गरिरहेको पाइन्छ । बान्तावा भाषालाई नेपाल सरकारले राजपत्रमा सूचीकृत गरेको उन्नसाठी आदिवासी जनजाति मध्ये राई बान्तावा भाषा पनि एक हो ।

२.२ बान्तावा भाषा सम्बन्धी गरिएका अध्ययन

बान्तावा भाषा सम्बन्धि स्वदेशी तथा विदेशी विद्वान्हरूले अध्ययन गरेको पाइन्छ । विद्वहेन्सन र वर्नर विन्टरले द राई अफ इष्टर्न नेपाल (१९९१) मा बान्तावा भाषाका चार भाषिका को चर्चा गरिएको छ । पूर्वी बान्तावा अरुण देखि पूर्वी भागमा बोलिन्छ । दक्षिण बान्तावा भाषा भोजपुर जिल्लाको दक्षिणसँग र उदयपुरमा बोलिन्छ । उत्तरी बान्तावा भाषा भोजपुर देखि उत्तरी भागमा बोलिन्छ । भाषिका भोजपुरको आखे खोटाङको केहि भेगमा बोलिन्छ भनेका छन् । (जी हेन्सन र वर्नर विन्टर, सन् १९९१)

भाषा विद्वान्हरूले राई किराँती भाषा समूहलाई भोटबर्मेली भाषा परिवार अन्तर्गत बान्तावा भाषालाई खम्बानी राई समूहमा नराखेर लिम्बूवानी निकट मानेका छन् (पोखरेल, २०४०)

समर अफ लिङ्ग्विस्टिक नामका संस्थाले अन्वेषक आर. डब्लु. ग्योभर (१९७३) ले शब्द तथ्याङ्कीय विश्लेषण पद्धतिको प्रयोग गरी चिनीयाँ तिब्बती परिवारको बोदेली (तिब्बती) अन्तर्गत पर्दछ। (राई, २०६०:१२)

प्रा. डा. देवीप्रसाद गौतमले आफ्नो कृति नेपाली भाषा परिचय (२०४०) मा राई किराँती भाषाहरू भोटबर्मेली भाषा र परिवारमा पर्दछन् भन्दै नेपालका किराँती भाषाहरूलाई पूर्वी, केन्द्रिय किराँती र पश्चिमी किराँती गरी तीन समूहमा विभाजन गरेका छन्। जस मध्येको केन्द्रिय किराँती भाषा अन्तर्गत बान्तावा भाषा पर्ने समेत उल्लेख गरेका छन् (गौतम वि. सं. २०४०)।

बी. एम. दाहालले अ डिस्क्रिप्सन अफ नेपाली लिटिरेरी एण्ड कोल्लोकोभल (सन् १९४४) मा राई किराँती भाषामा जम्मा ३० वटा भाषा छन् तिनीहरूमध्ये बान्तावा नै प्रमुख हो भनेका छन् (दाहाल सन् १९९४)।

भाषाविद् बालकृष्ण पोखरेलले राष्ट्र भाषा (२०४०) मा राई किराँती भाषाहरूलाई वर्गीकरण गर्ने क्रममा पहाडी मूलको याकेली अन्तर्गत बान्तावा भाषालाई राखेका छन्। उनले खम्बुवानी भाषा अन्तर्गत खालिङ्गी, थुलुङ्गी, सोताङ्गी, लिलिङ्गी समूहमा नराखी याकेली वा लिम्बूवानी निकट मानेका छन् (पोखरेल, वि. सं. २०४०)।

प्रा. डा. नोवल किशोर राईका कृतिहरू अ 'वैसिक बान्तावा कन्भर्सेशन कोर्ष' (सन् १९७८) द लोकेटिभ मार्कर सफिकेशन अफ बान्तावा एण्ड देयर एक्टेन्सल (सन् १९८८) र बान्तावा भाषामा पुरुषवाचक सर्वनाम (वि. सं. २०४६) (राई निप्सुङ वर्ष ९ पूर्णाङ्क (१६ २०५९ पृ. ३०)।

बान्तावा (राई) भाषिक अध्ययनका क्रममा अग्र स्थानमा नोबल किशोर राई पर्दछन् । वि. स. २०३० सालमा राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठानबाट प्रकाशित पर्यावाची शब्दहरू समावेश गरी भाषिक फाटमा लिखित रूपमा प्रवेश राईले अ डिस्क्रिप्टिभ स्टडी सन् १९८५ विद्यावारिधि शोधपत्रमा बान्तावा भाषा भोटबर्मेली भाषा परिवार भित्र पर्दछ जुन नेपालको पूर्वी पहाडी भेगमा साथै नेपाल बाहेक भारतको सिक्किम, दार्जिलिङ्ग, कालेबुङ्ग, भूटान जस्ता ठाउँहरूमा बान्तावा भाषीहरू बस्दै आइरहेको पाइन्छ त्यहाँ बसोवास गर्ने राई जातिहरूले बान्तावा भाषालाई नै मातृभाषाका रूपमा प्रयोग गर्दै आइरहेको पाइन्छ । यस भाषामा लिङ्ग अनुसार क्रियाको रूपायन हुने र द्विवचनको व्यवस्था हुने पदवर्ग र निर्माणमा द्वित्व मात्र नभएर त्रित्वको समेत व्यवस्था हुने र बान्तावा भाषाको आफ्नो व्याकरणिक विशेषता छन् भनी उल्लेख गरेका छन् ।

राई भाषालाई भाषाविद्हरूले किराँती भाषा अन्तर्गत भोटबर्मेली भाषा परिवार अन्तर्गत राखेका पाइन्छ । किराँत राई किराँती भाषापरिवार भित्र पर्दछ । किराँती भाषाहरूमा पनि पूर्वीकिराँती केन्द्रिय किराँती र पश्चिमी किराँती गरी तीन समूहमा छन् । जसमध्येको केन्द्रिय किराँती भाषा अन्तर्गत बान्तावा भाषा पर्दछ । (गौतम, २०४०)

कोरियन विद्वान् जु छोले टेक्स्टद्वारा कलेक्सन इन 'बान्तावा (२०६०) मा बान्तावा भाषामा पाइने भिन्न भिन्न भाषिकाहरूमा पाइने मिथक, कथा, गीत आदिको सङ्कलन गरेर फरक फरक भाषिका बोल्ने बान्तावा राईहरूको भाषालाई लिएर विश्लेषण गरेका छन् ।

यसरी 'राई' बान्तावा भाषा सम्बन्धी विभिन्न स्वदेशी एवम् विदेशी विद्वान्हरूले खोज अनसन्धान गरिरहेको पाइन्छ । अन्य भाषिकाका तुलनामा राई जाति भित्र अनेक भाषिका रहेको पाइन्छ । सार्थ अन्य राई जाति समूह भित्र पर्ने अन्य भाषाका तुलनामा बान्तावा निकै अघिबाट अनुसन्धान भइरहेको पाइन्छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०५८ को तथ्याङ्क अनुसार बान्तावा भाषीहरू तीन लाख एकत्तर हजार छपन्न जना रहेको देखिन्छ भने २०६८ तथ्याङ्क अनुसार बान्तावा भाषी एक लाख बत्तीस हजार पाँच सय तिरासी जना मात्र रहेको देखिन्छ ।

यी तथ्याङ्कलाई हेर्दा २०५८ भन्दा २०६८ मा बान्तावा भाषीको सङ्ख्या अत्याधिक मात्रामा घटेको देखिन्छ । यो बान्तावा भाषीका लागि अतुलनीय क्षति हो ।

वि. सं. २०४६ पछि नेपालमा मातृभाषामा पठन पाठन गर्न पाइने सरकारी नीति अनुसार राई बान्तावा भाषा पनि (आनुयुङ) हाम्रो भाषा प्राथमिक तह सम्म पठनपाठन सञ्चालन भयो । बान्तावा भाषीहरू बसोवास गर्ने नेपाली पूर्वी पहाडी जिल्लाहरूमा विद्यालयमा उक्त पुस्तक लागु गरियो तर पाठ्यपुस्तक तथा दक्ष शिक्षकको अभावमा त्यस पुस्तकको नियमित पढाइ हुन सकिरहेको भने छैन । हाल शिक्षकहरूलाई यसै सम्बन्धी तालिम दिइरहेको छ । साथै वि. सं. २०६१ फागुनबाट बान्तावा भाषामा मासिक रूपमा 'बुडखावा' पत्रिकामा प्रकाशित भइरहेको छ जसले बान्तावा भाषाको कथ्यलाई लेख्य विकास गर्ने शुद्ध बान्तावा लेखन प्रति प्रेरित गर्ने उद्देश्य लिएको छ ।

भाषाहरू दिनहुँ लोप भइरहेको अवस्थामा अरु भाषाहरू भन्दा बान्तावा भाषा सुरक्षित रहेको छ । बान्तावा भाषाको संरक्षण र सम्बद्धन गर्न विविध उल्लेखनीय प्रयासहरू भइरहेको छ । बान्तावा भाषाको विकासमा व्यक्तिगत तथा संस्थागत रूपमा विकासका प्रयासहरू भइरहेको पाइन्छ । साथै विदेशी स्वदेशी भाषा विद्वान्हरूले पनि बान्तावा भाषाको अध्ययन अनुसन्धान गदै महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउदै आइरहेको छ ।

अध्याय तीन

पदसङ्गतिको परिचय

३.१ पदसङ्गतिको परिचय

पदसङ्गति भन्नाले वाक्य भित्रका पदहरूका बीच रूपात्मक मेल हुनु हो । वाक्यीय संरचनामा आएका दुई वा दुई भन्दा बढी एकाइहरू शब्दहरूले समान रूपगत अभिलक्षण देखाउनु सङ्गति हो । (शर्मा, २०६०:१९७) ।

वाक्यमा प्रयोग भएका शब्दहरूका बीचको रूपात्मक मेल वा अनूकूलतालाई सङ्गति भनिन्छ । यस्तो सङ्गतिमा विशेष गरेर कर्ता र क्रियापद तथा विशेष्य नाम/सर्वनाम र विशेषणका बीचको मेललाई लिइन्छ । वाक्यमा लिङ्ग, वचन पुरुष तथा आदरका दृष्टिले कायम हुने सङ्गति नेपालीमा विशेष महत्व हुन्छ (अधिकारी, २०४९:५४) ।

वाक्य भित्रका पदहरूबीच मेल हुनु पदसङ्गति हो । वाक्यमा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरार्थीको मेल हुनुपर्दछ यदि मेल भएन भने त्यसमा व्याकरणिक अशुद्धि उत्पन्न हुनुका साथै त्यसले स्पष्ट अर्थबोध गराउन सक्दैन । तसर्थ पदसङ्गति छ, छैन भन्ने आधारमा व्याकरणिक दृष्टिले वाक्य शुद्ध र अशुद्ध रूप पक्का लगाइन्छ । जस्तै :-

(क) बहिनी आउँछ ।

(ख) म गयो ।

(ग) तिमीहरू खान्छस् ।

(घ) तपाँई जानेछ ।

(ङ) हिजो राम काठमाडौं जान्छ ।

यी माथिका वाक्यमा कर्ता र क्रियापद छन् । संरचनाका आधारमा हेर्दा माथिका वाक्यहरू शुद्ध देखिएतापनि सङ्गति आधारमा भने नमिलेकाले व्याकरणिक दृष्टि अशुद्ध छन् ।

पहिलो वाक्य 'क' मा वाक्यको कर्ताको लिङ्गानुसार क्रिया रहेको छैन त्यसैले वाक्य अशुद्ध रहेको छ । वाक्य 'ख' मा कर्ताको पुरुष अनुसार क्रियापद रहेको छैन । वाक्य 'ग' मा कर्ताको वचन अनुसार क्रिया रहेको छैन । त्यस्तै वाक्य 'घ' मा आदर कर्ता अनुरूपको क्रिया रहेको छैन । वाक्य 'ङ' मा कर्ता र क्रियापदको मेलमा कालिक असङ्गति रहेको देखिन्छ । यसरी यी माथिका वाक्यहरू संरचनाका आधारमा ठिकै जस्तो भए पनि व्याकरणिक दृष्टिले अशुद्ध छन् । तसर्थ, पदसङ्गति वाक्यको व्याकरणिक शुद्धि मापक उपकरण हो ।

.२ इपदसङ्गतिको प्रकार

पदसङ्गतिका बारेमा विभिन्न विद्वान्हरूले विभिन्न प्रकारका चर्चा गरेका पाइन्छ । जस अन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदरकाल, भाव, कारक, वाच्य र अकरण पर्दछन् । .२
लिङ्ग

लिङ्ग जुनसुकै भाषाका वाक्यमा नामसँग अर्को कुनै शब्द (सर्वनाम, विशेषण, कोटिकार, सम्बन्धपद र क्रिया) को पदसङ्गतिको भेदले जे जति किसिमको अर्थ भेद देखाउँछ । त्यसैलाई लिङ्ग भनिन्छ (पोखरेल २०५४:६५) । जस्तै:-

(क) मेरो सानो छोरा छ । (पु. लि.)

(ख) मेरी सानी छोरी छे । (स्त्री. लि.)

यहाँ मेरी नाम पदलाई परिवर्तन गरी छोरी बनाउन साथ अन्य पदहरू मेरो (सम्बन्ध) सानो -विशेषण) र छ क्रियापद 'छे' र सानोमा सानी हुन पुगेको छ ।

वचन

वाक्यमा नामको एक वा अनेक सङ्ख्या अनुसार सबै विकारी (नामपद सर्वनाम, विशेषण, र क्रिया)पद बीचमा देखापर्ने एक वा अनेक भेदलाई वचन भनिन्छ (अधिकारी, २०४०:९६) ।

(क) केटो आयो । (एकवचन)

(ख) केटाहरू आए । (बहुवचन)

यहाँ एकवचनलाई बहुवचन बनाउँदा नामपदलाई बहुवचनमा बनाउँदा आकारान्त नामपदमा रूपान्तरण गर्दा 'ओ' लाई 'आ' मा बदलेर ऐच्छिक 'हरू' प्रत्यय प्रयोग गरिन्छ ।

पुरुष

कुनै पनि कुरा बोलेको बेलामा वा बोलचालमा सहयोगी हुनेहरूले परिस्थिगत प्रकृति व्यक्ति गर्ने व्याकरणात्मक कोटिलाई पुरुष भनिन्छ (पोखरेल, २०५४:८४) ।

(क) म आँए । (प्रथम पुरुष)

(ख) तँ आइस । (द्वितीय पुरुष)

(ग) ऊ गयो । (तृतीय पुरुष)

यहाँ 'क' वाक्यमा बोल्ने व्यक्ति नै कुराकानीमा सहभागी भएको छ, त्यस्तै उदाहरण 'ख' मा सुन्ने व्यक्ति सहभागी भएको छ, र 'ग' वा तृतीय पुरुष वाक्यमा भने कुराकानीको सन्दर्भमा वक्ता र स्रोत नभइ अन्य व्यक्तिको विषयमा कुराकानी छ ।

आदर

शिष्टता वा सम्मानको तहहरू जनाउन प्रयोग गरिने वाक्यीय वा रूप प्रक्रियात्मक भिन्नतालाई नै आदरार्थी भनिन्छ । यो प्रायः स्रोत र अन्य सन्दर्भमा व्यक्त हुने व्याकरणात्मक कोटि हो (शर्मा, २०५६:२१३) ।

- (क) तँ गइस । (सामान्य आदर)
- (ख) तिमी गयौ । (मध्यम आदर)
- (ग) तपाईं जानुभयो । (उच्च आदर)
- (घ) हजुर जानुभयो । (अतिउच्च आदर)

यहाँ उदाहरण लाई हेर्दा 'क' भन्दा 'ख' मा आदरको तह उठेको देखिन्छ यसै गरी ग, घ, ङ ले आदरका तहलाई उत्तरोत्तर देखाएको छ, वाक्यात्मक संरचनामा व्यक्तिको प्रतिष्ठाले प्रकट गर्ने यस्तो भेद नै आदरार्थी हो ।

काल

कथनका सापेक्षतामा भएका वा हुदाँ कार्यव्यपारको अधिकरण रहेको समय नै भाषिक काल हो कालले समय निर्धारण गर्दछ (लम्साल, २०६६:८६) ।

- (क) ऊ गयो ।
- (ख) ऊ आउँछ ।
- (ग) ऊ आउनेछ ।

यहाँ 'क' वाक्यका क्रियापद 'गयो' मा 'यो' प्रत्ययले देखाउने समय भेल र आउँछ मा 'छ' प्रत्यय जोडिएको छ र तेस्रो वाक्यमा क्रियापद 'नेछ' प्रत्यय जोडिएको छ ।

भाव

भाव/वृति पनि काल पक्ष जस्तै क्रियापद सँग सम्बन्ध व्याकरणात्मक कोटि हो । काल पक्षबाट कार्य व्यापारका भौतिक बोध हुन्छ भने भावबाट कार्य व्यापारको मनोवैज्ञानिक अवस्थाको बोध हुन्छ (अधिकारी, २०६६:१४८) ।

(क) तिमी जान्छौ ।

(ख) तिमी जाउ ।

(ग) तँ गएस् ।

(घ) तिमी जाउला ।

कारक

वाक्यमा क्रियासँग नामिकपद वा पदावलीका बीच आर्थीसम्बन्ध भूमिकालाई कारक भनिन्छ (अधिकारी, २०४९:८६) । जस्तै :-

(क) रामले मलाई कुट्यो ।

(ख) हरिले उसलाई भन्यो ।

यहाँ पहिलो वाक्यमा 'कुट्यो' क्रियापदसँग रामले र मलाई भन्ने पदहरूको आर्थी वा भूमिकामूलक सम्बन्ध फरक-फरक हुनाले फरक-फरक गरेको छन् ।

वाच्य

वाक्यमा कर्ता/कर्म वा भाव क्रिया मध्ये कुनै एकलाई प्रधान मान्ने व्याकरणात्मक युक्तिलाई नै वाच्य भनिन्छ । यो मुख्यतः क्रियासँग सम्बन्धित भएर व्यक्त हुन्छ (अधिकारी, २०६६:१६५) । जस्तै :-

(क) उसले मलाई चिन्यो ।

(ख) म चिनिँँ ।

अकरण

वाक्यको निषेधात्मक कार्य जनाउने व्यकरणिक युक्तिलाई अकरण भनिन्छ (अधिकारी, २०६६:६६) ।

(क) उ घर जादैन ।

(ख) आज पानी नपर्ला

अध्याय चार

लिङ्ग, वचन र आदरमा नामपदको सङ्गसङ्गति

४ पृष्ठभूमि

यस अध्यायमा नामको परिचय, बनोट र लिङ्ग वचन र आदरमा नामपदको सङ्गति बारेमा बान्तावा नेपाली भाषाबीच व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ ।

४.१ नाम

कुनै पनि व्यक्ति, वस्तु, स्थान र भावलाई बुझाउने शब्दलाई नाम भनिन्छ । के ? र को ? प्रश्नको जवाफमा आउने शब्द नै नाम हो । जुन विशिष्ट खालका निश्चित कार्य गर्न वाक्यमा उद्देश्य, कर्म, पूरक आदि भएर आउँछ (राई, २०६७:६) ।

४.२ नामको बनोट

बान्तावा भाषामा बनोटका आधारमा सरल र जटिल गरी दुई किसिमका नाम पाइन्छ भने नेपाली भाषामा बनोटका आधारमा मू र व्युत्पन्न गरी दुई प्रकारका पाइन्छ ।

४.२.१ सरल नाम

एउटा मात्र सार्थक एकाइ भएको नामलाई सरल नाम भनिन्छ । यस्ता नाममा एक रूप मात्र पाइन्छ । जस्तै:-

सरल नाम	नेपाली अर्थ
कोक	भात
डाक्सी	केरा
खान	तरकारी

चा	धान
डावे	खुकुरी
डा	माछो
छोड्गा	चरा
भेवा	किरा
खिम	घर
सावा	भैसी
निछा	भाइ/बहिनी
बाक्सो	कोदाली
माक्सा	भालु
पित	गाई
धिनारा	भालु
कुतिवा	कुकुर
मा	आमा
छेड्गा	बाखा
मना	मान्छे
मुनिमा	विरालो

मथिका प्रयुक्त बान्तावा नामहरूमा एक रूप मात्र पाइन्छ । नेपाली भाषामा सरल नामका एक मात्र रूप पाइन्छ । यस सन्दर्भमा बान्तावा भाषा र नेपाली भाषामा समानता पाइन्छ ।

४.२.२ जटिल नाम

दुई वा दुईभन्दा बढी रूपहरूको योगबाट जटिल नामको निर्माण हुन्छ । बान्तावा भाषामा यस्ता नामहरू व्युत्पादन द्वित्व र समास भएर निर्माण हुन्छ ।

४.२.२.१ व्युत्पन्न नाम

(क) आधार रूपमा पुलिङ्गी/पा/प्रत्यय रूपको प्रयोग

आधाररूप	प्रत्यय	व्युत्पन्न	नाम
वा	पा	वापा	‘भाले कुखुरा’
टया	पा	टयापा	‘लोगने ’
ढिवा	पा	ढिवापा	‘भाले हात्ती’
को	पा	कोपा	‘हजुरबा’

बान्तावा भाषाका आधारका रूपमा पुलिङ्गी बोधक रूप ‘पा’ को प्रयोग गरेर पुलिङ्गी नामपदको निर्माण गर्ने व्यावस्था रहेको पाइन्छ भने नेपाली भाषामा पुलिङ्गी आकारान्त र एकारान्त पाइन्छ तर पनि मथि प्रयुक्त नामिकपदहरूमा पुलिङ्गी बोधक प्रत्यय रूपको प्रयोग नभएर पुलिङ्गी बोधक स्वतन्त्र नामपद प्रयोगमा आएको छ । यो बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाबीच पाइने व्यतिरेकी पक्ष हो ।

(ख) आधार रूपमा स्त्रीलिङ्गी प्रत्यय रूप/मा/को प्रयोग

आधाररूप	प्रत्यय (स्त्री लि.)	व्युत्पन्न नाम
---------	----------------------	----------------

वा	मा	वापा 'पोथी कुखुरा'
छा	मा	छामा 'माऊ'
ढिवा	मा	ढिवामा 'पोथी हात्ती'
को	मा	कोमा 'हजुरआमा'

उदाहरण प्रयुक्त बान्तावा व्युत्पन्न स्त्रीलिङ्गी नामहरूमा 'मा' प्रत्यय जोडिएको छ । नेपाली भाषाका नाममा स्त्रीलिङ्गीबोधक रूप भएर प्रयोग भएको छ, भने मानवी नामका आफ्नै स्वतन्त्र स्त्रीलिङ्गी हजुरआमा प्रयोग भएको पाइन्छ ।

यसरी बान्तावा स्त्रीलिङ्गीबोधक 'मा' प्रयोग भएको पाइन्छ, भने नेपाली स्त्रीलिङ्गी बोधक 'इ, उ, आ' प्रत्यय जोडिएको पाइन्छ ।

(ग) आगन्तुक शब्दमा /आ/ प्रत्ययको प्रयोग

आगन्तुक शब्द	प्रत्यय	व्युत्पन्न नाम
इलाम	आ	इलामा 'ईलाम'
हाट	आ	हाटा 'हाट'
स्कूल	आ	स्कूला 'स्कूल'
धरान	आ	धराना 'धरान'
जात	आ	जाता 'जात'

बान्तावा भाषाका आगन्तुक शब्दहरूमा 'आ' प्रत्यय रूप लगाएर बान्तावाको व्युत्पन्न गर्ने व्यवस्था पाइन्छ । यस्तो व्यवस्था नेपाली भाषामा पाइँदैन । यो बान्तावा भाषा र नेपाली भाषामा पाइने व्यतिरेकी पक्ष हो ।

(घ) आधार पदमा /खा/ प्रत्ययको प्रयोग

आधारपद	प्रत्यय	व्युत्पादित नाम अर्थ
खिप	खा	खिपखा 'पढ्ने ठाँउ'
कोन	खा	कोनखा 'घुम्नेठाँउ'
वाचाक	खा	वाचाखा 'नुहाउने ठाँउ'
चा	खा	चाखा 'खाने ठाँउ'
चेप	खा	चेपखा 'खेलने ठाँउ'
युड	खा	युडखा 'बस्ने ठाँउ'

उदाहरणमा प्रयुक्त व्युत्पादित नामहरूमा 'खा' प्रत्यय रूप लागेर स्थान विशेष बुझाउने नामपदको निर्माण भएको छ, यसरी बान्तावा भाषाका केही क्रियामूलका स्थान बोधक 'खो' प्रत्यय रूप लागेर स्थानगत नामपदमा व्युत्पादन भएको पाइन्छ। नेपाली भाषाका पनि स्थानबोधक नामपदको व्युत्पादन हुने व्यवस्था पाइन्छ, क्रियामूलका 'ने' प्रत्यय प्रयोग हुन्छ।

४.२.२.२ समास

बान्तावा भाषामा निम्न प्रकारले समास भएर नामपदको निर्माण भएको पाइन्छ।

१. द्वन्द्व समास

(क) नाना नङ् निछ्छा	नानानिछ्छा
'दिदी र बहिनी'	'दिदीबहिनी'
(ख) बवा नङ् निछ्छा	'बवानिछ्छा'

‘दाजु र भाई’

‘दाजुभाई’

२. तत्पुरुष समास

(क) वाओडिन

वाडिन

‘कुखुरा र अण्डा’

‘कुखुरा अण्डा’

(ख) हाङ्ग ओ खिम

हाङ्गखिम

‘राजाको घर’

‘राजदरवार’

३. विशेष समास

(क) नावु ख वा नाखुवा

नाक फोहर भोल सिंगान

(ख) मक ख वा मकखुवा

आँखा फोहोर भोल कचेडा

४. बह्वीव्रीहि

(क) साड तीट ढाप कावा तीटाढापकावा

टीट - ढाप - कावा

ना - क्रि - प्र. कृदन्तीकरण

‘जो लुगा धुन्छ त्यो -लुगा धुने’ (धोबी)

(ख) साड कोक कोकमुकावा

कोक - मु - कावा

ना. - क्रि. प्र. कृदन्तीकरण

‘जो भात पकाउँछ त्यो भात पकाउने (भान्छे)

बान्तावा भाषामा द्वन्द्व, तत्पुरुष, विशेष र बहुव्रीहि गरी चार प्रकारका समास व्यवस्था रहेको पाइन्छ भने नेपाली भाषामा तत्पुरुष, कर्मधारय, द्विगु, अव्ययीकरण, द्वन्द्व र बहुव्रीहि गरी छ प्रकारका समास पाइन्छ । बान्तावा भाषा र नेपाली भाषा दुई भाषामा पाइने व्यतिरेकी पक्ष हो ।

४.२.२.३ द्वित्व

बान्तावा भाषामा द्वित्व प्रक्रियाबाट पनि नामपदको निर्माण भएको पाइन्छ ।
जस्तै:

खिम	खिमखिम
‘घर’	‘घरघर’
लाम	लामलाम
‘बाटो’	‘बाटैबाटो’
टेन	टेनटेन
‘गाँउ’	‘गाउँगाउँ’
किन	किनकिन
‘तर्साउछ’	‘तर्साउने’
टिप	टिमटिप
‘थिच्छ’	‘थिच्ने’

माथि प्रयुक्त उदाहरणमा प्रयोग भए जस्तै बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका दुबैमा अक्षर वा वर्ण समूहको पुनरावृत्ति भई नामपदको निर्माण हुन्छ ।

बान्तावा भाषामा र नेपाली दुबै भाषाका सरल नाममा एकमात्र रूप पाइन्छ । जटिल नामको निर्माणमा भने व्युत्पादन, समास र द्वित्व भएको पाइन्छ । नामपदका निर्माणमा बान्तावा भाषा र नेपाली भाषा बीच केही समानता र केही असमानता पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका पुलिङ्गी वाक्यात्मक संरचनामा पुलिङ्गी वाक्यमा पुलिङ्गीबोधक 'पा' प्रत्ययको प्रयोग भएको पाइन्छ भने स्त्रीलिङ्गी वाक्यात्मक संरचनामा स्त्रीलिङ्गीबोधक 'मा' प्रत्यय मानवीय र मानवेतर दुबै नाममा प्रयोग भएको पाइन्छ । नेपाली भाषाको पुलिङ्गी वाक्यमा पुलिङ्गी बोधक रूप आकारान्त र एकारान्त र स्त्रीलिङ्गी वाक्यमा नी, इ, इनी प्रत्यय रूप मानवीयमा लाग्दछ र मानवेतरमा सजीव स्वतन्त्र स्त्रीलिङ्गी र पुलिङ्गी शब्द नभएका नाममा अगाडि भाले, पोथीको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.३ विभिन्न वचनमा नामपदको लिङ्गसङ्गति

नामसँग सम्बन्धित व्याकरणात्मक कोटिलाई लिङ्ग भनिन्छ । यसले नामको खास प्रकृतिलाई बुझाउँछ (अधिकारी, २०६६:७६) । बान्तावा भाषा र नेपाली भाषा दुबैका नामिकपदमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । जस्तै:-

१.(क) दुवाछा खारा

दुवाछा खा - रा

ना.प. क्रि. भू.प्र.

(ख) दुवाछाचि बाना

दुवाछा - चि बा - ना

ना.प. व क्रि. भू. प्र

छोराहरू आए ।

२.(क) निछ्छा बाना

निछ्छा बा - ना

ना.प. क्रि. भू. प्र.

बहिनी आई ।

(ख) निछ्छाचि मबाना

निछ्छा - चि म - बा - ना

ना.प. बहु.व.प्र उप. क्रि. भू.प

बहिनीहरू आए ।

४.३.१ एकवचनमा लिङ्गसङ्गति

नामपदको सङ्ख्यासँग सम्बन्धित व्याकरणात्मक कोटि वचन हो (अधिकारी, २०६६:७९) । बान्तावा भाषामा तीन प्रकारका वचन पाइन्छ, बान्तावा नामले एकवचन र बहुवचन रूपमात्र बनाउँछ । बान्तावा भाषाका एकवचन नामपदमा लिङ्गसङ्गति भए पनि क्रियापदमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । जस्तै:-

१.(क) दुवाछ्छा बा - ना

ना.प. क्रि. भू. प्र.

छोरो आउँछ ।

(ख) मेछ्छाछ्छा बाना

मेछ्छाछ्छा वा - ना

ना.प. क्रि. भू.प्र

छोरी आई ।

नेपाली भाषाका एकवचन नामपदमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ भने बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाको एकवचन नामपदमा पाइने व्यतिरेकी पक्ष हो ।

४.३.२ बहुवचनमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषाका एकवचन वाक्य संरचनामा लिङ्गसङ्गति वा भेद पाइँदैन । बान्तावामा नामपदमा (निछ्छा-चि : भाइहरू) 'चि' प्रत्यय जोडिने र क्रियापदमा उपसर्ग 'म' (म-वा-ना) जोडिएर बहुवचन बन्दछ । जस्तै:-

१. (क) मेछ्छाछ्छा - चि म - वा - ना

ना.प. बहु.व.प्र उप. क्रि. भू.प्र

छोरीहरू आए ।

(ख) दुवाछ्छा - चि म - वा - ना

ना.प. बहु.व.प्र उप. क्रि. भू.प्र

छोराहरू आए ।

नेपाली भाषाका बहुवचन नामपदमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन नेपाली कर्तामा 'हरू' प्रत्यय जोडिएर धातुमा ए, छन् जोडिएर बहुवचन बन्दछ ।

४.४ विभिन्न आदरार्थीमा नामपदको लिङ्गसङ्गति

शिष्टता वा सम्मानका तहहरू जनाउन प्रयोग गरिने वाक्यीय अथवा रूप प्रक्रियात्मक भिन्नतालाई आदरार्थी भनिन्छ (शर्मा, २०५६:२१३) । बान्तावा भाषामा आदरार्थीका दुई मात्र तह छन् ।

१. अनादर खाना 'तँ/तिमी'

ओको,मोको,याको 'यो, ऊ, त्यो'

२. आदर खानानिन् 'तपाईं, हजुर,

तर नेपाली भाषामा आदरका चार तहहरू रहेका छन् । सामान्य आदर, मध्यम, उच्च, बान्तावा भाषाका 'खाना' ले तँ/तिमी दुबैलाई बुझाउँछ भने नेपालीमा निम्न आदर बुझाउने तँ को छुट्टै प्रयोग पाइन्छ । त्यस्तै बान्तावा 'खानानिन्' ले आदरयुक्त तपाईं, हजुर सबैलाई बुझाउँछ भने नेपालीमा तपाईंले उच्च, हजुरले अतिउच्च बुझाउँदछ यो बान्तावा भाषा र नेपालीका बीच आदरार्थी व्यावस्थामा पाइने व्यतिरेकी वा भिन्नता हो ।

बान्तावा भाषामा आदरार्थीमा नामपदमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ वा नामका आधारमा मात्र लिङ्गभेद छुट्याइन्छ । क्रियापदमा भने लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । जस्तै:-

१. (क) राम बाना

राम वा - ना

ना.प. क्रि. भू.प्र

राम आयो ।

(ख) सीता बाना

सीता बा - ना

ना.प. क्रि. भू.प्र

नेपाली भाषाका आदर वाक्यमा नामिकपद र क्रियापद बीच मेलमा लिङ्गसङ्गति वा भेद पाइन्छ ।

४.४.१ सामान्य आदरमा लिङ्गसङ्गति

उमेरका दृष्टिले आफू समान वा आफू भन्दा साना लाई सम्बोधन गर्न अनादर शब्दको प्रयोग गरिन्छ ।

बान्तावा भाषाका अनादर नामपद र क्रियापदको मेल हुँदा नामिकपदमा लिङ्गसङ्गति पाइएता पनि क्रियापदमा कुनै लिङ्गसङ्गति पाँइदैन । जस्तै :-

२. (क) दुवाछ्छा बाना

दुवाछ्छा बा - ना

ना.प. क्रि. भू.प्र

छोरी आयो ।

(ख) मेछ्छाछ्छा बाना

मेछ्छाछ्छा बा - ना

ना.प. क्रि. भू.प्र

छोरी आई ।

नेपाली भाषामा भने नामपद र क्रियापदको मेलमा नामपद र क्रियापद दुबैमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । यो बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका अनादरका लिङ्गसङ्गतिमा

देखिने व्यतिरेकी पक्ष हो । कर्ता नामिकपदमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ, साथै पुलिङ्गी धातुमा 'यो' 'र' स्त्रीलिङ्गी धातुमा 'ई' प्रत्यय जोडिएर अनादर वाक्य बन्दछ ।

४.४.२ आदरमा लिङ्गसङ्गति

उमेर नाता सम्बन्ध तथा प्रतिष्ठाका दृष्टिले आफूभन्दा ठूला तथा आफू समानका अपरिचित व्यक्तिलाई सम्बोधन गर्न आदर शब्दको प्रयोग गरिन्छ ।

बान्तावा भाषामा आदर नामिकपद र क्रियापद र क्रियापदबीच मेल हुँदा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । जस्तै :-

१. (क) बवा तखाट

बवा त - खाट

ना.प. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

दाजु जानुहुन्छ ।

(ख) नाना तखाट

नाना त - खाट

ना.प. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

नेपाली भाषाका आदर वा उच्च आदरार्थी नामपद र क्रियापद मेलमा नामपदमा मात्र लिङ्गसङ्गति पाइन्छ, क्रियापद लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । यो बान्तावा भाषा र नेपाली भाषामा पाइने व्यतिरेकी पक्ष हो ।

४.५ विभिन्न लिङ्गमा नामपदको वचनसङ्गति

वाक्यमा नामको एक वा अनेक सङ्ख्या अनुसार सबै विकारी (नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया) पद मा देखिने संरचनाको भेदलाई वचन भनिन्छ (शर्मा, २०५४:९६) । बान्तावा भाषामा एकवचन द्विवचन र बहुवचन गरी तीन प्रकारका वचनका प्रकार रहेको पाइन्छ भने नेपाली भाषामा एकवचन बहुवचन गरी दुई प्रकारका मात्र वचन व्यवस्था रहेको पाइन्छ । यो बान्तावा र नेपाली भाषाका वचन व्यवस्थामा पाइने व्यतिरेकी पक्ष हो

बान्तावा भाषामा तीन वचन व्यावस्था भए पनि बान्तावा नामले एकवचन र बहुवचन रूप मात्र बनाउँछ, द्विवचन रूप बनाउँदैन ।

बान्तावा भाषाका वाक्यात्मक संरचनामा नामपद र क्रियापद बीच मेलमा वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ । जस्तै :-

१. (क) मेछाछा बाना
मेछाछा बा - ना
ना.प. क्रि. भू.प्र.

छोरी आई ।

(ख) मेछाछाचि मबाना

मेछाछा - चि म - बा - ना
ना.प. बहु.व.प्र उप. क्रि. भू.प्र

छोरीहरू आए ।

नेपाली भाषाका वाक्य संरचनामा नामपद र क्रियापद बीच मेल हुदाँ वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका एकवचन कर्ता (म-खा-रा गएँ) 'म' उपसर्ग जोडिएर बहुवचन बनेर वचनसङ्गति भएको पाइन्छ र नेपाली भाषामा भने कर्तामा 'हरू' जोडिने र क्रियापदमा 'ए' प्रत्यय जोडिएर बहुवचन वाक्य निर्माण भई वचनसङ्गति भएको पाइन्छ ।

४.५.१ पुलिङ्गमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाका पुलिङ्गी वाक्यात्मक संरचनामा नामपद र क्रियापदबीच मेलमा वचनसङ्गति पाइन्छ । जस्तै :-

१. (क) निछा बाना

निछा बा - ना

ना.प क्रि. भू.प्रं

भाइ आयो ।

(ख) निछाचि बानाचि

निछा - चि बा - ना - चि

ना.प. बहु.व.प्र क्रि. भू.प्र. बहु.व.प्र

भाइहरू आए ।

नेपाली भाषाका पुलिङ्गी वाक्य संरचनामा नामपद र क्रियापदबीच मेलमा वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका कर्ता (निछा-चि: भाइहरू) 'चि' प्रत्यय जोडिन्छ । क्रियापदमा (बा-ना-चि:आए) 'चि' प्रत्यय जोडेर बहुवचन भएर वचनसङ्गति देखिन्छ ।

नेपाली भने भाषाका कर्तामा 'हरू' र क्रियापद 'यो' 'ए' प्रत्यय जोडिएर वचनसङ्गति पाइन्छ ।

४.५.२ स्त्रीलिङ्गमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाका स्त्रीलिङ्गी वाक्य संरचनामा नामपद र क्रियापदबीच वचनसङ्गति पाइन्छ । जस्तै :-

१. (क) मेछाछा खारा

मेछाछा खा - रा

ना.प. क्रि. भू.प्र

छोरी गई ।

(ख) मेछाछाचि खाराचि

मेछाछा - चि खा - रा - चि

ना.प. बहु.व.प्र क्रि. भू.प्र. बहु.व.प्र

छोरीहरू गए ।

नेपाली भाषाका स्त्रीलिङ्गी नामपद र क्रियापदबीच मेलमा वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ ।

बान्तावा एकवचन कर्तामा (मेछाछा-चि: छोरीहरू) 'चि' प्रत्यय जोडिने र क्रियापदमा (खा-रा-चि: गए) पनि 'चि' प्रत्यय जोडिएर वचनसङ्गति भएको देखिन्छ । नेपाली भाषामा कर्ता नामिकपद वा कर्तापदमा 'हरू' जोडिएर क्रियापदमा 'ए' जोडिएर बहुवचन वाक्य निर्माण भई वचनसङ्गति भएको देखिन्छ ।

बान्तावा र नेपाली दुबै भाषाको स्त्रीलिङ्गी आदरार्थी नामपदमा वचनसङ्गति पाइएपनि क्रियापदमा वचनसङ्गति प्रत्यय जोडिन्छ र क्रियापदमा 'न' उपसर्ग लागेर

वचनसङ्गति पाइन्छ र नेपाली मा कर्तामा 'हरू' क्रियापदमा वचनसङ्गति पाइँदैन ।
जस्तै:-

१. (क) नाना तचान

नाना त - चान्

ना.प. ए.व उप. क्रि. अ.भू.प्र.

दिदी खानुहुन्छ ।

(ख) नानाचि तचान

नाना - चि त - चान्

ना.प बहु.व.प्र उप. क्रि. अ.भू.प्र.

दिदीहरू खानुहुन्छ

२. (क) छुना तखाट

छुना त - खाट

ना.प ए.व.प्र उप. क्रि. अ.भू.प्र.

फुपु जानुहुन्छ ।

(ख) छुनाचि तखाट

छुना - चि त - खाट

ना.प. बहु.व.प्र. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

फुपुहरू जानुहुन्छ ।

४.६ विभिन्न आदरार्थीमा नामपदको वचनसङ्गति

बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका आदरार्थीका विभिन्न तहहरू हुने बारे ४.४ मा चर्चा गरिएको छ ।

४.६.१ अनादरमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाका अनादर नामपद र क्रियापदमा मेल हुदाँ वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ । जस्तै:-

१. (क) दुवाछा खारा

निछा खा - रा

ना.प. ए.व क्रि. भू.प्र

छारो गयो ।

(ख) दुछाचि तखारा

दुवाछा - चि त - खा - रा

ना.प. बहु.व.प्र उप. क्रि. भू.प्र.

भाइहरू आए ।

२. (क) मेछाछा बाना

मछाछा बा - ना

ना.प. ए.व.प्र क्रि. भू.प्र.

छोरी आई ।

(ख) मेछाछाचि तवाना

मेछाछा - चि त - बा - ना

ना.प. बहु.व.प्र. उप. क्रि. भू.प्र.

छोरीहरू आए ।

बान्तावा एकवचन कर्ता (निछा-चि) 'चि' प्रत्यय लाग्ने र क्रियापदमा 'न' उपसर्ग (त-बा-ना) लागेर वाक्य निर्माण भइ वचनसङ्गति पाइन्छ, नेपाली भाषाको निम्न आदरार्थीमा कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा वचनसङ्गति पाइन्छ । नेपाली एकवचन कर्तामा 'हरू' जोडिने र क्रियापदमा 'ए' जोडिएर वाक्य संरचना भई वचनसङ्गति देखिन्छ ।

४.६.२ आदरमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाको नामपदमा 'चि' प्रत्यय जोडिन्छ र क्रियापदमा भने वचनसङ्गति वा भेद पाइँदैन जस्तै :-

१. (क) छुवा तवान

छुवा त - बान

ना.प. ए.व उप. क्रि. अ.भू.प्र. ए.व

मामा आउनुहुन्छ ।

(ख) छुवाचि तवान

छुवा - चि त - बान

ना.प. बहु.व.प्र उप. क्रि. अ.भू.प्र

मामाहरू आउनुहुन्छ ।

२. (क) बवा तबान

बवा त - बान

ना.प. ए.व उप. क्रि अ.भू.प्र.

दाजु आउनुहुन्छ ।

(ख) बवाचि तबान

बवा - चि त - वान

ना.प. बहु.व.प्र उप. क्रि. अ.भू.प्र.

दाजुहरू आउनुहुन्छ ।

नेपाली भाषाका एक आदर नामपदमा 'हरू' प्रत्यय जोडिन्छ । आदर नामपद र क्रियापदमा वचनसङ्गति पाइँदैन ।

बान्तावा भाषामा दुई प्रकारका आदरको व्यवस्था रहेको पाइन्छ भने नेपाली भाषामा आदरका पाँच तहका व्यवस्था रहेको पाइन्छ यो बान्तावा र नेपाली भाषाबीच पाइने आदरार्थी व्यावस्थाको व्यतिरेकी पक्ष हो ।

४.७ विभिन्न लिङ्गमा नामपदको आदरसङ्गति

नामसँग सम्बन्धित व्याकरणात्मक कोटिलाई नै लिङ्ग भनिन्छ । नेपाली र बान्तावा भाषामा पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी व्यवस्था रहेको छ ।

४.७.१ पुलिङ्गीमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाको अनादर र आदर नामपद र क्रियापदबीच मेलमा आदरसङ्गति वा भेद पाइन्छ । बान्तावा भाषामा अनादर र आदर गरी दुई प्रकारको व्यवस्था रहेको पाइन्छ । जस्तै:-

१. (क) सामान्य आदर

दुवाछा बान

दुवाछा बान

ना.प क्रि. अ.भू.प्र.अना.

छोरो आउँछ ।

(ख) आदर

छुवा तखाट

छुवा त - बान

ना.प उप. क्रि. अ.भू.प्र.

मामा आउनुहुन्छ ।

नेपाली भाषाका पुलिङ्गी आदर अनादर निम्न आदर नामपद र क्रियापद मेलमा आदरसङ्गति पाइन्छ ।

४.७.२ स्त्रीलिङ्गीमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाको स्त्रीलिङ्गी नामपद र क्रियापदबीच मेल हुँदा नामपद र क्रियापदमा आदरसङ्गति पाइन्छ । जस्तै:-

१. (क) सामान्य आदर

निच्छा बान

निच्छा बान

ना.प. क्रि. अ.भू.प्र. अना.प्र

बहिनी आउँछे ।

(ख) आदर

नाना तबान

मा त - बान

ना.प. उप. क्रि. अ.भू.प्र.आ.प्र

आमा आउनुहुन्छ ।

नेपाली भाषाको अनादर र आदर स्त्रीलिङ्गी नामपद र क्रियापदबीच मेलमा आदरसङ्गति पाइन्छ । आदरयुक्त कर्तामा क्रियापद (बानः आउछे) र आदरमा (त-बान) क्रियापद उपसर्ग 'त' प्रयोग भई वाक्य बन्छ ।

४.८ विभिन्न वचनमा नामपदको आदरसङ्गति

सङ्ख्याको आदरमा नामिकपद, सर्वनाम, विशेषण र क्रियापदबीचको सङ्गति वचन हो । बान्तावा भाषामा एकवचन, द्विवचन र बहुवचन गरी तीन प्रकारका वचन व्यवस्था पाइन्छ भने नेपालीमा एकवचन बहुवचन गरी दुई प्रकारका वचन पाइन्छ । बान्तावा नामले एकवचन र बहुवचन रूप मात्र बनाउँछ ।

४.८.१ एकवचनमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका एकवचन नामपद र क्रियापद बीच मेल हुँदा आदरसङ्गति वा भेद पाइन्छ । जस्तै:-

१. सामान्य आदर

(क) निछ्छाआ खाडा

निच्छा - आ खा - डा

ना.प. क.का. क्रि. भू.प्र. अना.प्र.

भाइले हे-यो ।

(ख) मेछाछाआ खाड

मेछाछा - आ खा - डा

ना.प. क.का. क्रि. भू.प्र.ए.व.

छोरीले हेरी ।

२. आदर

(क) छुवाआ तचान

बवा - आ त - चान

ना.प. क.का. उप. क्रि अ.भू.प्र.ए.व.

मामाले खानुहुन्छ ।

(ख) नानाआ तचान

नाना - आ त - चान

ना.प. क.का. उप. क्रि. अ.भू.प्र.ए.व.

दिदीले खानुहुन्छ ।

नेपाली भाषाका एक वचन नामपद र क्रियापद मेलमा आदरसङ्गति वा भेद पाइन्छ ।
वान्तावा भाषा र नेपाली दुवै भाषामा आदरसङ्गति वा भेद पाइन्छ ।

४.८.२ बहुवचनमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका बहुवचन नामपद र क्रियापदबीच मेल हुँदा नामपदमा 'चि' प्रत्यय जोडिन्छ र क्रियापदमा भने आदरसङ्गति वा भेद पाइन्छ । जस्तै : -

१. सामान्य आदर

(क) निच्छाचि मवान

निच्छा - चि म - बान

ना.प. बहु.व.प्र उप. क्रि. अ.भू.प्र.

भाइहरू आउँछन् ।

२. आदर

(क) नानाचि तवान्

नाना - चि त - बान

ना.प. बहु.व.प्र उप. क्रि. अ.भू.प्र.

दिदीहरू आउनुहुन्छ ।

नेपाली भाषाको बहुवचन नामपद र क्रियापद बीच मेल हुँदा नामपदमा 'हरू' जोडिन्छ र क्रियापदमा भने आदरसङ्गति पाइँदैन । बान्तावा भाषाका एकवचन अनादर कर्तामा (निच्छा-चि) 'चि' प्रत्यय जोडिने र क्रियापदमा उपसर्ग जोडिने र आदर कर्तामा (नाना- चि) 'चि' प्रत्यय नै क्रियापदमा 'त' उपसर्ग जोडिन्छ । नेपाली आदर दुबै कर्तामा 'हरू' जोडिएर वाक्य निर्माण हुन्छ ।

४.९ सारांश

कुनै पनि स्थान र भावलाई बुझाउने शब्दलाई नाम भनिन्छ । नेपाली भाषामा जस्तै बान्तावा भाषामा पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी गरी दुई तरिकाले नाम शब्दको निर्माण भएको पाइन्छ ।

बान्तावा भाषामा एकवचन, द्विवचन र बहुवचन गरी तीन प्रकारका वचन व्यवस्था रहेको पाइन्छ, भने नेपाली भाषामा एकवचन र बहुवचन गरी दुई प्रकारका मात्र वचन व्यवस्था पाइन्छ । बान्तावा भाषाका नामले एकवचन र बहुवचन रूप मात्र बनाउँछ,

बान्तावा भाषामा सामान्य आदर आदर गरी आदरका दुई तह रहेको छ, भने नेपाली भाषामा अनादर, मध्यम आदर र उच्च आदर गरी चार प्रकारका आदारार्थीको व्यवस्था भएको पाइन्छ ।

नेपाली भाषाको अनादर र मध्यम आदर छुट्टाछुट्टै आदारार्थीमा प्रयोग हुने तँ/तिमी बान्तावा भाषामा एउटै शब्द खानाले तँ/तिमी बुझाउँछ ।

त्यस्तै बान्तावा भाषाका आदर शब्द 'खानानिन्' ले तपाँइ, हजुर, मौसुफ सबैलाई बुझाउँछ तर नेपालीमा तपाँइ, हजुर र मौसुफ भेद पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका एकवचन र बहुवचन नामपद र क्रियापदबीच हुँदा क्रियापदमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । नेपालीका एकवचन नामपद र क्रियापदबीच मेल हुँदा नामपदमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ, बहुवचनका क्रियापदमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । ।

बान्तावा भाषाका अनादर र आदर नामपदमा लिङ्गसङ्गति पाइए पनि क्रियापदमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । नेपाली भाषाका अनादर नामिकपद र क्रियापदबीच मेल हुँदा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ तर आदरका क्रियापदमा भने लिङ्गसङ्गति पाइँदैन ।

बान्तावा भाषाका पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी वाक्यात्मक संरचनामा नाम र क्रियापद मेलमा वचनसङ्गति पाइन्छ । नेपाली भाषाको पुलिङ्गी नामिकपद र क्रियापद मेलमा वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाको अनादर नामपद र क्रियापदबीच मेल हुँदा नामपदमा प्रत्यय जोडिन्छ र क्रियापदमा वचनसङ्गति पाइन्छ भने नेपाली भाषाका अनादर नामिकपद र क्रियापद मेलमा वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाको अनादर नामपदमा प्रत्यय जोडिन्छ र क्रियापदमा कुनै वचनसङ्गति पाइँदैन नेपाली भाषाका पनि आदर क्रियापदमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन ।

बान्तावा भाषाको पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी नामपद र क्रियापदबीच मेलमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । नेपाली भाषाका पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी नामिकपद र क्रियापदबीच मेलमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन ।

बान्तावा भाषाका एकवचन नामपद र क्रियापदबीच मेलमा नामपद र क्रियापद दुबैमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । नेपाली भाषाका एकवचन नामपद र क्रियापदबीच मेलमा लिङ्गसङ्गति वा भेद पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका बहुवचन नामपद र क्रियापदबीच मेलमा नामपदमा प्रत्यय जोडिने र क्रियापदमा कुनै लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । नेपाली भाषाका बहुवचन नामपद र क्रियापदबीच मेल हुँदा नामपदमा प्रत्यय जोडिने र क्रियापदमा भने लिङ्गसङ्गति वा भेद पाइन्छ ।

अध्याय पाँच

लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा सर्वनामको सङ्गति

५ पृष्ठभूमि

यस अध्यायमा सर्वनामको परिचय, सर्वनामका प्रकार वर्गीकरण र लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरसँग सर्वनामको सङ्गतिको बारेमा बान्तावा र नेपाली भाषाबीच व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ।

५.१ सर्वनाम

नाम वा मूल वाक्यका सट्टामा आउने पदलाई नै सर्वनाम भनिन्छ। परम्परित व्याकरण अनुसार सर्वनाम नामका सट्टामा आउने शब्द हो। सर्वनामले नामको सन्दर्भ जनाउने गर्दछ। बान्तावा भाषामा सर्वनाम चार प्रकारका पाइन्छ भने नेपाली भाषामा आठ प्रकारका सर्वनाम पाइन्छ।

बान्तावा भाषामा पाइने स्वामित्ववाचक सर्वनाम नेपाली भाषामा पाइँदैन भने नेपाली भाषामा पाइने आत्मावाचक, निश्चयवाचक, अनिश्चयवाचक र पारस्परिकवाचक सर्वनाममा बान्तावा भाषामा पाइँदैन। यो बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाको सर्वनामका प्रकारमा पाइने व्यतिरेकी पक्ष हो।

५.२ सर्वनाम प्रकार

बान्तावा भाषाका सर्वनामहरूलाई पुरुषवाचक, दर्शकवाचक, प्रश्नवाचक र निजवाचक गरी चार प्रकारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ। यी सर्वनामहरूमा वचनबोधक रूप लगाएर एकवचनबाट द्विवचन र बहुवचन र बहुवचन सर्वनामपदको निर्माण गर्न सकिन्छ। जस्तै :-

५.२.१ पुरुषवाचक सर्वनाम

बान्तावा भाषा व्याकरणमा पुरुषवाचक सर्वनाम प्रथम, द्वितीय र तृतीय गरी तीन प्रकारका पाइन्छन् । जस्तै:-

१. प्रथमवाचक सर्वनाम

	एकवचन		द्विवचन		बहुवचन	
	बान्तावा	नेपाली	बान्तावा	नेपाली	बान्तावा	नेपाली
समावेशी	उङ्का	'म'	उङ्काचि उङ्का-चि स.-द्विव.प्र.	'हामी'	उङ्कान उङ्का-न स.-बहु.प्र.	'हामी'
असमावेशी			उङ्काचा उङ्का-चा स.-द्विव.प्र.	'हामी'	उङ्कानका उङ्का- नका स.-बहु.प्र.	'हामी'

बान्तावा भाषामा एकवचन, द्विवचन र बहुवचन गरी तीन भेद पाइन्छन् । प्रथम पुरुष द्वितीय र बहुवचनमा स्रोतालाई समावेश गराउने समावेशी नगराउने असमावेशी सर्वनामपद पाइन्छ । एकवचन सर्वनाममा द्विवचन र बहुवचनबोधक 'चि', 'न्', 'चा', 'न्का' जस्ता प्रत्यय रूप लागेको पाइन्छ भने नेपालीमा यी सबैका लागि 'हामी' रूपको प्रयोग गरिन्छ । यो यी दुई भाषाबीचको व्यतिरेकी पक्ष हो ।

२ द्वितीयपुरुष सर्वनाम

	एकवचन		द्विवचन		बहुवचन	
	बान्तावा	नेपाली	बान्तावा	नेपाली	बान्तावा	नेपाली

समावेशी	खाना	‘तँ/तिमी’	खानाचि खाना-चि स.-द्विव.प्र.	‘तिमीहरू’	खानानिन् खाना-निन् स.-बहु.प्र.	‘तिमीहरू’
असमावेशी	खानानिन् खाना- निन् स.-आ.प्र.	‘तपाईं’	खानानिन्चि नाना-निन्- चि स.- आ.प्र.द्वि.प्र.	‘तपाइहरू’	खानानिचि खाना-निन्-चि स.- आ.प्र.बहु.प्र.	

बान्तावा (राई) भाषामा आदर जनाउन बहुवचन रूपको नै प्रयोग गरिएको पाइन्छ । सामान्य एकवचन सर्वनाममा ‘चि’ र ‘निन्’ प्रत्यय लागेर सामान्य द्विवचन, बहुवचन र आदारार्थी सर्वनामको व्युत्पादन भएको पाइन्छ । नेपाली भाषामा एकवचन र बहुवचन मात्र पाइन्छ । बहुवचनका लागि ‘हरू’ प्रत्यय रूपको प्रयोग गरिन्छ । नेपाली भाषामा आदरका पाँच तह पाइन्छ । सामान्य आदरार्थी (तँ) मध्यम आदरार्थी (तिमी) उच्च आदरार्थी (तपाईं) अतिउच्च आदरार्थी (हजुर) र विशिष्ट आदरार्थी (मौसुफ) को प्रयोग भएको पाइन्छ तर बान्तावा भाषामा आदरका लागि छुट्टै सर्वनाम पाइँदैन । द्वितीय पुरुष बहुवचन सामान्य रूपले नै आदरार्थी सर्वनाम पदको बोध गराएको पाइनु यी दुई भाषाबीचको असमान वा व्यतिरेकी पक्ष हो ।

३ तृतीय पुरुष

एकवचन		बहुवचन	
बान्तावा	नेपाली	बान्तावा	नेपाली
ओ-ओको स.ए.व.	‘यो/यिनी’	ओ-ओको-चि स.-बहु.प्र.	‘यिनीहरू’

मो/मोको स.ए.व.	'त्यो/तिनी' 'ऊ/उनी'	मो-ओको-चि सर्व.बहु.व.प्र.	'तिनीहरू/उनीहरू'
-------------------	------------------------	------------------------------	------------------

माथिको उदाहरणमा बान्तावा तृतीय पुरुष सर्वनामका रूपमा ओ/ओको (यो/यिनी) र मो-मोको (त्यो/तिमी, ऊ/उनी) जस्ता सार्वनामिक पदको प्रयोग भएका छन् । यी सर्वनाममा बहुवचनबोधक 'चि' प्रत्यय लगाएर बहुवचन सर्वनामको निर्माण गरिएको छ । नेपालीमा जस्तै

बान्तावा तृतीय पुरुष भाषा पनि द्विवचन रूप पाइँदैन । यो बान्तावा भाषा र नेपाली दुई भाषाबीच समान पक्ष हो ।

नेपाली भाषामा 'यो' 'यिनी' 'त्यो' 'तिमी' 'उनी' का अतिरिक्त आदारार्थी-वहाँ, आत्मावाचक-आफू पारस्परिक-एकअर्का, निश्चयवाचक-निज अरुजस्ता सार्वनामिक पदको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ । यो नेपाली र बान्तावा दुई भाषाबीच पाइने फरक वा व्यतिरेकी पक्ष हो ।

५.२.२ दर्शकवाचक

नजिक वा टाढाका व्यक्तिलाई वा वस्तुलाई तोकेर बताउने सर्वनाम दर्शकवाचक सर्वनाम हो । बान्तावा दर्शकवाचक सर्वनामलाई यसरी हेर्न सकिन्छ ।

	एकवचन		बहुवचन	
	बान्तावा	नेपाली	बान्तावा	नेपाली
निकटवाची	ओ/ओको सर्वनाम	'यो/यिनी'	ओ/ओको-चि स.-बहु.प्र.	'यिनीहरू'
दूरवाची	मो/मोको सर्वनाम	'त्यो/तिनी' 'ऊ/उनी'	मो/मोको-चि स.-बहु.प्र.	'तिनीहरू/उनीहरू'

सुदूरवाची	या/याको सर्वनाम	'त्यो'	याको-चि स.-बहु.प्र.	'तिनीहरू'
	खो/खोको सर्वनाम	'त्यो/ऊ/उनी'	खो/खोको-चि स.-बहु.प्र.	'तिनीहरू/उनीहरू'

बान्तावा भाषामा व्यक्ति जनाउन निकटवाची (ओ/ओको), केही टाढाको अवस्थामा भएकोलाई जनाउन दूरवाची (मो/मोको) टाढा तर देखिने अवस्था रहेको जनाउन दूरवाची (या/याको) र वक्ताले नदेख्ने गरी टाढा कतै कुनै व्यक्ति छ भन्ने जनाउन सुदूरवाची ((खो/खोको) सार्वनामिक पदको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । यिनै एकवचन सार्वनामिक पदमा 'चि' प्रत्यय रूप लगाएर बहुवचन दर्शकवाचक सर्वनामको व्युत्पादन गरिन्छ ।

नेपाली भाषामा समीप वाचक 'यो', 'यिनी', र दुरवाचक 'त्यो', 'तिनी' जस्ता सार्वनामिक पदको मात्र प्रयोग पाइन्छ । यी सार्वनामिक पदमा 'हरू' रूप जोडेर बहुवचन सार्वनामिक पदको व्युत्पादन गरिन्छ । बान्तावा भाषामा जस्तो नेपालीमा सुदूरवाचक सर्वनामको व्यवस्था पाइँदैन । यो, यी दुई भाषाबीच पाइने व्यतिरेकी पक्ष हो ।

५.२.३ प्रश्नवाचक सर्वनाम

बान्तावा एकवचन प्रश्नवाचक सर्वनामबाट बहुवचन सर्वनामको निर्माण यसरी गरिन्छ । तालिकामा हेरौ

एकवचन		बहुवचन	
बान्तावा	नेपाली	बान्तावा	नेपाली
साङ स.	'को'	साङ्-चि स.-बहु.प्र.	'को-को'
डि	'के'	डि-चि	'के-के'

स.		स.-बहु.प. डि-डि	
खउ स.	'कुन'	खाउ-चि स.-बहु.प. खउ-खाउ	'कुन-कुन'

माथि प्रयुक्त उदाहरणबाट के स्पष्ट हुन्छ भने बान्तावा प्रश्नवाचक एकवचन सर्वनाम पदमा प्रसङ्ग अनुरूप बहुवचन 'चि' प्रत्यय लगाएर सर्वनाम पदकै द्वित्व भएर बहुवचन सार्वनामिक पदको निर्माण भएको पाइन्छ भने नेपाली भाषामा सार्वनामिक पदको द्वित्व भएर मात्र बहुवचन प्रश्नवाचक सार्वनामिक पदको निर्माण भएको पाइन्छ । बान्तावा भाषामा प्रश्नवाचक सार्वनामिक पदमा बहुवचनबोधक 'चि' प्रत्यय लाग्नु यी दुई भाषाबीच पाइने व्यतिरेकी पक्ष वा भिन्ता हो ।

५.२.४ स्वामित्ववाचक सर्वनाम

बान्तावा भाषाका स्वामित्ववाचक सर्वनामलाई प्रथम, द्वितीय पुरुषगत भेदमा हेर्न सकिन्छ ।

१. प्रथमपुरुष स्वामित्ववाचक सर्वनाम

	एकवचन		द्विवचन		बहुवचन	
समावेशी	बान्तावा	नेपाली	बान्तावा	नेपाली	बान्तावा	नेपाली
	उड/उड्को स.	'मेरो'	आन्-चो स. द्विव.प्र.	'हाम्रो'	आन्-को स.बहु.प्र.	'हाम्रो'
असमावेशी			आन्-चाओ स. द्विव.प्र.	'हाम्रो'	आन्-काओ स. बहु.प्र.	'हाम्रो'

उपर्युक्त उदाहरणमा बान्तावा (राई) भाषाको प्रथमपुरुष एकवचन 'उङ्' (मेरो) जस्ता एक रूप भएका र प्रसङ्गानुसार (उङ्को उङ्-को: मेरो) जस्ता द्विरूप भएका सर्वनाम पाइन्छ । त्यस्तै द्विवचन र बहुवचनमा समावेशी र असमावेशी रूपानुसार क्रमशः 'चो', 'चाओ', 'को', काओ, जस्ता प्रत्यय रूप लागेको पाइन्छ भने नेपाली भाषामा समावेशी, असमावेशी दुवै रूपका द्विवचन र बहुवचनका लागि 'हाम्रो' रूप मात्र गरिएको पाइन्छ । यो यी दुई भाषाबीचको फरक वा व्यतिरेकी पक्ष हो ।

२. द्वितीयपुरुष स्वामित्वाचक सर्वनाम

	एकवचन		द्विवचन		बहुवचन	
	बान्तावा	नेपाली	बान्तावा	नेपाली	बान्तावा	नेपाली
सामान्य	आम/आम्को स.	'तेरो/तिम्रो'	आम्- चो स.- द्विव.प्र.	'तिमीहरूको'	आम्-नो स.बहु.प्र.	'तिमीहरूको'
आदर	आम्-नो स.प्र.	'तपाईंको'	आम्-नो स.प्र.	'तपाईंहरूको'	आम-नो स.प्र.	'तपाईंहरूको'

माथिका प्रयुक्त उदाहरणमा द्वितीय पुरुष एकवचन स्वामित्वबोधक सर्वनाम प्रसङ्गानुसार एक रूप र द्विरूपमा पाउन सकिन्छ । यी एकवचन सर्वनामिक पदमा द्विवचनका लागि क्रमशः 'चो' र 'नो' प्रत्यय रूप लागेको पाइन्छ । बान्तावा आदरार्थी छुट्टै सार्वनामिक पद पाइने भएकोले बहुवचन सार्वनामिकपद नै आदरका रूपमा प्रयोग गरिन्छ । नेपाली भाषामा स्वामित्वबोधक जनाउन ओकारान्त रूप एकवचन सार्वनामिकपदको लागि र बहुवचनका लागि र बहुवचनका लागि 'हरू' रूपसँग ओकारान्त नै आएको पाइन्छ । नेपालीमा द्विवचन रूप नपाइनु, आदरार्थी तपाईं मूल रूपमा बहुवचनबोधक

प्रत्यय 'हरू' लाग्नु तर बान्तावा भाषामा आदरार्थी 'आम्नो' रूपमा बहुवचनगत प्रत्यय रूप नलाग्नु यी दुई भाषाबीच पाइने फरक व्यवस्था हो ।

३ तृतीय पुरुष स्वामित्ववाचक सर्वनाम

बान्तावा भाषाको तृतीय पुरुषमा नेपाली भाषामा भै एकवचन र बहुवचन व्यवस्था मात्र पाइन्छ ।

एकवचन		बहुवचन	
बान्तावा	नेपाली	बान्तावा	नेपाली
ओ/ओको-सोको स.-सं.वा.प्र.	'यसको/तिनको'	ओ-ओको-चि-ओ स-सं.वा.बहु.प्र.	'यिनीहरूको'
मो/मोको-सोको स.-सं.वा.प्र.	'त्यसको/तिनको/उनको/उसको'	मो/मोको/चि/ओ स.-सं.वा.बहु.प्र.	'तिनीहरू'
याको-सोको स.-सं.वा.प्र.	'त्यसको'	याको-चि-ओ स.-सं.वा.बहु.प्र.	'तिनीहरूको'
खो-सोओ स.-सं.वा.प्र.	'त्यसको/उसको'	खो-चि-ओ स.-सं.वा.बहु.प्र.	'तिनीहरूको/उनीहरूको'

तालिकामा प्रस्तुत बान्तावा भाषाका स्वामित्ववाचक एकवचन सर्वनाम आधारपदमा 'सोओ' प्रत्यय रूप जोडिएर निर्माण भएको छ । त्यसैले बहुवचन सर्वनाम आधारपदमा 'चि' 'ओ' प्रत्यय जोडिएर सर्वनाम पदको निर्माण भएको पाइन्छ । नेपाली भाषामा एकवचन र बहुवचन दुबैमा 'को' प्रत्यय लाग्दछ । यो बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका व्यतिरेकी पक्ष हो ।

५.३ विभिन्न वचनमा सर्वनामको लिङ्गसङ्गति

सर्वनामसँग सम्बन्धित व्याकरणात्मक कोटिलाई लिङ्ग भनिन्छ । नेपाली भाषा र बान्तावा भाषामा पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी गरी दुई प्रकारका लिङ्ग व्यवस्था रहेको पाइन्छ ।

५.३.१ एकवचनमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषामा एकवचन, द्विवचन र बहुवचन गरी तीन प्रकारका व्यवस्था पाइन्छ भने नेपाली भाषामा एकवचन र बहुवचन गरी दुई प्रकारका वचन पाइन्छ । बान्तावा सर्वनामले एकवचन, द्विवचन र बहुवचन तीन रूप बनाउँछ । बान्तावा भाषाका एकवचन वाक्यात्मक संरचनामा लिङ्गसङ्गति वा भेद पाइँदैन । जस्तै :-

१. (क) ओको खारा

ओको खा - रा

सर्वना. क्रि. भू.प्र

यो जान्छ ।

(ख) ओको खारा

ओको खा - रा

सर्वना. क्रि. भू.प्र

यिनी जान्छिन् ।

२. (क) मोको बाना

मोको बा - ना

सर्वना. क्रि. भू.प्र

ऊ आयो ।

(ख) मोको बाना

मोको बा - ना

सर्वना. क्रि. भू.प्र.

उनी आई ।

तर नेपाली भाषाको एकवचन वाक्यात्मक संरचनाका सर्वनाम र क्रियापद दुबैमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । यो बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका एकवचन सार्वनामिक पदमा पाइने लिङ्गसङ्गतिको व्यतिरेकी पक्ष हो ।

५.३.२ द्विवचनमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषामा मात्र द्विवचनको व्यवस्था रहेको पाइन्छ तर नेपाली भाषामा पाइँदैन बान्तावा भाषाका द्विवचन सर्वनाम र क्रियापद मेलमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन जस्तै:-

१. (क) खानाचि तचाचि

खाना - चि त - चा - चि

सर्वना. द्वि.व.प्र. उप. अभू.प्र.

तिमी दुई खान्छौ । (स्त्री पुरुष दुबै)

(ख) उङ्काचा खाट्चा

उङ्का - चा खाट - चा

सर्वना. द्वि.व.प्र. क्रि. अभू.प्र.

हामी दुई जान्छौ । (स्त्री पुरुष दुबै)

५.३.३ बहुवचनमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषाका बहुवचन सर्वनामका वाक्यात्मक संरचनामा सर्वनाम र क्रियापद बीच मेलमा लिङ्गसङ्गति पाइदैन । जस्तै:-

१. (क) ओकोचि मखारा

ओको - चि म - खा - रा

सर्वना. बहु.व.प्र. उप. क्रि भू.प्र.

यिनीहरू गए ।

(ख) मोकोचि मखारा

मोको - चि म - खा - रा

सर्वना. बहु.व.प्र. उप. क्रि. भू.प्र.

उनीहरू गए ।

बान्तावा भाषामा सर्वनाममा 'चि' प्रत्यय जोडिने र क्रियापदमा लिङ्गसङ्गति पाइदैन नेपाली भाषाका बहुवचन सर्वनाम र क्रियापद मेलमा लिङ्गसङ्गति पाइदैन तर सर्वनाममा 'हरू' जोडिन्छ ।

५.४ विभिन्न पुरुषमा सर्वनामको लिङ्गसङ्गति

५.४.१ प्रथम पुरुषमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषाका प्रथम पुरुष सर्वनाम र क्रियापदबीच मेल हुँदा लिङ्गसङ्गति पाइदैन वा प्रथम पुरुषमा लिङ्ग व्यावस्था हुदैन । बान्तावा प्रथम पुरुषका एकवचन

बाहेकका द्विवचन र बहुवचनमा समावेशी र असमावेशी रूप पाइन्छन् । बान्तावा द्विवचन र बहुवचनमा श्रोतालाई समावेश गराउने समावेशी र नगराउने असमावेशी पाइन्छ । जस्तै :-

१. (क) उङ्का खाटडा

उङ्का चा - डा

सर्वना. प्र.पु.ए.व. क्रि. अ.भू.प्र.

म खान्छु ।

(ख) उङ्काचि चाचि

उङ्का - चि चा - चि

सर्वना. द्वि.व.प्र. क्रि. अ.भू.प्र. (समावेशी)

हामी दुई खान्छौं । (तिमी र म)

(ख) उङ्काचा चाचा

उङ्का - चा चा - चा

सर्वना. दि.व क्रि. अ.भू.प्र (असमावेशी)

हामी दुई खान्छौं । (ऊ र म)

५.४.२ द्वितीय पुरुषमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषाका द्वितीय पुरुष सार्वनामिकपद र क्रियापद बीच मेलमा लिङ्गसङ्गति भेद पाइँदैन । जस्तै:-

१. (क) खाना तखाट

खाना त - खाट

सर्वना. द्वि.पु. उप. क्रि. .अ.भू.प्र.

तँ जान्छस् ।

(ख) खाना तखाट

खाना त - खाट

सर्वना. द्वि.पु. उप. क्रि. .अ.भू.प्र.

तँ जान्छेस् ।

२.(क) खानानिन् तचान

खाना - निन् त - चान

सर्वना. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईं खानुहुन्छ ।

(ख) खानानिन् तबान

खाना - निन् त - बान

सर्वना. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईं आउनुहुन्छ ।

बान्तावा भाषामा 'खाना' शब्दले तँ तिमी दुवैलाई बुझाउँछ । नेपाली भाषाको द्वितीय पुरुष सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा सर्वनाममा लिङ्गसङ्गति पाईँदैन तर उक्त सर्वनामले लिने क्रियापदमा भने लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।(खान्छस् ,खान्छेस्) तर नेपाली आदरार्थी क्रियापदमा लिङ्गसङ्गति पाईँदैन । (खानुहुन्छ,आउनुहुन्छ) बान्तावा

भाषा र नेपाली भाषाका द्वितीय पुरुष सर्वनाममा पाइने लिङ्गसङ्गतिको व्यतिरेकी पक्ष हो ।

५.४.३ तृतीय पुरुषमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषाको तृतीय पुरुष सर्वनाम र क्रियापदको मेलमा लिङ्गसङ्गति वा भेद पाइँदैन । जस्तै :-

२. (क) मोको बाना

मोको बा - ना

सर्वना. तृ.पु. क्रि. भू.प्र.

ऊ आयो ।

(ख) मोको बाना

मोको बा - ना

सर्वना. तृ.पु. क्रि. अ.भू.प्र.

उनी आइन् ।

तर नेपाली भाषाका तृतीय पुरुष सर्वनाममा सर्वनाम र क्रियापद दुबैमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । यो नेपाली र बान्तावा भाषाका तृतीय पुरुष सर्वनाममा पाइने लिङ्गसङ्गति व्यतिरेकी वा भिन्नता हो ।

५.५ विभिन्न आदरमा सर्वनाको लिङ्गसङ्गति

शिष्टता वा समानका तहहरू जनाउन प्रयोग गरिने वाक्यीय अथवा रूप प्रक्रियात्मक भिन्नता जनाउन प्रयोग गरिने नै आदर हो । बान्तावा भाषामा अनादर र आदर गरी दुई प्रकारका आदर पाइन्छ ।

१ .अनादर :- खाना /तँ/तिमी

ओको /मोको/याको, यो/ऊ/त्यो

२ .आदर :- खानानिन् तपाईं/हजुर

नेपाली भाषामा भने आदरका चार प्रकार पाइन्छन् अनादर मध्यम आदर उच्चआदर र विशिष्ट आदर बान्तावा भाषामा 'खाना' ले तँ/तिमी दुबैलाई बुझाउँछ भने नेपालीमा 'तँ' ले अनादर मात्र बुझाउँछ । तिमीले भने मध्यम आदर बुझाउँछ । बान्तावा भाषामा 'खानानिन्' ले तपाईं, हजुर सबैलाई बुझाउँछ भने नेपाली भाषामा तपाईंले उच्च, हजुरले अतिउच्च आदरार्थी बुझाउँछ ।

५.५.१ सामान्य आदरमा लिङ्गसङ्गति

उमेरका दृष्टिले आफू भन्दा सानालाई वा आफू सो सरहलाई सम्बोधन गर्न अनादरको शब्द प्रयोग गरिन्छ ।

बान्तावा भाषाका अनादर सार्वनामिकपद र क्रियापदबीच मेलमा सर्वनाम र क्रियापदमै लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । जस्तै :-

१. (क) खाना तचा

खाना त - चा

सर्वना. अना. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तँ खान्छस् ।

(ख) खाना तचा

खाना त - चा

सर्वना. अना. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तँ खान्छेस् ।

२. (क) ओको चा

ओको चा

सर्वना. अना. क्रि. अ.भू.प्र.

यो खान्छ ।

(ख) ओको चा

ओको चा

सर्वना. अना. क्रि. अ.भू.प्र.

यिनी खान्छे ।

नेपाली भाषाको अनादर सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा क्रियापदमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । यो नेपाली र बान्तावा भाषाका तृतीय पुरुषका लिङ्गसङ्गतिमा पाइने व्यतिरेकी पक्ष हो ।

५.५.२ आदरमा लिङ्गसङ्गति

उमेर नाता, सम्बन्ध तथा प्रतिष्ठाका दृष्टिले आफू भन्दा ठूला तथा आफू समानका अपरिचित व्यक्तिलाई सम्बोधन गर्न आदरको प्रयोग गरिन्छ ।

बान्तावा भाषाका आदर सार्वनामिकपद र क्रियापदबीचमा सर्वनाम र क्रियापदमै लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । जस्तै :-

१. (क) खानानिन् तवान

खाना - निन् त - बान

सर्वना. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईं आउनुहुन्छ । (पुलि, स्त्री. दुबै)

(ख) खानानिन् तचान

खाना - निन् त - बान

सर्वना. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईं खानुहुन्छ । (पुलि.स्त्रीलि. दुबै)

नेपाली भाषामा पनि बान्तावा भाषामा जस्तै आदर सर्वनाम (उच्च आदर) मा सर्वनाम र क्रियापद दुबैमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन ।

५.६ विभिन्न लिङ्गमा सर्वनामको वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाका सर्वनाममा लिङ्गसङ्गति नपाइने अध्यायको ५.३ मा चर्चा गरिसकेको छ यद्यपि ती सर्वनामहरूमा पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग दुबैका लागि प्रयोग हुने हुनाले त्यसैका आधारमा यहाँ चर्चा गरिएको छ ।

५.६.१ पुलिङ्गमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाका पुलिङ्गी सर्वनामिकपद र क्रियापद मेलमा वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ । बान्तावा भाषाका पुलिङ्ग एकवचन कर्ता मा 'चि' प्रत्यय जोडिन्छ, द्विवचन क्रियापदमा धातुमा 'चि' प्रत्यय जोडिने र बहुवचनकर्ता मा 'म' उपसर्ग जोडिएर वाक्य निर्माण भई वचनसङ्गति देखिन्छ ।

१. (क) ओको बाना

आको वा - ना

सर्वना. ए.व. क्रि. भू.प्र.

यो आयो ।

(ख) ओकोचि बानाचि

ओको - चि बा - ना - चि

सर्वना. द्वि.व. क्रि. भू.प्र. द्वि.व. प्र.

यी दुई आए ।

(ग) ओकोचि मबाना

ओको - चि म - बा - ना

सर्वना. बहु.व.प्र. उप. क्रि. भू.प्र.

यिनीहरू आए ।

२. (क) खोको चा

खोको चा

सर्वना. ए.व. क्रि. अ.भू.प्र.

ऊ खान्छ ।

(ख) खोकोचि चाचि

खोको - चि चा - चि

सर्वना. द्वि.व. क्रि. अ.भू.प्र.

उनी दुई खान्छन् ।

(ग) खोकोचि मचा

खोको - चि म - चा

सर्वना. बहु.व.प्र. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

उनीहरू खान्छन् ।

नेपाली भाषाका पुलिङ्गी सर्वनाम र क्रियापद मेलमा सर्वनाम पद र क्रियापद दुवैमा वचनसङ्गति पाइन्छ । एकवचन कर्तामा 'हरू' जोडिने र क्रियापदमा छ छन् प्रयोग भई वचनसङ्गति देखिन्छ ।

५.६.२ स्त्रीलिङ्गीमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाका स्त्रीलिङ्गी सर्वनाम र क्रियापद मेलमा वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ । जस्तै :-

१.(क) ओको खारा

ओको खा - रा

सर्वना. क्रि. भू.प्र. ए.व.प्र.

यिनी गइन् ।

(ख) ओकोचि खाराचि

ओको - चि खा - रा - चि

सर्वना . द्वि.व. क्रि. भू.प्र. द्वि.व.प्र.

यिनी दुई गए ।

(ग) ओकोचि तखारा

ओको - चि त - खा - रा

सर्वना. बहु.व.प उप. क्रि. भू.प्र.

यिनीहरू गए ।

२. (क) खोको बाना

खोको बा - ना

सर्वना. क्रि. भू.प्र

तिनी आइन् ।

(ख) खोकोचि बानाचि

खोको - चि बा - ना - चि

सर्वना. द्वि.व. क्रि. भू.प्र. .द्वि.व.प्र.

ती दुई आए ।

(ग) खोकोचि मबाना

खोको - चि म - बा - ना

सर्वना. बहु.व.प्र. उप. क्रि. भू.प्र.

उनीहरू आए ।

बान्तावा भाषाको एकवचन कर्ता (खोको-चि) मा 'चि' प्रत्यय जोडिने र क्रियापद द्विवचनमा पनि 'चि' प्रित्यय जोडिन्छ । र बहुवचन क्रियापदमा उपसर्ग 'तँ' जोडिएर वाक्य संरचना भई वचनसङ्गति देखिन्छ ।

नेपाली भाषाका स्त्रीलिङ्गी सर्वनाम र क्रियापद मेलमा सर्वनाम र क्रियापद वचनसङ्गति पाइन्छ । नेपाली भाषाको एकवचन कर्तामा 'हरू' जोडिन्छ र क्रियापदमा पनि वचनसङ्गति पाइन्छ ।

५.७ विभिन्न पुरुषमा सर्वनामको वचनसङ्गति

५.७.१ प्रथम पुरुषमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाका प्रथम पुरुष सर्वनाम र क्रियापदको मेलमा वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ । साथै बान्तावा प्रथम पुरुषमा द्विवचन, बहुवचनमा, समावेशी र असमावेशी व्यवस्था रहेको पाइन्छ ।

१. (क) उङ्का चाडा

उङ्का	चा - डा
सर्वना. प्र.पु. ए.व	क्रि. भू.प्र.
म खान्छु ।	

(ख) उङ्काचि चाचि

उङ्का - चि	चा - चि
सर्वना. प्र.पु. द्वि.व.प्र.	क्रि. अ.भू.प्र. (समा.)
दुई हामी खान्छौ । (तिमी र म)	

-उङ्काचा मचा

उङ्का - चा	म - चा
सर्वना. प्र.पु. द्वि.व.प्र.	उप. क्रि. अ.भू.प्र. (असमा.)

हामी दुई खान्छौ । (ऊ र म)

(ग) उङ्कान चान

उङ्का - न चान

सर्वना. प्र.पु. बहु.व.प क्रि. अ.भू.प्र. (समा.)

हामी खान्छौ । (तिमीहरू र म)

-उङ्कान्का चान्का

उङ्का - न - का चान - का

सर्वना. बहु.व.प्र. क्रि. अ.भू.प्र. (असमा)

हामीहरू खान्छौ । (उनीहरू र म)

नेपाली भाषाका प्रथम पुरुष सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा वचनसङ्गति पाइन्छ ।
नेपाली भाषाका एकवचन कर्तामा 'हरू' जोडिएर बहुवचन वाक्य निर्माण
भई वचनसङ्गति देखिन्छ ।

५.७.२ द्वितीय पुरुषमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाका द्वितीय सर्वनाम र क्रियापदबीच मेल हुदाँ वचनसङ्गति वा भेद
पाइन्छ । जस्तै:-

१. (क) खाना तचा

खाना त - चा

सर्वना. द्वि.पु.एव उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तँ/तिमी खान्छस्/खान्छौ ।

(ख) खानाचि तचाचि

खाना - चि त - चा - चि

सर्वना. द्वि.पु. दि.व.प्र उप. क्रि. अ.भू.प्र. द्वि व.प्र.

तिमी दुई खान्छौ ।

(ग) खानानिन् (चि) तचान

खाना - निन् - चि त - चान

सर्वना. द्वि.पु बहु.व.प्र. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तिमीहरू खान्छौ ।

बान्तावा भाषाको एकवचन कर्ता (खाना-निन्-चि) 'निन्' 'चि' प्रत्यय जोडिएर वाक्य निर्माण भई वचनसङ्गति भएको पाइन्छ । नेपाली भाषा द्वितीय पुरुष सर्वनाम र क्रियापद मेलमा सर्वना वचनसङ्गति पाइन्छ । नेपाली एकवचन कर्तामा 'हरू' प्रत्यय जोडिएर वाक्य निर्माण भई वचनसङ्गति पाइन्छ ।

५.७.३ तृतीय पुरुषमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाका तृतीय पुरुष सर्वनाम र क्रियापदबीच वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ । बान्तावा भाषाको तृतीय सर्वनाममा बहुवचन र द्विवचनको एउटै रूप हुन्छ । जस्तै:-

१. (क) याको बाना

याको बा - ना

सर्वना. तृ.पु क्रि. भू.प्र.

त्यो आयो ।

(ख) याकोचि मवाना

याको - चि म - वा - ना

सर्वना. तृ.पु बहु/.दि.व.प्र. उप. क्रि. भू.प्र.

तिनीहरू आए ।

नेपाली भाषाको तृतीय पुरुष सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा सर्वनाम र क्रियापदबीच मेल हुँदा सर्वनाम र क्रियापदमा वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका एकवचन कर्ता माकोमा (मोको -चि) 'चि' प्रत्यय जोडिने क्रियापदमा 'म' उपसर्ग जोडिएर बहुवचन वाक्य निर्माण भई वचनसङ्गति पाइन्छ । नेपालीमा कर्तामा 'हरू' प्रत्यय जोडेर वाक्य निर्माण भई वचनसङ्गति पाइन्छ ।

५.८ विभिन्न आदरमा सर्वनामको सङ्गति

५.८.१ अनादरमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाको अनादर सर्वनाम र क्रियापदबीच मेल हुँदा वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ । जस्तै:-

१. (क) ओको चा

ओको चा

सर्वना.अना. क्रि. अ.भू.प्र.

यो खान्छ ।

(ख) ओकोचि चाचि

ओको - चि चा - चि

सर्वना.अना. द्वि.व.प्र. क्रि. अ.भू.प्र. द्वि.व.प्र.

यी दुई खान्छन् ।

(ग) ओकोचि मचा

ओको - चि म - चा

सर्वना.अना. बहु.व.प्र. उप. क्रि. भू.प्र.

यिनीहरू खान्छन् ।

बान्तावा भाषामा कर्तामा 'चि' प्रत्यय जोडिन्छ र द्विवचन क्रियापदमा 'चि' प्रत्यय जोडिने र बहुवचनमा 'म' उपसर्ग जोडिएर वाक्य संरचना हुन्छ र वचनसङ्गति वा भेद देखिन्छ नेपाली भाषाका अनादर (निम्न आदर) का सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ । नेपाली भाषाका कर्तामा 'हरू' जोडिन्छ जसले गर्दा वाक्य संरचनाहरूमा वचनसङ्गति देखिन्छ ।

५.८.२ आदरमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाका आदर सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा सर्वनाम 'चि' प्रत्यय जोडिने र क्रियापदमा कुनै वचनसङ्गति पाइँदैन । जस्तै:-

१. (क) खानानिन् तबान

खाना - निन् त - बान

सर्वना. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईं आउनुहुन्छ ।

(ख) खानानिन्चि तबान

खाना - निन् - चि त - बान

सर्वना. आ. बहु.व.प्र. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईंहरू आउनुहुन्छ ।

बान्तावा भाषामा 'खानानिन्' ले आदरार्थी तपाईं, हजुर, मौसुफ सबैलाई बुझाउँछ भेद पाइँदैन । नेपाली भाषाका आदर वाक्यका कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा क्रियापदमा वचनसङ्गति पाइँदैन र कर्तामा 'हरू' प्रत्यय जोडिन्छ । क्रियापद वचनसङ्गति पाइँदैन ।

५.९ विभिन्न लिङ्गमा सर्वनामको पुरुषसङ्गति

बान्तावा र नेपाली दुबै भाषामा स्त्रीलिङ्ग र पुलिङ्ग दुबैका लागि एउटै सर्वनामको व्यवस्था रहेको ५ मा चर्चा गरिसकिएको छ । यद्यपि यहाँ छुट्टाछुट्टै रूपमा चर्चा गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

५.९.१ पुलिङ्गमा पुरुषसङ्गति

बान्तावा पुलिङ्गी सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा सर्वनाम र क्रियापदमा पुरुष सङ्गति वा भेद पाइन्छ । जस्तै:-

१.(क) प्रथम पुरुष

उड्का चाडा

उड्का चा - डा

सर्वना. क्रि. अ.भू.प्र.

म खान्छु ।

(ख) द्वितीय पुरुष

खाना तचा

खाना त - चा

सर्वना. उप. क्रि. भू.प्र.

तँ/तिमी गइस्/गयौ ।

(ग) तृतीय पुरुष

मोको खारा

मोको खा - रा

सर्वना. उप. क्रि. भू.प्र.

त्यो गयो ।

नेपाली भाषामा सर्वनाम र क्रियापदबीच मेल हुँदा सर्वनाम र क्रियापद दुबैमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ ।

५.९.२ स्त्रीलिङ्गीमा पुरुषसङ्गति

बान्तावा भाषाको स्त्रीलिङ्गी सार्वनामिकपद र क्रियापदबीच मेल हुँदा पुरुषसङ्गति वा भेद पाइन्छ । जस्तै:-

१. (क) प्रथम पुरुष

उङ्का बानाइ

उङ्का बा - नाइ

सर्वना. क्रि. भू.प्र.

म आँ ।

(ख) द्वितीय पुरुष

खाना तबाना

खाना त - बा - ना

सर्वना. उप. उप. क्रि. भू.प्र.

तँ/तिमी आइस्, गइस् ।

(ग) तृतीय पुरुष

मोको बाना

मोको बा - ना

सर्वना. क्रि. भू.प्र.

तिनी आइन् ।

नेपाली भाषाका स्त्रीलिङ्गी सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा पुरुषसङ्गति वा भेद पाइन्छ ।

५.१० विभिन्न वचनमा सर्वनामको पुरुषसङ्गति

५.१०.१ एकवचनमा पुरुषसङ्गति

बान्तावा भाषाको एकवचन सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा पुरुषसङ्गति वा भेद पाइन्छ । जस्तै :-

१.(क) प्रथम पुरुष

उङ्का चाडा

उङ्का चा - डा

सर्वना. क्रि. अ.भू.प्र.

म खान्छु ।

(ख) द्वितीय पुरुष

खाना तचा

खाना त - चा

सर्वना. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तँ/तिमी खान्छस्, खान्छौ ।

(ग) तृतीय पुरुष

ओको चा

ओको चा

सर्वना. क्रि. अ.भू.प्र.

यो खान्छ ।

नेपाली भाषाको एकवचन सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा सर्वनाम र क्रियापदमै पुरुषसङ्गति पाइन्छ ।

५.१०.२ द्विवचनमा पुरुषसङ्गति

बान्तावा भाषामा मात्र द्विवचन व्यावस्था रहेको पाइन्छ, नेपालीमा पाइँदैन ।
बान्तावा भाषाका द्विवचन प्रथम पुरुषमा समावेशी र असमावेशी रूप पाइन्छ ।

१. (क) प्रथम पुरुष

उङ्काचि खाट्चि

-उङ्का - चि खाट् - चि

सवर्ना. द्वि.व.प्र. क्रि. अ.भू.प्र. द्वि.व.प्र. (समावेशी)

हामी दुई जान्छौ । (तिमी र म)

उङ्काचा खाट्चा

उङ्का - चा खाट् - चा

सर्वना. द्वि.व.प्र. क्रि. अ.भू.प्र. द्वि.व.प्र.(असमावेशी)

हामी दुई जान्छौ । (ऊ र म)

(ख) द्वितीय पुरुष

खानाचि तखाट्चि

खाना - चि त - खाट् - चि

सर्वना. द्वि.व.प्र. क्रि. अ.भू.प्र. द्वि.व.प्र.

तिमी दुई जान्छौ ।

(ग) तृतीय पुरुष

मोकोचि खाट्चि

मोको - चि खाट् - चि

सर्वना. द्वि.व.प्र. क्रि. अ.भू.प्र. द्वि.व.प्र.

ती दुई जान्छन् ।

बान्तावा भाषाका एकवचन कर्तामा 'चि' प्रत्यय जोडिएर क्रियापदमा पनि (खाट् - चि) 'चि' जोडिएर वाक्य बन्दछ र पुरुषसङ्गति देखिन्छ ।

५.१०.३ बहुवचनमा पुरुषसङ्गति

बान्तावा बहुवचन सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा सर्वनाम र क्रियापदमै पुरुषसङ्गति वा भेद पाइन्छ, बान्तावा प्रथम पुरुष बहुवचन समावेशी र असमावेशी दुई रूप पाइन्छ ।

१. (क) प्रथम पुरुष

उड्कान् खारिन्

उडका - न् खा - रिन्

सर्व. बहु.व.प्र. क्रि. अ.भू.प्र. बहु.व.प्र. (समावेशी)

हामीहरू जान्छौ । (तिमीहरू र म)

-उड्कान्का खारिन्का

उडका - नका खा - रिन् - का

सर्व. बहु.व.प्र. क्रि. अ.भू.प्र. बहु.व.प्र. (असमावेशी)

हामीहरू जान्छौ । (उनीहरू र म)

(ख) द्वितीय पुरुष

खानानिन् तखारिन्

खाना - निन् त - खा - रिन्

सर्वना. बहु.व.प्र. उप. क्रि. अ.भू.प्र. बहु.व.प्र.

तपाईंहरू जानुहुन्छ ।

(ग) तृतीय पुरुष

मोकोचि मखाट

मोको - चि म - खाट्

सर्वना. बहु.व.प्र. उप. क्रि. अ.भू.प्र. बहु.व.प्र.

तिनीहरू जान्छन् ।

बान्तावा एकवचन कर्तामा (उड्का -न्) (मोको-चि) (खाना-निन्) न् चि, निन् प्रत्यय जोडिएर बहुवचन वाक्य बनेको छ । क्रियापदमा 'रिन् रिन्का' प्रत्यय जोडिएर वाक्य संरचना भएको छ । नेपाली भाषाका बहुवचन सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा प्रथम र द्वितीय पुरुषका क्रियापदमा पुरुषसङ्गति पाइँदैन भने अन्य नेपाली सर्वनाम र क्रियापदबीच पुरुषसङ्गति वा भेद पाइन्छ ।

५.११ विभिन्न आदरमा सर्वनामको पुरुषसङ्गति

५.११.१ सामान्य आदरमा पुरुषसङ्गति

बान्तावा भाषाको अनादर सर्वनाम वाक्यात्मक संरचनामा प्रथम पुरुषको व्यवस्था रहको पाइँदैन द्वितीय र तृतीय पुरुषको मात्र व्यावस्था छ । बान्तावा भाषाको अनादर सर्वनाम द्वितीय पुरुष तृतीय वाक्यात्मक संरचनामा पुरुषसङ्गति पाइन्छ । जस्तै:-

१.(क) द्वितीय पुरुष

खाना तचा

खाना त - चा

सर्वना.अना. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तँ/तिमी खान्छस्/खान्छौ ।

(ख) तृतीय पुरुष

ओको बाना

ओको बा - ना

सर्वना.अना. क्रि. अ.भू.प्र.

यो आयो ।

नेपाली भाषामा पनि बान्तावा भाषामा जस्तै अनादरमा प्रथम पुरुष व्यवस्था पाइँदैन । द्वितीय र तृतीय पुरुषको मात्र व्यवस्था पाइन्छ । द्वितीय र तृतीय पुरुष सर्वनाम र क्रियापद मेलमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ ।

५.११.२ आदरमा पुरुषसङ्गति

बान्तावा भाषामा आदर बुझाउन 'खानानिन्' शब्दको प्रयोग गरिन्छ । खानानिन्ले तपाईं, हजुर, मौसुफ सबैलाई बुझाउँछ । बान्तावा आदर सर्वनाममा द्वितीय पुरुषको मात्र व्यवस्था रहेको पाइन्छ । प्रथम पुरुष र तृतीय पुरुष व्यवस्था पाइँदैन । द्वितीय पुरुष वाक्यमा पुरुषसङ्गति पाइँदैन जस्तै :-

१.(क) खानानिन् तबान

खाना - निन् त - बान

सर्वना. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईं आउनुहुन्छ ।

(ख) खानानिन् तचान

खाना - निन् त - चान

सर्वना. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईं खानुहुन्छ ।

नेपाली भाषाका आदरमा पनि प्रथम पुरुष र तृतीय पुरुषको व्यवस्था पाईदैन ।
द्वितीय मात्र व्यवस्था रहेको पाइन्छ । नेपाली भाषाका द्वितीय पुरुषमा पनि पुरुषसङ्गति
वा भेद रहेको पाईदैन ।

५.१२ विभिन्न वचनमा सर्वनामको आदरसङ्गति

५.१२.१ एकवचनमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाको एकवचन सर्वनाम र क्रियापदबीच मेल हुँदा आदरसङ्गति वा
भेद पाइन्छ । जस्तै:-

१. (क) अनादर

खाना तचा

खाना त - चा

सर्वना.अना. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तँ खान्छस् ।

(ख) आदर

खानानिन्तचान

खाना - निन् त - चान

सर्वना. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईं खानुहुन्छ ।

बान्तावा भाषामा 'खानानिन्' ले आदरार्थी तपाईं, हजुर, मौसुफ सबैलाई बुझाउँछ भेद पाइँदैन ।नेपाली भाषाको एकवचन सर्वनाम र क्रियापदबीच आदरसङ्गति पाइन्छ ।

५.१२.२ द्विवचनमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषामा द्विवचन व्यवस्था रहेको पाइन्छ । बान्तावा द्विवचन सर्वनाममा आदरसङ्गति पाइन्छ । जस्तै:-

१. (क) सामान्य आदर

मोकोचि खाट्चि

मोको - चि खाट् - चि

सर्वना. द्वि.व. क्रि. अ.भू.प्र.

ती दुई जान्छन् ।

(ख) आदर

खानाचि तखाटचि

खाना - चि त - खाट् - चि

सर्वना. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.आ.

तँ/तिमी दुई जान्छौ ।

एकवचन कर्ता मोकोमा (मोको-चि) 'चि' प्रत्यय जोडिने र क्रियापदमा पनि 'चि' प्रत्यय (खाट् -चि) जोडिएर द्विवचन वाक्य निर्माण हुन्छ र आदरसङ्गति पाइन्छ ।

५.१२.३ बहुवचनमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका बहुवचनमा सर्वनाममा अनादरमा तृतीय द्वितीय पुरुषको मात्र व्यवस्था पाइन्छ । बान्तावा अनादरमा प्रथम पुरुष व्यवस्था रहेको पाइदैन । बान्तावा भाषाका बहुवचन वाक्यमा आदरसङ्गति पाइन्छ । जस्तै:-

१. (क) सामान्य आदर

मोकोचि मखाट

मोको - चि म - खाट

सर्वना. अना. बहु.व.प्र. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

उनीहरू जान्छन् ।

(ख) ओकोचि मचान

ओको - चि म - चान

सर्वना.अना. बहु.व.प्र. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

यिनीहरू खान्छन् ।

२. (क) आदर

खानानिन् तखारिन्.

खाना - निन् त - खा -रिन्

सर्वना .आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र. बहु.व.प्र.

तपाईं जानुहुन्छ ।

नेपाली भाषाका बहुवचन सर्वनाम र क्रियापद बीच मेलमा आदरसङ्गति पाइन्छ ।

५.१३ विभिन्न पुरुषमा सर्वनामको आदरसङ्गति

५.१३.१ प्रथम पुरुषमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका प्रथम पुरुषमा आदरार्थी शब्द पाइँदैन वा आदर व्यवस्था छैन । त्यसैले प्रथम पुरुष वाक्यमा आदर सङ्गति पाइँदैन जस्तै :-

१. (क) उङ्का चाडा

उङ्का चा - डा

सर्वना. क्रि. अ.भू.प्र.

म खान्छु ।

(ख) उङ्काचि चाचि

उङ्का - चि चा - चि

सर्वना. द्वि.व. क्रि. अ.भू.प्र. द्वि.व.

हामी खान्छौ ।

नेपाली भाषामा आदरका दुई कोटि देखिन्छन् । नेपाली भाषामा पनि प्रथम पुरुष व्यवस्था रहेको पाइँदैन ।

५.१३.२ द्वितीय पुरुषमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाको द्वितीय पुरुष सर्वनाम र क्रियापद मेलमा दुई प्रकारको आदरार्थी तह देखिन्छ, वा आदरसङ्गति पाइन्छ। जस्तै :-

१.(क) सामान्य आदर

खाना तचा

खाना त - चा

सर्वना. उप. क्रि.

तँ/तिमी खान्छस्/खान्छौ ।

(ख) आदर

खानानिन् तचान

खाना - निन् त - चान

सर्वना. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईँ खानुहुन्छ ।

नेपाली भाषाका पनि द्वितीय पुरुष सर्वनाम र क्रियापद मेलमा आदरका दुई तह नै देखिन्छ, वा आदरसङ्गति देखिन्छ। बान्तावा अनादर सर्वनाम वा कर्ता खानामा (खाना-निन्) निन्, प्रत्यय लागेर र क्रियापदमा 'न' उपसर्ग जोडिएर वाक्य संरचनामा आदर भेद पाइन्छ। नेपालीमा भने कर्ता र क्रियापद दुबैमा आदरसङ्गति पाइन्छ।

५.१३.३ तृतीय पुरुषमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका तृतीय पुरुष सर्वनाम र क्रियापद मेलमा अनादरको व्यवस्था रहेको पाइन्छ भने आदर व्यवस्था पाइँदैन । अनादर सर्वनाम वा कर्तामा मात्र आदरसङ्गति पाइन्छ ।

१. सामान्य आदर

(क) मोको बाना

मोको	वा - ना
सर्वना.अना.	क्रि. भू.प्र.
ऊ आयो ।	

(ख) ओको बाना

ओको	वा -ना
सर्वना.अना.	क्रि. भू.प्र.
यो आयो ।	

५.१४ सांराश

नाम वा मूल वाक्यका सट्टामा आउने पद सर्वनाम हो । नेपाली भाषामा आठ प्रकारका सर्वनाम पाइन्छ भने बान्तावा भाषामा चार प्रकारका सर्वनाम पाइन्छ बान्तावा भाषामा पाइने सर्वनाम प्रकारमा पाइने व्यतिरेकी पक्ष हो ।

बान्तावा भाषाका एकवचन सार्वनामिकपद र क्रियापदबीच मेलमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन भने नेपाली भाषाका एकवचन सर्वनाममा र क्रियापदमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । यो यी दुई भाषाका व्यतिरेकी पक्ष हो ।

बान्तावा भाषामा मात्र द्विवचनको व्यवस्था रहेको पाइन्छ, नेपाली भाषामा पाइँदैन ।
बान्तावा द्विवचन सर्वनाम र क्रियापद मेलमा पनि लिङ्गसङ्गति पाइँदैन ।

बान्तावा र नेपाली भाषाका बहुवचन सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा क्रियापदमा
लिङ्गसङ्गति पाइँदैन ।

बान्तावा भाषाका प्रथम पुरुषमा सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा लिङ्ग व्यवस्था
हुदैन । तर नेपाली भाषाका प्रथम पुरुष सर्वनाम र क्रियापदमा भने लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका द्वितीय पुरुष सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा लिङ्गसङ्गति
पाइँदैन । भने नेपाली भाषाका द्वितीय पुरुषमा सर्वनाममा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाको तृतीय पुरुष सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा कुनै लिङ्गसङ्गति
पाइँदैन । नेपाली भाषाका तृतीय पुरुष सर्वनाममा भने सर्वनाम र क्रियापदमै
लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका अनादर सार्वनामिकपद र क्रियापद मेलमा सर्वनाम र क्रियापदमै
लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । नेपाली भाषामा भने सर्वनाम र क्रियापदमै लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।
बान्तावा आदर सर्वनाम र क्रियापदमै लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । नेपाली भाषामा पनि
बान्तावा भाषामा जस्तै सर्वनाम र क्रियापदमै लिङ्गसङ्गति पाइँदैन ।

बान्तावा भाषाको पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी सार्वनामिकपद र क्रियापद मेलमा
वचनसङ्गति पाइन्छ, र नेपाली भाषाका पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी सर्वनाम र क्रियापदबीच
मेलमा वचनसङ्गति देखिन्छ ।

बान्तावा भाषाको प्रथम पुरुषमा द्विवचन र बहुवचनमा समावेशी र असमावेशी
दुई रूप पाइन्छ, र प्रथम पुरुष सर्वनाममा वचनसङ्गति पाइन्छ ।

नेपाली भाषाका प्रथम पुरुष सर्वनाममा वचनसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषा र
नेपाली दुबै भाषाका सर्वनाम र क्रियापदमा वचनसङ्गति देखिन्छ ।

बान्तावा भाषाको तृतीय पुरुष सर्वनाममा बहुवचन र द्विवचन एउटै रूप पाइन्छ, बान्तावा तृतीय पुरुष सर्वनाममा वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाको अनादर सर्वनाम र क्रियापदबीच मेल हुँदा वचनसङ्गति पाइन्छ, र नेपाली भाषाका सर्वनाममा पनि वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाको अनादर सर्वनाम र क्रियापदबीच मेल हुँदा वचनसङ्गति पाइन्छ । र नेपाली भाषाका सर्वनाममा र क्रियापदबीच मेलमा वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषा र नेपालीका दुबै भाषाका सर्वनाममा वचनसङ्गति पाइँदैन र उक्त सर्वनामले लिने क्रियापदमा भने वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाको पुलिङ्गी सर्वनाम र क्रियापद मेलमा सर्वनाम र क्रियापद दुबैमा सङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका स्त्रीलिङ्गी सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका एकवचन सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा दुबै भाषाका सर्वनाम र क्रियापदमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषामा मात्र द्विवचनको व्यवस्था रहेको पाइन्छ, नेपालीमा पाइँदैन बान्तावा द्विवचन सर्वनाम र क्रियापदबीच मेलमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषा र नेपाली भाषा दुबैका अनादर वाक्यात्मक संरचनाको सर्वनाम र क्रियापद मेलमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ, साथै दुबैमा प्रथम पुरुषको व्यवस्था रहेको पाइँदैन ।

बान्तावा भाषाको र नेपाली भाषाका सर्वनाममा द्वितीय पुरुष मात्र व्यवस्था रहेको पाइन्छ । तृतीय पुरुष र प्रथम पुरुष व्यवस्था छैन ।

बान्तावा र नेपाली भाषाको एकवचन सर्वनाममा आदरसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषामा मात्र द्विवचन पाइन्छ, बान्तावा द्विवचनमा आदरसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका बहुवचन सर्वनाममा आदरसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषा र नेपाली भाषा दुबै प्रथम पुरुषमा आदरार्थी पाइँदैन । बान्तावा र नेपाली भाषाका द्वितीय पुरुष र तृतीय पुरुषमा आदरसङ्गति पाइन्छ । नेपाली भाषाका तृतीय पुरुषमा आदरको व्यावस्था छैन । अनादर सर्वनाम र क्रियापद मेलमा भने आदरसङ्गति पाइन्छ ।

अध्याय छ

लिङ्ग, वचन र आदरमा विशेषणको सङ्गति

६ पृष्ठभूमि

यस अध्यायमा विशेषण परिचय, प्रकार र विशेषणको छनोट र लिङ्ग, वचन र आदरसँग विशेषणको सङ्गति कसरी भएको छ भनी बान्तावा र नेपाली भाषाबीच व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ ।

६.१ विशेषण

नामको गुण वा विशेषता र सङ्ख्या बुझाउने शब्दलाई विशेषण भनिन्छ । कुन, कत्रो, कति जस्ता प्रश्नको जवाफमा आउने शब्दलाई विशेषण भनिन्छ (शर्मा २०५६: ६७) । नेपाली भाषामा गुणवाचक, परिमाणवाचक, संख्यावाचक, सार्वनामिक, भेदक र तुलनात्मक गरी पाँच प्रकारका विशेषण पाइन्छ, भने बान्तावा भाषामा परिणामबोधक, गुणबोधक, संख्याबोधक र सार्वनामिक गरी चार प्रकारका विशेषण पाइन्छ । यो नेपाली भाषा र बान्तावा भाषामा पाइने विशेषणका प्रकार सम्बन्धि व्यतिरेकी पक्ष हो

६.२ विशेषणको बनोट

नामको गुण वा विशेषता बुझाउने शब्द विशेषण हो । बान्तावा भाषाका विशेषणलाई परिणामबोधक, गुणबोधक, सङ्ख्याबोधक र सार्वनामिक गरी चार वर्गमा विभाजन गरिएको पाइन्छ । यी विशेषणहरू बनोटका आधारमा सरल (मूल), जटिल (व्युत्पन्न) गरी दुई वर्गमा विभाजन गर्न सकिन्छ । नेपाली भाषामा पनि बनोटका आधारमा मूल र व्युत्पन्न विशेषण पाइन्छन् ।

६.२.१ सरल (मूल) विशेषण

बान्तावा शब्द	नेपाली अर्थ
मुट्ना	'त्यति'
उट्ना	'यति'
हाल्ला	'रातो'
हुवा	'दुई'
मोक्सु	'माइला'
सूम	'तीन'
फेक	'चार'
डाक	'पाँच'
छेक	'छ'
सेक्	'सात'
रेक	'आठ'
अेक	'नौ'
अहोप	'दस'
लेक्वा	'हरियो'
लेल्मीफी	'पहेँलो'
बुथुरु	'खैरो'

माथि प्रयोग बान्तावा (मूल) विशेषण एकरूप व्यवस्था मात्र पाइन्छ भने नेपाली सरल (मूल) विशेषण निर्माण भएको पाइन्छ ।

६.२.२ जटिल (व्युत्पन्न) विशेषण

बान्तावा सरल विशेषण उपसर्ग र प्रत्यय लागेर र समास, द्वित्व र त्रित्व भएर जटिल विशेषणको निर्माण भएको पाइन्छ ।

६.२.२.१ व्युत्पादन

(क) पा/परसर्गद्वारा निर्मित विशेषण

आधार रूप	प्रत्यय (पुलिङ्गी)	व्युत्पादित विशेषण	नेपाली अर्थ
टोप् 'ठूलो'	पा	टोप्पा	'ठूलो/ठूला'
चुप् 'सानो'	पा	चुप्पा	'सानो/साना'
माक 'कालो'	पा	माक्पा	'काले/काला'
ओम्फेक 'सेतो'	पा	ओम्फेकपा	'गोरो/गोरा'

उल्लिखित बान्तावा भाषामा पुलिङ्गीबोधक प्रत्यय 'पा' आधार रूपमा लगाउँदा पुलिङ्गी विशेषण निर्माण भएको पाइन्छ । बान्तावा भाषामा 'पा' प्रत्यय निम्न र मध्यम दुवै आदरवाची बुझाउँछ भने नेपाली भाषामा 'ए' र 'आ' प्रत्ययहरू क्रमशः निम्न र मध्यम आदरार्थीको लागि प्रयोग हुन्छ । बान्तावा भाषाका विशेषणमा आदरार्थी रूप पाइँदैन यी दुई भाषाबीच पाइने व्यतिरेकी पक्ष हो ।

(ख) मा/परसर्गको प्रयोग

आधार पद	स्त्री. प्रत्यय	व्युत्पादित विशेषण	नेपाली अर्थ
टोप् 'ठूलो'	मा	टोप्मा	'ठूली'

चुप 'सानो' मा चुपमा 'सानी'

माक् 'कालो' मा माक्मा 'काली'

उदाहरण नं. (क) मा बान्तावा आधारपदमा स्त्रीलिङ्गीबोधक प्रत्यय 'मा' लागेर स्त्रीलिङ्गी विशेषणको व्युत्पादन भएको छ । यसका अतिरिक्त पुलिङ्गी बोधक (मानवीय) विशेषण 'मा' प्रत्यय लागेर स्त्रीलिङ्गी विशेषण व्युत्पादन भएको पनि पाइन्छ । जस्तै :-

(ग) पुलिङ्गी विशेषण प्रत्यय व्युत्पादित विशेषण नेपाली अर्थ

टोडबु (जेठो) मा टोड्मा 'जेठी'

टोड्-मा

खुमिछा (काइला) मा खुमिमा 'काइली'

खुमि-मा

तालिका नं. (ग) मा प्रयुक्त बान्तावा पुलिङ्गी मानवीय क्रमबोधक केही नाममा स्त्रीलिङ्गीबोधक प्रत्यय 'मा' लाग्दा अन्तिम वर्ण लोप भएर स्त्रीलिङ्गी विशेषणको व्युत्पादन भएको पाइन्छ ।

नेपाली भाषामा स्त्रीलिङ्गीबोधक इकारान्त रूप आएको पाइन्छ । यस सन्दर्भमा यी दुई भाषाका बीच समानता पाइए पनि बान्तावा भाषामा केही पुलिङ्गी विशेषणमा स्त्रीलिङ्गी प्रत्यय लगाउँदा अन्तिम वर्ण लोप हुने व्यवस्था पाइन्छ । यो दुई भाषाबीच पाइने व्यतिरेकी फरक पक्ष हो ।

(घ) को/प्रत्ययको प्रयोग

आधार पद प्रत्यय व्युत्पादित विशेषण नेपाली अर्थ

चेप् 'बोलछ'	को	चेपको	'बोलिरहने'
पेन् 'उडछ'	को	पेन्को	'उडिरहने'
छाप् 'लेछछ'	को	छापको	'लेखिरहनेछ'
खाप् 'रून्छ'	को	खापको	रून्चे'

(ड) ओ / प्रत्ययको प्रयोग

आधार	रूप	प्रत्यय	व्युत्पन्न विशेषण	नेपाली अर्थ
इ 'हाँस्छ'		ओ	इओ	'हाँसिरहने'
मा 'हराउँछ'		ओ	माओ	'हराउने'
चा 'खान्छ'		ओ	चाओ	'खन्चुवा'
लो 'भन्छ'		ओ	लोओ	'भनिरहने'
बि 'हिड्छ'		ओ	बिओ	'हिडिरहने'
हु 'घुम्छ'		ओ	हुओ	'घुमिरहने'
पु 'दिनु'		ओ	पुओ	'दिइरहने'
डो 'भुट्नु'		ओ	डोओ	'भुटेको'

उदाहरण नं. (घ) र (ड) अनुसार बान्तावा भाषामा 'को' 'ओ' प्रत्यय रूप लागेर विशेषण पदको निर्माण भएको पाइन्छ । बान्तावा भाषामा क्रियापदको अन्तिम वर्ण व्यञ्जन वर्ण भए 'को' र स्वर वर्ण 'ओ' (प्रत्यय) लागेको पाइन्छ ।

(च) कावा / प्रत्ययको प्रयोग

आधार रूप	प्रत्यय	व्युत्पादित विशेषण	नेपाली अर्थ
----------	---------	--------------------	-------------

चा 'खान्छ'	कावा	चाकावा	'खन्चुवा'
लाम 'खोज्छ'	कावा	लामकावा	'खोजिरहने'
वि 'हिँडछ'	कावा	विकावा	'हिँडिरहने'
चेप 'बोल्छ'	कावा	चेप्कापा	'बोलिरहने'
हुड 'पर्खन्छ'	कावा	हुडकावा	'पर्खिरहने'

उपर्युक्त उदाहरणमा बान्तावामा कावा लागेर विशेषण पदको निर्माण भएको छ ।

माथि प्रयुक्त उदाहरण 'घ', 'ड', 'च' मा प्रयुक्त बान्तावा क्रियामूलमा 'को', 'ओ' प्रत्यय रूप लागेर विशेषण निर्माण भएको छ । यसरी बान्तावा भाषामा प्रायः क्रियामा प्रत्यय रूप लागेर विशेषण पदको निर्माण भएको पाइन्छ, तर नेपाली भाषा व्याकरणमा केही क्रियामूलमा मात्र 'ने' प्रत्यय रूप लागेर विशेषण पदको व्युत्पादन गरिएको पाइन्छ । यो यी दुई भाषाबीच व्यतिरेकी पक्ष हो । त्यस्तै नेपाली भाषामा द्वितीय पुरुष एकवचन अभूत क्रियामा 'ने' प्रत्यय लागेर विशेषण पदको व्युत्पादन हुन्छ भने बान्तावा भाषामा तृतीय पुरुष एकवचन अभूत क्रियामा प्रत्यय रूप लागेर विशेषण पदको व्युत्पादन भएको पाइन्छ । यो बान्तावा र नेपाली दुई भाषाबीचको अर्को व्यतिरेकी पक्ष हो ।

६.२.२.२ समास

बान्तावा विशेषण समास भएर पनि निर्माण भएको पाइन्छ । यी उदाहरण हेरौं

क. तत्पुरुष समास

नाम	विभक्ति	नाम
१. खिम	ओ	पापा- खिमपापा
'घर	को	'बा-घरवा'

२. खिम ओ मामा-खिममामा

नाम विभक्ति नाम

‘घर को ‘आमा-घरआमा’

३. खिम नड टेन-खिमटेन

‘घर र गाउँ-घरगाउँ’

(ख) बहुव्रीहि

१. टायामा खिमडा युडको माक्छा - खिममाक्छा

ससुराली घरमा बस्ने ज्वाइँ - ‘घरज्वाइँ’

यो उदाहरणमा बान्तावामा देखिएको छ । नेपाली भाषामा तत्पुरुष, द्विगु अव्ययीभाव, द्वन्द्वका साथै माथि उदाहण दुई शब्दका बीचमा आउने विभक्ति लोप भएर समास हुने प्रक्रिया(तत्पुरुष समास) र अप्रधान शब्दबीच हुने समास प्रक्रिया (बहुव्रीहि समास) पाइन्छ ।

६.२.३ द्वित्व

बान्तावा भाषामा द्वित्व भएर विशेषण निर्माण भएको पाइन्छ । जस्तै :-

(क) लेम - छोक - छोक - लेमछोकछोक

‘गुलियो- प्र. - प्र. - गुलियो न गुलियो’

मुक्त - वुद्ध - वद्ध

(ख) वा - लोक - लोक - वालेकलेक

‘पानी - प्र. - प्र. - भिजेको’

मुक्त - वद्ध - वद्ध

(ग) सुन - चुक - चुक - सुनचुकचुक

‘अमिलो- प्र. - प्र. - अमिलो न अमिलो’

मुक्त - वद्ध - वद्ध

(घ) लुम - खुक - खुक - लुमखुकखुक

‘गह्रौ - प्र. - प्र. - गह्रौ न गह्रौ’

मुक्त - वद्ध - वद्ध

उपर्युक्त उदाहरणमा बान्तावा भाषाका केही द्वित्व भएर निर्माण भएका विशेषण देखिएको छ । नेपाली भाषामा पनि कुनै शब्दको पुनरावृत्ति गरी शब्द (विशेषण) बनाउने प्रक्रिया पाइन्छ ।

द्वित्व प्रक्रियाका सन्दर्भमा यी दुई भाषाबीच केही भिन्नता पाइएको छ । नेपाली भाषामा द्वित्व हुँदा मुक्त मुक्त रूपको पुनरावृत्ति भएको पाइन्छ भने बान्तावा भाषामा मुक्त रूपसँग जोडिएर आएका वद्ध रूपको मात्र पुनरावृत्ति भएको पाइन्छ । यो यी दुई भाषाबीचको व्यतिरेकी पक्ष हो ।

६.२.४ त्रित्व

बान्तावा भाषामा त्रित्व भएर पनि विशेषणको निर्माण भएको पाइन्छ जस्तै :-

(क) ठेम - ठेम - ठेम - वा - ठेमठेमठेवा

‘अचेत - अचेत - अचेत - प्रत्यय - चेतनाहीन’

	मुक्त	-	मुक्त	-	मुक्त	-	बद्ध	
(ख)	मुक	-	मुक	-	मुक	-	वा	- मुकमुकमुकवा
	'आँखा	-	आँखा	-	आँखा	-	प्रत्यय	- गहभरी आँशु'
	मुक्त	-	मुक्त	-	मुक्त	-	बद्ध	
(ग)	टुक	-	टुक	-	टुक	-	वा	- टुकटुकटुवा
	'सफा	-	सफा	-	सफा	-	प्रत्यय	- सफा न सफा'
	मुक्त	-	मुक्त	-	मुक्त	-	बद्ध	
(घ)	राक	-	राक	-	राक	-	वा	- राकराकराकवा
	'तातो	-	तातो	-	तातो	-	प्रत्यय	- तातो न तातो'
	मुक्त	-	मुक्त	-	मुक्त	-	बद्ध	
(ङ)	काक	-	काक	-	काक	-	वा	- काककाककावा
	'चमक	-	चमक	-	चमक	-	प्रत्यय	- चम्किलो'
	मुक्त	-	मुक्त	-	मुक्त	-	बद्ध	

माथिका उदाहरणमा प्रयुक्त बान्तावा त्रित्व विशेषण पदहरूमा शब्दहरू तीन पटक प्रयोग भएको पाइन्छ । यी शब्दहरूको तीन पटक पुनरावृत्ति भई पूर्णता प्राप्त गर्नका लागि 'वा' प्रत्यय रूप लिएको पाइन्छ ।

नेपाली भाषा व्याकरणमा बान्तावा भाषामा जस्तो त्रित्व शब्द निर्माण हुने व्यवस्था पाइँदैन । यो बान्तावा भाषाको आफ्नै विशेषता हो ।

६.३ विभिन्न वचनमा विशेषणको लिङ्गसङ्गति

नामसँग सम्बन्धित व्याकरणात्मक कोटिलाई लिङ्ग भनिन्छ । नामको खास प्रकृतिलाई जनाउँछ (अधिकारी २०६६:७६) । नेपाली र बान्तावा भाषा दुबैमा पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गीको व्यवस्था रहेको छ । बान्तावा भाषामा नेपाली भाषामा भै पहिले विशेषण र पछि विशेष्य आएर पदमेल हुन्छ । जस्तै:-

१. (क) चुप्पा निछ्छा

चुप्पा निछ्छा

विशेषण विशेष्य

सानो भाई

(ख) चुप्पा निछ्छा

चुप्पा निछ्छा

विशेषण विशेष्य

सानी बहिनी

२. (क) टोड्बु दुवाछ्छा

टोड्बु दुवाछ्छा

विशेषण विशेष्य

जेठो छोरो

(ख) टोडमा मेछ्छाछ्छा

टोडमा मेछ्छाछ्छा

विशेषण विशेष्

जेठी छेरी

६.३.१ एकवचनमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषाका एकवचन वाक्यात्मक संरचनामा विशेषण र विशेष्यबीच लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । जस्तै :-

१. (क) खुमिछा बवा

खुमिछा बवा

विशेषण विशेष्

काइला दाजु

(ख) खुमिमा बवा

खुमिमा नाना

विशेषण विशेष्

काइली दिदी

(ग) टोप्पमा मेछाछा

टोप्पा मेछाछा

विशेषण विशेष्

ठूली छेरी

नेपाली भाषाको एकवचन विशेषण र विशेष्य दुबैमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।
बान्तावा पुलिङ्गी विशेषणमा (टोप-पा) 'पा' प्रत्यय जोडिने र स्त्रीलिङ्गी विशेषणमा 'मा'
प्रत्यय जोडिने र लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।

६.३.२ बहुवचनमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषाका बहुवचन विशेषण र विशेष्यबीच जोडिएर विशेष्यमा
लिङ्गसङ्गति वा भेद पाइन्छ । जस्तः-

१.(क) टोप्पा दुवाछाचि

टोप्पा दुवाछा - चि

विशेषण विशेष्य बहु.व.प्र.

ठूलो छोराहरू

(ख) टोप्पामा मेछाछाचि

टोप्पा मेछाछा - चि

विशेषण विशेष्य बहु.व.प्र.

ठूला छारीहरू

बान्तावा भाषाका पुलिङ्गी विशेषणमा 'पा' प्रत्यय जोडिन्छ । त्यस्तै स्त्रीलिङ्गी
विशेषणमा 'मा' प्रत्यय जोडिने र विशेष्यमा 'चि' प्रत्यय जोडिएर वचनसङ्गति पाइन्छ ।

नेपाली भाषाका बहुवचन विशेषण र विशेष्यबीच मेल हुँदा विशेषण र विशेष्यबीच
लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । नेपाली भाषाका पुलिङ्गी विशेषणमा 'ला' र स्त्रीलिङ्गीमा 'ली'
प्रत्यय जोडिने र विशेष्यमा 'हरू' प्रत्यय जोडिन्छ ।

६.४ विभिन्न आदरार्थीमा विशेषणको लिङ्गसङ्गति

६.४.१ अनादरमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषका अनादर विशेषण र विशेष्यबीच मेद हुँदा लिङ्गसङ्गति वा भेद पाइन्छ तर क्रियापदमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । जस्तै:-

१. (क) ओम्फेक्पा निच्छा इया

ओम्फेक्पा	निच्छा	इ - या
विशेषण	विशेष्य	क्रि. भू.प्र.

गोरो भाइ हाँस्यो ।

(ख) ओम्फेक्मा निच्छा इया

ओम्फेक्मा	निच्छा	इ - या
विशेषण	विशेष्य	क्रि. भू.प्र.

गोरी बहिनी हाँसी ।

नेपाली भाषाका अनादर आदरार्थी विशेषण र विशेष्यबीच मेल हुँदा विशेषण र विशेष्य दुबैमा लिङ्गसङ्गति वा भेद पाइन्छ । बान्तावामा लिङ्गसङ्गति नपाइनु र नेपालीमा लिङ्गसङ्गति पाइनु यी दुई भाषाको व्यतिरेकी पक्ष हो ।

६.४.२ आदरमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषाका आदर विशेषण र विशेष्यबीच मेल हुँदा विशेषण र विशेष्यमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । जस्तै :-

१. (क) टोडबु बवा तवान

टोडबु ववा त - बान

विशेषण विशेष्य उप. क्रि .अ.भू.प्र.

जेठो दाजु आउनुहुन्छ ।

(ख) टोड्मा नाना तबान

टोड्मा नाना त - बान

विशेषण विशेष्य उप. क्रि. अ.भू.प्र.

जेठी दिदी आउनुहुन्छ ।

नेपाली भाषाका आदर विशेषण र विशेष्यबीच मेल हुँदा विशेषण र विशेष्यमा नै आदरसङ्गति वा भेद पाइन्छ ।

६.५ विभिन्न लिङ्गमा विशेषणको वचनसङ्गति

वाक्यमा नामको एक वा अनेक सङ्ख्या अनुसार सबै विकारी (नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया) पदमा देखिने प्रत्यय वा संरचनाको भेदलाई वचन भनिन्छ । बान्तावा भाषाका एकवचन द्ववचन र बहुवचन गरी तीन प्रकारका वचन व्यवस्था रहेको पाइन्छ, भने नेपाली भाषामा एकवचन र बहुवचन गरी दुई प्रकारका वचन व्यवस्था पाइन्छ ।

बान्तावा भाषामा तीन वचन व्यवस्था रहेतापनि बान्तावामा विशेषणले एकवचन रूप मात्र बनाउँछ, बान्तावा भाषाको वाक्यात्मक संरचना विशेषण र विशेष्य भेद हुँदा वचनसङ्गति पाइन्छ । जस्तै:-

१. (क) चुप्पा निछ्छा

चुप्पा निछ्छा

विशेषण विशेष्य ए.व.

सानो भाइ

(ख) चुप्पा निछ्छाचि

चुप्पा निछ्छा - चि

विशेषण विशेष्य बहु.व.प्र.

साना भाइहरू

६.५.१ पुलिङ्गी वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाका पुलिङ्गी वाक्यात्मक संरचनामा विशेषण र विशेष्यको मेलमा विशेषणसँग आउने विशेष्यमा वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ । विशेषण एउटै रहेपनि विशेष्यमा (दुवाछ्छा-चि) 'चि' प्रत्यय जोडिएर वाक्य संरचना भई वचनसङ्गति देखिन्छ ।

१. (क) टोड्बु दुवाछ्छा

टोड्बु दुवाछ्छा

विशेषण विशेष्य ए.व.प्र.

जेठो छोरौ

(ख) टोड्बु दुवाछ्छाचि

टोड्बु दुवाछ्छा - चि

विशेषण विशेष्य बहु.व.प्र.

जेठो छोरहरू

तर नेपाली भाषाका पुलिङ्गी विशेषण र विशेष्यको मेल हुँदा विशेषण र विशेष्य दुबैमा वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ । यो बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका पुलिङ्गी विशेषणमा पाइने वचनसङ्गतिको व्यतिरेकी पक्ष हो ।

६.५.२ स्त्रीलिङ्गीमा पाइने वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाका स्त्रीलिङ्गी विशेषण र विशेष्यबीच मेलमा विशेषणसँग आउने विशेष्यमा वचनसङ्गति पाइन्छ । जस्तै:-

१. (क) टोङ्मा मेछ्छाछाचि

टोङ्मा मेछ्छाछा - चि

विशेषण विशेष्य बहु.व.प्र.

जेठी छेरीहरू

(ख) टोङ्मा मेछ्छाछाचि

टोङ्मा मेछ्छाछा - चि

विशेषण विशेष्य बहु.व.प्र.

जेठी छेरीहरू

विशेषण एउटै रहे पनि विशेष्यमा (मेछ्छाछा-चि) 'चि' प्रत्यय जोडिएर वचनसङ्गति देखिन्छ ।

नेपाली भाषाका स्त्रीलिङ्गी विशेषण र विशेष्य मेलमा विशेषण र विशेष्यमा वचनसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा विशेष्यमा मात्र वचनसङ्गति पाइनु र नेपालीमा विशेषण र विशेष्य दुबैमा वचनसङ्गति पाइनु यी दुई भाषाका व्यतिरेकी पक्ष हो ।

६.६ विभिन्न आदरार्थीमा विशेषणको वचनसङ्गति

बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका तहहरूबारे अधिल्लो अध्यायमा चर्चा गरिएकोले यहाँ चर्चा गरिएको छैन ।

६.३.१ अनादरमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाको अनादर विशेषण र विशेष्यबीच मेलमा विशेषणसँग आउने विशेष्यमा वचनसङ्गति पाइन्छ । जस्तै:-

१.(क) माक्पा निछ्छा

माक्पा निछ्छा

विशेषण विशेष्य

कालो भाइ

(ख) चुप्पा निछ्छाचि

चुप्पा निछ्छा - चि

विशेषण विशेष्य बहु.व.प्र

काला भाइहरू

बान्तावा भाषाका विशेष्य निछ्छामा (निछ्छा-चि) 'चि' प्रत्यय जोडिएर वचनसङ्गति देखिन्छ । नेपाली भाषाको अनादर विशेषण र विशेष्यबीच मेलमा विशेषण र विशेष्य दुवैमा वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ ।

६.६.२ आदरमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाको आदर विशेषण र विशेष्य बीच मेल हुँदा विशेषणसँग आउने विशेष्यमा वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ ।

१. (क) टोड्बु बवा

टोड्बु बवा

विशेषण विशेषण जेठो दाजु

(ख) टोड्बु बवाचि

टोड्बु बवा - चि

विशेषण विशेष्य बहु.व.प्र.

जेठा दाजुहरू

नेपाली भाषाका आदर विशेषण र विशेष्य बीच मेल हुँदा विशेषण र आदरार्थी स्त्रीलिङ्गी बाहेक अन्य विशेषण र विशेष्य वचनसङ्गति पाइन्छ ।

६.७ विभिन्न लिङ्गमा विशेषणको आदरसङ्गति

६.७.१ पुलिङ्गमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका पुलिङ्गी विशेषण सँग आउने विशेष्यमा आदरसङ्गति वा भेद पाइँदैन । जस्तै:-

१. सामान्य आदर

(क) माक्पा निछा

माक्पा निछा

विशेषण विशेष्य

कालो भाइ

(ख) माक्पा निछा

माक्पा निछा

विशेषण विशेष्य

२. आदर

(क) खुमिछा बवा

खुमिछा बवा

विशेषण विशेष्य

काइला दाजु

बान्तावा भाषाका अनादर विशेषण र विशेष्यबीच आदर विशेषण र विशेष्यबीच आदरसङ्गति वा भेद पाइँदैन भने नेपाली भाषाका पुलिङ्गी अनादर विशेषण र विशेष्यबीच आदरसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषाको आदरका विशेषण र विशेष्यबीच आदरसङ्गति पाइँदैन र नेपाली आदरार्थी विशेषण र विशेष्य बीच पनि आदरसङ्गति पाइँदैन ।

६.७.२ स्त्रीलिङ्गमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका स्त्रीलिङ्गी विशेषण र विशेष्यबीच मेलमा आदरसङ्गति वा भेद पाइँदैन । जस्तै:-

१. सामान्य आदर

(क) माक्पा छा

माक्पा छा

विशेषण विशेष्य

काली केटी

(ख) माक्मा छा

माक्मा छा

विशेषण विशेष्य

काली केटी

२. आदर

(क) खुमिमा नाना

खुमिमा नाना

विशेषण विशेष्य

काइली दिदी

नेपाली भाषाका स्त्रीलिङ्गी विशेषण र विशेष्यबीच मेलमा आदरसङ्गति वा भेद पाइँदैन ।

६.८ विभिन्न वचनमा विशेषणको आदरसङ्गति

६.८.१ एकवचनमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका एकवचन विशेषण र विशेष्यबीच मेलमा विशेषणसँग आउने विशेष्यमा आदरसङ्गति पाइन्छ । जस्तै:-

१. सामान्य आदर

(क) माक्पा निछा

माक्पा निछा बा - ना

विशेषण विशेष्य क्रि. भू.प्र.

कालो भाइ आयो ।

(ख) माक्पा दुवाछा बाना

माक्पा दुवाछा बा - ना

विशेषण विशेष्य क्रि. भू.प्र.

कालो छोरो आयो ।

२. आदर

(क) टोप्पा बवा तवान

टोप्पा बवा त - वान

विशेषण विशेष्य उप. क्रि. अ.भू.प्र.

ठूलो दाजु आउनुहुन्छ ।

(ख) टोप्पा छुवा तवान

टोप्पा छुवा त - वान

विशेषण विशेष्य उप. क्रि. अ.भू.प्र.

मामा आउनुहुन्छ ।

बान्तावा भाषाको अनादर विशेष्य (वा-ना) आदर विशेष्य (त-वान) आदर विशेष्यमा 'त' उपसर्ग लागेर आदरगत भेद पाइन्छ । नेपाली भाषामा पनि आदरसङ्गति पाइन्छ ।

६.८.२ बहुवचनमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका बहुवचनका विशेषण र विशेष्य बीच मेलमा विशेषणसँग आउने विशेष्यमा अनादर आदर गरी दुई तह पाइन्छ । जस्तै:-

१. सामान्य आदर

(क) माक्पा निछ्वाचि मवाना

माक्पा निछ्वा - चि म - वा - ना

विशेषण विशेष्य बहु. व.प्र. उप. क्रि. भू.प्र.

काला भाइहरू आए ।

(ख) माक्पा दुवाछ्वाचि मवान

माक्पा दुवाछ्वा - चि म - वान

विशेषण विशेष्य बहु.व.प्र. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

काला छोराहरू आउँछन् ।

२ .आदर

(क) टोप्पा बवाचि तबान

टोप्पा बवा - चि त - बान

विशेषण विशेष्य बहु.व.प्र. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

ठूला दाजुहरू आउनुहुन्छ ।

(ख) टोप्पा छुवाचि तबान

टोप्पा छुवा - चि त - बान

विशेषण विशेष्य बहु.व.प्र. उप. क्रि. भू.प्र.

ठूला मामाहरू आउनुहुन्छ ।

नेपाली भाषाका बहुवचन विशेषण र विशेष्यबीच मेलमा विशिष्यमा आदरसङ्गति पाइन्छ । वा विशेषणसँग आउने विशेष्यमा दुई भेद पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका बहुवचन संरचनामा आदर अनादर दुवैका विशेष्यमा मात्र आदरसङ्गति पाइन्छ । अनादर विशेष्य (निछ्छा-चि) आदर विशेष्य (बवा-चि) नेपाली भाषाका विशेषणमा आदरसङ्गति पाइन्छ । विशेष्यमा भने 'हरू' प्रत्यय जोडिन्छ । आदर वाक्यमा भने विशेषण र विशेष्यमा वचनसङ्गति पाइँदैन विशेष्यमा भने 'हरू' जोडिन्छ

६.९ सारांश

नामको गुण वा विशेषता सङ्ख्या बुझाउने शब्दलाई विशेषण भनिन्छ । बान्तावा भाषामा चार प्रकारका विशेषण पाइन्छ भने नेपालीमा पाँच प्रकारका विशेषण पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका एकवचन विशेषण र विशेष्य बीच लिङ्गसङ्गति पाइन्छ, नेपाली भाषाका एकवचन विशेषण र विशेष्यबीचमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाको बहुवचन विशेषण र विशेष्यबीच पनि लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । साथै नेपाली भाषाका बहुवचन विशेषण र विशेष्यबीच पनि लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका आदर विशेषण र विशेष्यबीच मेलमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । नेपाली भाषामा पनि विशेषण र विशेष्यबीच लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका आदर विशेषण र विशेष्य बीच मेलमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । नेपाली आदरका विशेषण र विशेष्यबीच पनि लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाको पुलिङ्गी विशेषण र विशेष्यबीच मेलमा विशेषणसँग आउने विशेष्यमा वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ भने नेपाली पुलिङ्गी विशेषण र विशेष्यमा मेलमा विशेषण र विशेष्यमा नै वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका स्त्रीलिङ्गी विशेषण र विशेष्यमा मेलमा विशेषणसँग आउने विशेष्यमा वचनसङ्गति पाइन्छ । नेपाली भाषाको स्त्रीलिङ्गी विशेषण र विशेष्यमा मेलमा दुबैमा वचनसङ्गति पाइन्छ यो बान्तावा र नेपाली भाषामा पाइने व्यतिरेकी पक्ष हो ।

बान्तावा भाषाको अनादर विशेषण र विशेष्यबीच मेलमा विशेषणसँग आउने विशेष्यमा वचनसङ्गति पाइन्छ भने नेपाली भाषामा विशेषण र विशेष्यबीचमा वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका आदर विशेषण र विशेष्यबीच भेद हुँदा विशेषणसँग आउने विशेष्यमा वचनसङ्गति पाइन्छ । नेपाली भाषाका विशेषण र विशेष्यबीच मेलमा स्त्रीलिङ्गी बाहेक अन्य विशेषण र विशेष्य बीच वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका पुलिङ्गी विशेषण र विशेष्य मेल हुँदा विशेषणसँग आउने विशेष्यमा अनादर र आदर गरी दुई तह देखिन्छ । नेपाली भाषाको पुलिङ्गी विशेषण र विशेष्य मेलमा दुबैमा वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाको स्त्रीलिङ्गी विशेषण र विशेष्यबीच मेलमा पुलिङ्गमा जस्तै विशेषणसँग आउने विशेष्यमा वचनसङ्गति पाइन्छ । नेपाली भाषाका स्त्रीलिङ्गी विशेषण र विशेष्यबीच मेलमा वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका अनादर विशेषण र विशेष्यबीच मेलमा पनि विशेषण सँग आउने विशेष्यमा वचनसङ्गति पाइन्छ । नेपाली भाषाका विशेषण र विशेष्यबीच मेलमा विशेषण र विशेष्य दुवैमा वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाको आदर विशेषण र विशेष्यबीच मेल हुँदा विशेषणसँग आउने विशेष्यमा वचनसङ्गति पाइन्छ भने नेपाली विशेषण र विशेष्यमा मेलमा स्त्रीलिङ्गी बाहेक अन्य मा विशेषण र विशेष्यबीच वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका पुलिङ्गी विशेषण र विशेष्य मेलमा विशेषणसँग आउने विशेष्यमा दुई तह पाइन्छ भने नेपाली भाषाका विशेषण र विशेष्यबीच आदरसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका स्त्रीलिङ्गी विशेषण र विशेष्यबीच आदरसङ्गति पाइँदैन । बान्तावा भाषाका एकवचन विशेषण र विशेष्यबीच विशेषणसँग आउने विशेष्यमा आदरसङ्गति पाइन्छ, नेपाली भाषाका एकवचन विशेषण र विशेष्यबीचमा विशेष्यमा मात्र आदरसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका बहुवचन विशेषण र विशेष्यबीच मेल हुँदा विशेषणसँग आउने विशेष्यमा आदरसङ्गति पाइन्छ, र नेपाली भाषाका बहुवचन विशेषण र विशेष्यबीच पनि विशेषणसँग आउने विशेष्यमा आदरसङ्गति पाइन्छ ।

अध्याय सात

लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा क्रियापदको सङ्गति

७ पृष्ठभूमि

यस अध्यायमा क्रियाको परिचय बनोट तथा लिङ्ग, वचन र पुरुष र आदरसँग क्रियापदको सङ्गति बारेमा बान्तावा र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ ।

७.१ क्रिया

वाक्यमा विधेय भई घटना, कार्यव्यापार, स्थिति वा अवस्था बुझाउने शब्दलाई क्रिया भनिन्छ (शर्मा, २०५६:७२०) । क्रियामा धातु र मूल रहेको पाइन्छ । बान्तावामा पनि क्रियाको धातु अरू भाषामा भै सबै भन्दा सानो र कुनै पनि सर्ग नजोडिएको अर्थपूर्ण रूप हो र रूपायनका क्रममा धातुमा केही प्रत्यय जोडिएर बन्ने रूप मूल हो ।

७.२ क्रियाको बनोट

बनोटका आधारमा बान्तावा भाषामा सरल क्रिया र जटिल क्रिया पाइन्छ । नेपाली भाषामा बनोटका आधारमा मूल आधार र समस्त आधारपद गरी दुई प्रकारको पाइन्छ ।

७.२.१ सरल क्रिया

क्रिया मूलहरूलाई सरल क्रिया भनिन्छ । बान्तावा क्रियामूल सधैं एक रूप व्यवस्था मात्र पाइन्छ । यिनीहरू स्वर, व्यञ्जन स्वर, र व्यञ्जन स्वर भएर आएका हुन्छन् ।

क. स्वरवर्ण मात्र भएका क्रियामूल

इ- 'हाँस्छ'

ए- 'दिसा गर्छ'

ख. स्वर र व्यञ्जन भएका क्रियामूल

एन- 'सुन्छ'

इम- 'सुन्छ'

युड- 'बस्छ'

ओड- 'बल्छ'

ओट- 'भाँच्चिन्छ'

(ग) व्यञ्जन र स्वर वर्ण भएका क्रियामूल

टा- 'आउँछ'

मु- 'गर्छ'

लो- 'भन्छ'

चा- 'खान्छ'

ला- 'फर्कन्छ'

कु- 'तातिन्छ'

वी- 'हिँड्छ'

(घ) व्यञ्जन, स्वर, व्यञ्जन भएका क्रियामूल

हुड् 'पर्खन्छ'

चेप - 'बेल्छ'

बुट - 'बोलाउँछ'

उपर्युक्त उदाहरणमा क, ख, ग, र घ मा केही बान्तावा क्रियामूलहरूलाई प्रस्तुत गरिएका छन् । यी क्रियामूलहरू तृतीय पुरुष एकवचन अभूतकालका लागि प्रयुक्त क्रिया हुन् ।

नेपाली भाषा व्याकरणमा पनि एक रूप व्यवस्था भएका हुन्छन् । यी धातुमा सोभै रूपायक प्रत्यय गाँसिन सक्छ । यी सरल क्रियामा बनोटका सन्दर्भमा यी दुबै धातुमा समानता पाइन्छ । नेपाली भाषामा क्रियामूलका रूपमा द्वितीय पुरुष एकवचन अभूतकाल क्रियाहरू आएका हुन्छन् भने बान्तावा भाषामा तृतीय पुरुष एकवचन अभूतकालका लागि प्रयुक्त क्रियाहरू क्रियामूलका प्रयोग गरिएको पाइन्छ । यो यी दुई भाषामा पाइने व्यतिरेकी पक्ष हो ।

७.२.२ जटिल क्रिया

दुई वा दुईभन्दा बढी धातुबाट बनेको क्रियालाई जटिल क्रिया भनिन्छ । बान्तावा भाषामा मुख्य क्रियासँग एक वा एकभन्दा बढी सहायक क्रिया मिलेर जटिल क्रियाको निर्माण भएको पाइन्छ । जस्तै :-

चो चियु	-	'खाइसक्यो' (एकवचन तृ.पु.भूत.)
युडयुड	-	'बसिरहन्छ'(एकवचन तृ.पु. अभूत)
चासामुड	-	'खादैथिए' (एकवचन द्वि.पु.अभूत)
मुडयाड	-	'गर्दैछु' (एकवचन, प्र.पु.अभूत)
छापसामु	-	'लेख्दै गर्छु' (एकवचन, द्वि.पु.अभूत)
छापसामुवाडा	-	'लेख्दै थिए' (बहुवचन तृ.पु.भूत)

मुछ्छापयाड - 'लेख्दैछन्' (बहुवचन, तृ.पु.अभूत)

बाडाओयाड - 'लागेको थियो' (तृतीय पु.ए.व.भूत)

माथि उदाहरणमा प्रस्तुत भएका बान्तावा जटिल क्रियापदमा अर्थ वा कार्यका आधारमा शीर्ष क्रियासँग सहायक भएर निर्माण भएको पाइन्छ । नेपाली भाषामा पनि बान्तावा भाषामा जस्तै मुख्य क्रियासँग साहयक क्रिया मिलेर जटिल बन्दछ यी जटिल समस्त क्रियालाई मुख्य क्रिया र 'हु' साहयक क्रियाबाट बनेको क्रियालाई सहायक क्रिया भनिन्छ ।

७.३ विभिन्न वचनमा क्रियापदको लिङ्गसङ्गति

७.३.१ एकवचनमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषाका एकवचन वाक्यात्मक संरचनाको कर्ता नामपद हुँदा क्रियापदसँग आउने कर्तापदमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ भने सर्वनाम कर्ता र क्रियापद दुबैमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । जस्तै:-

१. (क) दुवाछा खारा

दुवाछा खा - रा

क.प. क्रि . भू.

छोरो गयो ।

(ख) मेछाछा खारा

मेछाछा खा - रा

क.प. क्रि. भू.प्र.

छोरी गई ।

२.(क) मोको खारा

मोको खा - रा

क.प. क्रि. भू.प्र.

ऊ गयो ।

(ख) मोको खारा

मोको खा - रा

क.प. क्रि. भू.प्र.

उनी गइन् ।

नेपाली भाषाका एकवचन वाक्यात्मक संरचनामा नामपद र सर्वनामपद दुबै कर्ता र क्रियापदमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । यो बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका एकवचन क्रियापदमा पाइने व्यतिरेकी पक्ष हो ।

७.३.२ द्विवचनमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषामा द्विवचनको व्यवस्था रहेको पाइन्छ । बान्तावा भाषाका द्विवचन वाक्यमा पनि लिङ्गसङ्गति वा भेद पाइँदैन त्यसले यहाँ चर्चा गरिएको छैन ।

७.३.३ बहुवचनमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषाको बहुवचन कर्ता र क्रियापद मेलमा दुबैमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्गमा एउटै वाक्यको प्रयोग पाइन्छ । जस्तै:-

१. (क) मोकोचि मबाना

मोको - चि म - बा - ना

क.प. बहु.व.प्र. उप. क्रि. भू.प्र.

उनीहरू आउँछन् ।

(ख) मोकोचि मबाना

मोको - चि म - बा - ना

क.प. बहु.व.प्र. उप. क्रि. भू.प्र.

उनीहरू आए ।

२. (क) खानानिन्चि तबान

खाना - निन् - चि त - बान

क.प. आ. बहु.व. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईंहरू आउनुहुन्छ ।

(ख) खानानिन्चि तबान

खाना - निन् - चि त - बान

क.प. आ. बहु.व. उप. क्रि. भू.प्र.

तपाईंहरू आउनुहुन्छ ।

नेपाली भाषाका बहुवचन क्रियापदसँग आउने कर्तामा लिङ्गसङ्गति पाइएता पनि क्रियापदमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । बान्तावा भाषाका कर्तामा 'चि' प्रत्यय जोडिएर र नेपाली भाषामा हरू जोडिएर बहुवचन वाक्य संरचना हुन्छ ।

७.४ विभिन्न पुरुषमा क्रियापदको लिङ्गसङ्गति

७.४.१ प्रथम पुरुषमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषाको प्रथम पुरुष वाक्यात्मक संरचनामा कर्ता र क्रियापद दुबैमा लिङ्गसङ्गति वा भेद पाइँदैन । जस्तै :-

१. (क) उड्का खाटडा

उड्का खाटडा

क.प. क्रि. अ.भू.प्र.

म जान्छु ।

(ख) उड्कान् खारिन्

उड्का - न् खारिन्

क.प. बहु.व.प्र. क्रि. अ.भू.प्र.

हामी जान्छौ ।

नेपाली भाषाको प्रथम पुरुष कर्ता र क्रियापदमा पनि लिङ्गसङ्गति वा लिङ्ग व्यवस्था रहेको पाइँदैन ।

७.४.२ द्वितीय पुरुषमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषाका द्वितीय पुरुष कर्ता र क्रियापद दुबैमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन वा पुलिङ्गी स्त्रीलिङ्गी छुट्याउन सकिन्दैन । जस्तै :-

१. (क) खाना तचा

खाना त - चा

क.प. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तँ खान्छस् ।

(ख) खाना तचा

खाना त - चा

क.प. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तँ खान्छेस् ।

तर नेपाली भाषाका द्वितीय पुरुष कर्ता र क्रियापद मेलमा कर्तामा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन तर क्रियापदमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा कर्तामा 'चि' प्रत्यय जोडिएर क्रियापदमा 'म' उपसर्ग जोडिएर बहुवचन बन्दछ भने आदरार्थी बान्तावा कर्ता खानामा (खाना-निन्ः तपाईं) निन् र बहुवचन हुन 'चि' प्रत्यय जोडिन्छ र बान क्रियापदमा 'म' उपसर्ग जोडिएर आदरार्थी बहुवचन वाक्य बन्दछ ।

नेपाली भाषामा कर्ता र क्रियापद मेलमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन तर कर्तामा 'हरू' प्रत्यय जोडिएर र क्रियापद पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी वाक्यमा एउटै रहन्छ ।

७.४.३ तृतीय पुरुषमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषाका तृतीय पुरुष कर्ता र क्रियापद मेलमा कर्ता र क्रियापद दुबैमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन बान्तावा पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी वाक्य एउटै हुन्छ । जस्तै :-

१. (क) मोको खाट

मोको खाट

क.प. क्रि. अ.भू.प्र.

ऊ जान्छ ।

(ख) मोको खाट

मोको खाट

क.प. क्रि. अ.भू.प्र.

उनी जान्छिन् ।

२ .(क) ओको छाप

ओको छाप

क.प. क्रि. अ.भू.प्र.

यो लेख्छ ।

(ख) ओको छाप

ओको छाप

क.प. क्रि. अ.भू.प्र.

यिनी लेख्छिन् ।

तर नेपाली भाषाका तृतीय पुरुष कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ नेपाली कर्तासँग आउने क्रियापदमा पुलिङ्गी 'छ' र स्त्रीलिङ्गी छिन् रूपायक जोडिएर बहुवचन क्रियापद बन्दछ ।

७.५ विभिन्न आदरमा क्रियापदको लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका आदरका तहहरू बारेमा अधिल्लो अध्यायमा चर्चा गरिएको छ । बान्तावा भाषामा अनादर र आदर गरी दुई प्रकारका आदर रहेको पाइन्छ ।

७.५.१ सामान्य आदरमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषाका अनादर कर्ता र क्रियापद मेलमा लिङ्गसङ्गति वा भेद पाइँदैन । पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी वाक्यमा एउटै कर्ता र क्रियापदको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

१. (क) ओको इया

ओको इ - या

क.प. क्रि. अ.भू.प्र.

यो हाँस्छ ।

(ख) ओको इया

ओको इ - या

क.प. क्रि. अ.भू.प्र.

यिनी हाँस्छिन् ।

२. (क) मोको बाना

मोको बा - ना

क.प.अना. क्रि. भू.प्र.

ऊ आयो ।

(ख) मोको बाना

मोको बा - ना

क.प. क्रि. अ.भू.प्र.

उनी आइन् ।

नेपाली भाषाको अनादर कर्ता र क्रियापद मेलमा कर्ता र क्रियापद दुबैमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । बहुवचन क्रियापद पुलिङ्गमा 'छ' र स्त्रीलिङ्गीमा 'छिन्' 'इन्' क्रियापदमा प्रयोग भएको पाइन्छ ।

७.५.२ आदरमा लिङ्गसङ्गति

बान्तावा भाषाको आदरार्थी बुझाउन 'खानानिन्' शब्दको प्रयोग गरिन्छ । बान्तावा 'खानानिन्' शब्दले तपाईं हजुर, मौसुफ सबैलाई बुझाउँछ । बान्तावा भाषाको कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा कर्ता र क्रियापद दुबैमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी वाक्य एउटै हुन्छ ।

१. (क) खानानिन् तचान

खाना - निन् त - चान

क.प. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईं खानुहुन्छ । (स्त्रीलि.पु.लि.दुबै)

(ख) खानानिन् तचान

खाना - निन् त - चान

क.प. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईं खानुहुन्छ । (स्त्रीलि.पुलि. दुबै)

नेपाली भाषाका पनि आदर कर्ता र क्रियापद बीच मेलमा कर्ता र क्रियापद दुबैमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी वाक्य एउटै हुन्छ ।

७.६ विभिन्न लिङ्गमा क्रियापदको वचनसङ्गति

७.६.१ पुलिङ्गमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषामा कर्ता अनुरूप क्रियाको रूपायन हुने गर्दछ । बान्तावा पुलिङ्गी कर्ता र क्रियापदको मेलमा वचनसङ्गति देखिन्छ ।

१.(क) मोको खाट

मोको खाट

क.प.ए.व क्रि. अ.भू.प्र.

त्यो जान्छ ।

(ख) मोकोचि खाट्चि

मोको - चि खाट् - चि

क.प. बहु.व.प्र./द्वि.व.प्र. क्रि. अ.भू.प्र.

ती दुई जान्छन् ।

(ग) मोकोचि मखाट्

मोको - चि म - खाट्

क.प. बहु.व.प्र. उप. क्रि . अ.भू.प्र.

तिनीहरू जान्छन् ।

बान्तावा भाषाका एकवचन कर्तामा 'चि' प्रत्यय लागेर क्रियापदमा (खाट्-चि: जान्छन्) 'चि' प्रत्यय लागेर द्विवचन संरचना हुन्छ र कर्तामा 'चि' प्रत्यय लाग्ने र क्रियापदमा (म-खाट्: जान्छन्) उपसर्ग म प्रयोग भएर बान्तावा भाषामा बहुवचन क्रियापद निर्माण भई वाक्य बन्दछ साथै नेपाली भाषाका पुलिङ्गी कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ । क्रियापदमा छ, छन् प्रत्यय जोडिएर वाक्य संरचना हुन्छ ।

७.७.२ स्त्रीलिङ्गमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाका स्त्रीलिङ्गी वाक्यात्मक संरचनामा कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा वचनसङ्गति पाइन्छ । तृतीय पुरुष कर्तामा एकवचन र बहुवचन मात्र पाइए पनि क्रियापदले द्विवचन भेद देखाउँछ । जस्तै:-

१. (क) मोको बाना

मोको वा - ना

क.प. ए.व क्रि .भू.प्र.

उनी आइन् ।

(ख) मोकोचि बानाचि

मोको - चि वा - ना - चि

क.प. द्वि.व.प्र. क्रि. भू.प्र. द्वि.व.प्र.

ती दुई आउँछन् ।

(ग) मोकोचि मबाना

मोको - चि म - बा - ना

क.प. बहु.व.प्र. उप. क्रि. भू.प्र.

उनीहरू आउँछन् ।

बान्तावा भाषाका कर्ता सर्वनाम हुँदा सर्वनामको वचनबोधक प्रत्यय क्रियामा सर्दछ । पुलिङ्गी वाक्यमा भै एकवचन कर्ता द्विवचन हुँदा कर्तामा (मोको-चि: ति दुई) 'चि' प्रत्यय लागेर क्रियापदमा पनि (बा-ना-चि: आउँछन्) 'चि' प्रत्यय लागेर द्विवचन वाक्य बन्दछ त्यस्तै कर्तामा (मोको-चि: तिनीहरू) 'चि' प्रत्यय लाग्ने र क्रियापदमा पनि (म-बा-ना: आउँछन्) उपसर्ग 'मा' लागेर बान्तावा बहुवचन वाक्यसङ्गति हुन्छ ।

नेपाली भाषाका स्त्रीलिङ्गी कर्ता र क्रियापदमा वचनसङ्गति पाइन्छ । एकवचन कर्तामा 'हरू' जोडिएर बहुवचन वाक्य बन्दछ ।

७.७ विभिन्न आदरार्थीमा क्रियापदको वचनसङ्गति

७.७.१ सामन्य आदरमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाको अनादर वाक्यका कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा वचनसङ्गति वा भेद पाइन्छ । जस्तै :-

१. (क) मोको खारा

मोको खा - रा

क.प. क्रि .भू.प्र.

उ गयो ।

(ख) मोकोचि मखारा

मोको - चि म - खा - रा

क.प. बहु.व.प्र. उप क्रि. भू.प्र.

उनीहरू गए ।

नेपाली भाषाका पनि अनादर कर्ता र क्रियापदबीच मेल हुँदा वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका अनादर एकवचन कर्ता र बहुवचन हुँदा कर्तामा (मोको-चि: तिनीहरू) 'चि' प्रत्यय जोडिन्छ र क्रियापदमा पनि (म-खा-रा: गए) क्रियापदमा 'म' उपसर्ग जोडिएर बहुवचन भई वचनसङ्गति देखिन्छ । नेपाली भाषामा कर्तामा 'हरू' जोडिने र क्रियापदमा छन् जोडिएर बहुवचन बन्दछ र वचनसङ्गति पाइन्छ ।

७.७.२ आदरमा वचनसङ्गति

बान्तावा भाषाको अनादर र आदर कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा वचनसङ्गति वा भेद पाइँदैन । जस्तै :-

१. (क) खानानिन् तचान

खाना - निन् त - चान

क.प. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईँ खानुहुन्छ ।

(ख) खानानिन्चि तचान

खाना - निन् - चि त - चान

क.प. आ. बहु.व.प्र. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईँहरू खानुहुन्छ ।

नेपाली भाषामा पनि कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा वचनसङ्गति पाइँदैन ।

बान्तावा भाषाका आदर एकवचन कर्ता बहुवचन हुँदा वा आदरार्थी कर्ता हुँदा (खाना-निन्-चि: तपाईं) 'चि' प्रत्यय जोडिने र क्रियापदमा दुबैवचनका एउटै रहेको पाइन्छ, जस्तै नेपाली भाषाको एकवचन कर्ता (तपाईं-हरू) 'हरू' प्रत्यय जोडिने र क्रियापद दुबै वचनका एउटै रहने गर्दछ ।

७.८ विभिन्न लिङ्गमा क्रियापदको पुरुषसङ्गति

७.८.१ पुलिङ्गमा पुरुषसङ्गति

बान्तावा भाषाका पुलिङ्गी वाक्यात्मक संरचनामा कर्ता र क्रियापद मेलमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ । जस्तै:-

१. (क) प्रथम पुरुष

उङ्का बानाड

उङ्का बा - ना -ड

क.प. प्र.पु क्रि. भू. प्र.पु.

म आएँ ।

(ख) द्वितीय पुरुष

खाना तचा

खाना त - चा

क.प. द्वि.पु. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तँ खान्छस् ।

(ग) तृतीय पुरुष

ओको चा

ओको चा

क.प. तृ.पु. क्रि. अ.भू.प्र.

यो खान्छ ।

नेपाली भाषाका पुलिङ्गी क्रियापदसँग आउने कर्ता र पुरुषसङ्गति वा भेद पाइन्छ । पुलिङ्गी वाक्यका कर्ता र क्रियापद दुवैमा पुरुषसङ्गति वा भेद पाइन्छ ।

७.८.२ स्त्रीलिङ्गमा पुरुषसङ्गति

बान्तावा भाषाका स्त्रीलिङ्गी कर्ता र क्रियापद मेल हुदाँसँग पुरुषसङ्गति वा भेद पाइन्छ । जस्तै :-

१. (क) प्रथम पुरुष

उड्का चाडा

उडका चा - डा

क.प. प्र.पु. क्रि. अ.भू.प्र.

म खान्छु ।

(ख) द्वितीय पुरुष

खाना तचा

खाना त - चा

क.प. द्वि.पु. उप .क्रि. अ.भू.प्र.

तँ खान्छेस् ।

(ग) मोको चा

मोको चा

क.प. तृ.पु. क्रि. अ.भू.प्र.

तिनी खान्छिन् ।

नेपाली भाषाको स्त्रीलिङ्गी कर्ता र क्रियापद मेलमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ ।
कर्ता क्रियापद दुवैमा पुरुष भेद पाइन्छ ।

७.९ विभिन्न वचनमा क्रियापदको पुरुषसङ्गति

७.९.१ एकवचनमा पुरुषसङ्गति

बान्तावा भाषाका एकवचन वाक्यात्मक संरचनामा एकवचन क्रियापदसँग आउने
कर्तामा पुरुषसङ्गति भएको पाइन्छ । जस्तै :-

१. (क) प्रथम पुरुष

उडका खाट्डा

उडका खाट् - डा

क.प. द्वि.पु. क्रि. अ.भू.प्र. प्र.पु.

म जान्छु ।

(ख) द्वितीय पुरुष

खाना तखाट

खाना त - खाट

क.प. द्वि.पु. उप. क्रि. अ.भू.प्र..

तँ जान्छस् ।

(ग) तृतीय पुरुष

मोको खाट

मोको खाट

क.प. तृ.पु. क्रि. अ.भू.प्र.

ऊ जान्छ ।

नेपाली भाषाका एकवचन वाक्यात्मक संरचनामा पनि एकवचन क्रियापदसँग आउने कर्ता पदमा पुरुषसङ्गति भएको पाइन्छ वा एकवचन कर्ता र क्रियापद दुबैमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ ।

७.९.२ द्विवचनमा पुरुषसङ्गति

बान्तावा भाषामा द्विवचनको व्यवस्था रहेको पाइन्छ । बान्तावा भाषाका द्विवचन वाक्यका क्रियापदसँग आउने प्रथम पुरुषमा कर्तापदमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा द्विवचनमा समावेशी र असमावेशी दुई रूप पाइन्छ । जस्तै:-

१.(क) प्रथम पुरुष

उड्काचि खाट्चि

उड्का - चि खाट् - चि

क.प. द्वि.व. क्रि. अ.भू.प्र.द्वि.व. (समा.)

हामी दुई जान्छौ । (तिमी र म)

-उड्काचा खाट्चा

उड्का - चा खाट् - चा

क.प.प्र. द्वि.पु. क्रि. अ.भू.प्र. द्वि.वु. (असमा)

हामी दुई जान्छौ । (ऊ र म)

(ख) द्वितीय पुरुष

खानाचि तखाट्चि

खाना - चि त - खाट् - चि

क.प. द्वि.व. उप. क्रि. अ.भू.प्र. द्वि.व.प्र.

तिमी दुई जान्छौ ।

(ग) तृतीय पुरुष

मोकोचि खाट्चि

मोको - चि खाट् - चि

क.प. द्वि.व. क्रि. अ.भू.प्र. द्वि.वु.प्र.

ती दुई जान्छन् ।

नेपाली भाषामा द्विवचनको व्यवस्था रहेको पाइँदैन । बान्तावा भाषाका एकवचन कर्ता द्विवचन हुँदा कर्तामा (उड्का-चि: हामी दुई) 'चि' त्यसैले पुरुष सङ्गसत वन भेद देखिन्छ । प्रत्यय जोडिएर द्विवचन वाक्य निर्माण भई पुरुषसङ्गति पाइन्छ ।

७.९.३ बहुवचनमा पुरुषसङ्गति

बान्तावा भाषाका बहुवचन वाक्यमा क्रियापदसँगै आउने कर्तामा पुरुषसङ्गति वा भेद पाइन्छ । बान्तावा भाषाका प्रथम पुरुष बहुवचन वाक्यमा पनि समावेशी र असमावेशी रूप पाइन्छ । जस्तै:-

१.(क) प्रथम पुरुष

उङ्कान खारिन्

उङ्कान खा - रिन्

क.प. बहु.व.प्र. क्रि. बहु.व.प्र. अ.भू.प्र. (समा.)

हामी जान्छौ । (तिमीहरू र म)

-उङ्कान्का खारिन्का

उङ्का - नका खा - रिन् - का

क.प. बहु.व. क्रि. बहु.व.प्र. अ.भू.प्र. (असमा.)

हामी जान्छौ । (उनीहरू र म)

(ख) द्वितीय पुरुष

खानानिन् तखारिन्

खाना - निन् त - खा - रिन्

क.प. बहु.व.प्र. उप. क्रि. बहु.व. अ.भू.प्र.

तिमीहरू जान्छौ ।

(ग) तृतीय पुरुष

मोकोचि मखाट्

मोको - चि म - खाट्

क.प. बहु.प्र. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तिनीहरू जान्छन्

नेपाली भाषाका क्रियापदसँग आउने पदमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका एकवचनका एकवचन कर्तामा बहुवचन हुँदा कर्तामा (उङ्का-न्ः हामी) 'न्' प्रत्यय लाग्दछ र बहुवचन कर्तामा पनि (खा-रिन्ः जान्छौं) 'रिन्' प्रत्यय लागेर बहुवचन बन्दछ ।

नेपाली भाषाका एकवचन कर्ता हामीमा 'हरू' जोडिने र क्रियापदमा छौं/छन् प्रत्यय जोडिएर र बहुवचन वाक्य निर्माण भई पुरुषसङ्गति पाइन्छ ।

७.१० विभिन्न आदरमा क्रियापदको पुरुषसङ्गति

बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका आदरको तहहरू बारेमा अधिल्लो अध्यायमा चर्चा गरिएको छ ।

७.१०.१ अनादरमा पुरुषसङ्गति

बान्तावा भाषाको अनादर वाक्य संरचनामा द्वितीय पुरुषको मात्र व्यवस्था रहेको पाइँदैन द्वितीय र तृतीय पुरुषका वाक्यमा मात्र पुरुष व्यावस्था रहेको पाइन्छ । अनादर वाक्यका कर्ता र क्रियापदबीचमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ । जस्तै :-

१.(क) द्वितीय पुरुष

खाना तचा

खाना त - चा

क.प. अना. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तँ खान्छस् ।

(ख) तृतीय पुरुष

मोको चा

मोको चा

क.प. अना. क्रि. अ.भू.प्र.

त्यो खान्छ ।

नेपाली भाषाका पनि अनादर वाक्य क्रियापदसँग आउने पुरुषसङ्गति वा भेद पाइन्छ ।

७.१०.२ आदरमा पुरुषसङ्गति

बान्तावा भाषाको आदर वाक्य संरचनामा द्वितीय पुरुषको मात्र व्यावस्था रहेको पाइन्छ । बान्तावामा 'खानानिन्' ले तपाईं, हजुर सबैलाई बुझाउँछ ।

१.(क) द्वितीय पुरुष

खानानिन तचान

खाना - निन् त - चान

क.प. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईं खानुहुन्छ ।

नेपाली भाषामा पनि आदरमा द्वितीय पुरुषको मात्र व्यवस्था रहेको पाइन्छ । बान्तावा भाषामा कर्ता (खाना-निन्ः तपाईं) मा निन् प्रत्यय लागेर आदरार्थी वाक्य निर्माण भएको छ ।

७.११ विभिन्न लिङ्गमा क्रियापदको आदरसङ्गति

७.११.१ पुलिङ्गमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका पुलिङ्गी वाक्यमा प्रयोग क्रियापदसँग आउने कर्तामा आदरसङ्गति वा भेद पाइन्छ । जस्तै:-

१. सामान्य आदर

(क) खाना तचा

खाना त - चा

क.प. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तँ खान्छ ।

(ख) मोको चा

मोको चा

क.प. क्रि. अ.भू.प्र.

२. आदर

(क) खानानिन् तचान

खाना - निन् त - चान

क.प. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईं खानुहुन्छ ।

नेपाली भाषाका पुलिङ्गी वाक्यमा क्रियापदसँग आउने कर्तापदमा आदरसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा पुलिङ्गी आदरार्थी कर्तामा (खाना-निन्ः तपाईं) 'तँ' उपसर्ग जोडिन्छ ।

७.११.२ स्त्रीलिङ्गमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका स्त्रीलिङ्गी वाक्यमा क्रियापदसँग आउने कर्तामा आदरसङ्गति पाइन्छ । जस्तै:-

१. सामान्य आदर

(क) खाना तचा

खाना त - चा

क.प. अना. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तँ खान्छेस् ।

(ख) ओको चा

ओको चा

क.प.अना. क्रि. अ.भू.प्र.

उनी खान्छे ।

१. आदर

(क) खानानिन् तचान

खाना - निन् त - चान

क.प. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईं खानुहुन्छ ।

नेपालीमा स्त्रीलिङ्गी वाक्यात्मक संरचनामा आदरसङ्गति वा पाइन्छ । आदरार्थी क्रियापदसँग आउने कर्ता खानामा (खाना-निन्) 'निन्' प्रत्यय जोडिएर आदरसङ्गति देखिन्छ ।

७.१२ विभिन्न वचनमा क्रियापदको आदरसङ्गति

७.१२.१ एकवचनमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका एकवचन वाक्यका कर्ता र क्रियापद मेलमा कर्ता र क्रियापद दुवैमा आदरसङ्गति पाइन्छ । जस्तै:-

१. सामान्य आदर

(क) खाना तचा

खाना त - चा

क.प. अना. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तँ खान्छस् ।

(ग) मोको चा

मोको चा

क.प. अना. क्रि. अ.भू.प्र.

त्यो खान्छ ।

(ख) आदर

खानानिन् तचान

खाना - निन् त - चान

क.प. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईं खानुहुन्छ ।

बान्तावा आदरार्थी (खाना-निन्: तपाईं) 'निन्' प्रत्यय जोडिएर र आदरार्थी वाक्य निर्माण भएको पाइन्छ । नेपाली भाषाका एकवचन कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा आदरसङ्गति देखिन्छ ।

७.१२.२ द्विवचनमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका द्विवचन कर्ता र क्रियापद मेलमा बान्तावा भाषाको खानाले तँ/तिमी बोध गराउँछ । बान्तावा भाषाको द्विवचनमा आदरार्थीको व्यवस्था रहेको पाइँदैन । जस्तै:-

१.(क) सामान्य आदर

खानाचि तखाट्चि

खाना - चि त - खाट् - चि

क.प. अना. द्वि.व. उप. क्रि. द्वि.व.प्र. अ.भू.प्र.

तँ/तिमी दुई जान्छस्/जान्छौ ।

७.१२.३ बहुवचनमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका बहुवचन कर्ता र क्रियापद मेलमा कर्ता र क्रियापदमा आदरसङ्गति देखिन्छ । जस्तै :-

१. सामान्य आदर

मोकोचि मवान

मोको - चि म - वान

क.प. बहु.व. उप. क्रि.

उनीहरू आउँछन् ।

२. आदर

खानानिन् (चि) तवान

खाना - निन् - चि त - वान

क.प. आ. बहु.व.प्र. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईंहरू आउनुहुन्छ ।

नेपाली भाषाका बहुवचन वाक्य संरचनामा कर्ता र क्रियापदको मेलमा आदरसङ्गति पाइन्छ ।

नेपाली बान्तावा भाषाको बहुवचन अनादर वाक्यमा कर्तामा (मोको-चि) 'चि' प्रत्यय लागेर क्रियापदमा (म-खाट) उपसर्ग 'म' लागेर बहुवचन वाक्य बन्दछ भने नेपाली भाषामा कर्तामा 'हरू' लागेर बहुवचन वाक्य बन्दछ । बान्तावा आदरार्थी कर्तामा (खाना-निन्-चि) निन् र 'चि' प्रत्यय जोडिएर बहुवचन वाक्य गठन हुन्छ ।

७.१३ विभिन्न पुरुषमा क्रियापदको आदरसङ्गति

७.१३.१ प्रथम पुरुषमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका प्रथम पुरुष कर्ता र क्रियापदको मेलमा आदरार्थीको व्यवस्था रहेको पाइँदैन । प्रथम पुरुषमा आदरार्थी शब्द पाइँदैन । जस्तै:-

१.(क) उङ्का खाट्‌डा

उङ्का खाट् - डा

क.पु. क्रि. अ.भू.प्र.

म जान्छु ।

(ख) उङ्कान् खारिन्

उङ्का - न् खा-रिन्

क.पु. बहु.व. क्रि. बहु.व.अ.भू.प्र

हामी जान्छौ ।

नेपाली भाषामा पनि प्रथम पुरुषमा आदरार्थीको व्यवस्था रहेको पाइँदैन ।

७.१३.२ द्वितीय पुरुषमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका द्वितीय पुरुषका कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा आदरसङ्गति वा भेद पाइन्छ । बान्तावा भाषामा 'खाना'ले तँ/तिमी दुबै बोध गराउँछ । जस्तै:-

१. सामान्य आदर

खाना तचा

खाना त - चा

क.प. अना. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तँ/तिमी खान्छस्/खान्छौ ।

१. आदर

खानानिन् तचान

खाना - निन् त - चान

क.प. आ. उप. क्रि. अ.भू.प्र.

तपाईँ खानुहुन्छ ।

नेपाली भाषाका द्वितीय पुरुष वाक्यका कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा आदरसङ्गति देखिन्छ ।

बान्तावा भाषा द्वितीय पुरुष अनादर कर्तामा 'निन्' प्रत्यय (खाना-निन्: तपाईँ) लागेर आदरयुक्त कर्ता बन्दछ र क्रियापदमा भने दुबैका 'त' उपसर्ग प्रयोग भई वाक्य संरचना भएको पाइन्छ । नेपाली भाषाका द्वितीय पुरुष क्रियापदले लिने कर्तामा आदरसङ्गति पाइन्छ र क्रियापद पनि आदरसङ्गति पाइन्छ ।

७.१३.३ तृतीय पुरुषमा आदरसङ्गति

बान्तावा भाषाका तृतीय पुरुष वाक्य संरचनामा कर्ता र क्रियापद बीच मेलमा अनादरको मात्र व्यवस्था रहेको पाइन्छ

आदर वाक्यको व्यवस्था पाइँदैन । बान्तावा भाषाका तृतीय पुरुष अनादर वाक्यका क्रियापदसँग आउने कर्तामा आदरसङ्गति पाइन्छ । जस्तै :-

१.(क) मोको बाना

मोको बा - ना

क.प. अना. क्रि. भू.प्र.

ऊ आयो ।

(ख) ओको बाना

ओको बा - ना

क.प. अना. क्रि. भू.प्र.

यो आयो ।

नेपाली भाषामा पनि तृतीय पुरुष वाक्यमा अनादरको मात्र व्यवस्था रहेको पाइन्छ ।
नेपाली भाषामा भने तृतीयपुरुष वाक्यमा क्रियापदसँग आउने कर्ता र क्रियापद दुबैमा
आदरसङ्गति पाइन्छ ।

७.१४ सारांश

वाक्यमा विधेय भई घटना, कार्यव्यापार स्थिति वा अवस्था बुझाउने
शब्दलाई क्रिया भनिन्छ ।

बनोटका आधारमा बान्तावा भाषामा सरल र जटिल दुई प्रकारका क्रिया पाइन्छ र
नेपाली भाषामा मूल आधारपद र समस्त आधारपद गरी दुई प्रकारका क्रियापद पाइन्छ ।

बान्तावा भाषामा एकवचन, द्विवचन र बहुवचनको व्यवस्था रहेको पाइन्छ, नेपाली
भाषामा भने एकवचन र बहुवचन मात्र पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका एकवचन, द्विवचन र बहुवचन तीनै वचनका कर्ता र
क्रियाकलाप मेलमा कुनै लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । नेपाली भाषाका एकवचन कर्ता र
क्रियापदबीच मेलमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ, बहुवचन क्रियापदसँग आउने कर्तामा
लिङ्गसङ्गति पाइए पनि क्रियापदमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन ।

बान्तावा भाषाका प्रथम पुरुष द्वितीय पुरुष र तृतीय सबैका कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन नेपाली भाषाका प्रथम पुरुष वाक्यमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन द्वितीय पुरुष वाक्यात्मक संरचनामा कर्तामा लिङ्गसङ्गति पाइँतापनि क्रियापदमा पाइँदैन र तृतीय पुरुष कर्ता र क्रियापद मेलमा भने कर्ता र क्रियापद दुबैमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषामा आदरका दुई प्रकार पाइन्छ भने नेपाली भाषामा आदरका चार प्रकार पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका अनादर कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन र नेपाली भाषामा भने कर्ता र क्रियापद दुबैमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका अनादर वाक्यका कर्ता र क्रियापद बीच मेलमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन र नेपालीमा भने कर्ता र क्रियापद दुबैमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन ।

बान्तावा भाषाका स्त्रीलिङ्गी वाक्यात्मक संरचनानमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । नेपाली भाषाका स्त्रीलिङ्गी पुलिङ्गी वाक्यमा वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषा र नेपाली दुबै भाषाका अनादर वाक्यात्मक संरचना कर्ता र क्रियापद मेलमा वचनसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा र नेपाली अनादर वाक्यमा वचनसङ्गति पाइन्छ बान्तावा र नेपाली भाषाका अनादर वाक्यमा बान्तावा कर्तामा 'चि' प्रत्यय जोडिने र नेपाली कर्तामा 'हरू' जोडिने र क्रियापदमा वचनसङ्गति पाइँदैन ।

बान्तावा भाषाका एकवचन वाक्यमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ । र नेपालीमा पनि पुरुषसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषाका द्विवचन वाक्यमा पनि पुरुषसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका बहुवचन वाक्यका कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका अनादर वाक्यमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ र नेपाली भाषाका वाक्य संरचनामा पनि पुरुषसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषा र नेपाली भाषामा द्वितीय पुरुषको मात्र व्यवस्था रहेको पाइन्छ । बान्तावा भाषाका पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी दुबै वाक्यमा क्रियापदसँग आउने कर्तामा आदरसङ्गति पाइन्छ । नेपाली भाषामा पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी दुबै वाक्यमा क्रियापदसँग आउने कर्तामा आदरसङ्गति पाइन्छ । नेपाली भाषाका एकवचन वाक्यका कर्ता र क्रियापद बीच आदरसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषामा द्विवचन पाइन्छ । बान्तावा द्विवचनमा आदरको व्यवस्था छैन ।

बान्तावा भाषाका बहुवचन वाक्यका कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा आदरसङ्गति पाइन्छ र नेपाली भाषाका बहुवचन वाक्यात्मक संरचनाको कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा आदरसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषाका प्रथम पुरुष र नेपाली भाषाका प्रथम पुरुष वाक्यमा आदर शब्द पाइँदैन । वा दुबै आदर व्यवस्था रहेको पाइँदैन ।

बान्तावा भाषा द्वितीय पुरुष वाक्य संरचनामा आदरसङ्गति पाइन्छ । नेपाली भाषा द्वितीय पुरुष वाक्य संरचनामा आदरसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषा तृतीय पुरुष वाक्यमा अनादर मात्र व्यवस्था भएको पाइन्छ र क्रियापदले लिने कर्तामा आदरसङ्गति पाइन्छ । नेपाली भाषा तृतीय पुरुषका तृतीय वाक्यमा कर्ता र क्रियापद दुबैमा आदरसङ्गति पाइन्छ ।

टडअध्याय आठ

उपसंहार तथा निष्कर्ष

८.१ निष्कर्ष

नेपाल बहुभाषिक, बहुसांस्कृतिक, बहुजातिय र बहुधार्मिक देश हो । नेपालमा बोलिने चार प्रमुख भाषा परिवार मध्येको दोस्रो ठूलो भाषापरिवार अन्तर्गत बान्तावा (राई) भाषा पर्दछ । बान्तावा भाषीहरू नेपालको पूर्वी पहाडी जिल्लाहरूमा बसोबास गर्दै आइरहेको राई जातिले बोल्ने भाषा हो । राई जातिको आफ्नै भाषा र भेषभुषा एवम् धर्म संस्कृति छन् ।

बान्तावा भाषा र नेपाली भाषा भिन्न परिवारका भाषा भएकाले यी दुई भाषामा समानता भिन्नताको व्यतिरेकी अध्ययन गर्न उपयोगी देखिन्छ ।

प्रस्तुत शोधपत्रमा नेपाली भाषा र बान्तावा भाषामा पाइने भिन्न पदहरू बीचको पदसङ्गति बारेमा व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ र शोधपत्रको शीर्षक 'बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका पदसङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन' राखिएको छ । यस शोधपत्रमा बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियापदको सङ्गति, लिङ्ग, वचन पुरुष र आदरका आधारमा गरिएको छ । आठ अध्यायमा विभाजित यस शोधपत्रको सारांश निम्नानुसार दिइएको छ ।

अध्याय एकमा शोधपत्र शीर्षक, शोध प्रयोजन, विषय प्रवेश, समस्याकथन, शोधको उद्देश्य, पूर्वकार्यको शोधको औचित्य, शोधको विधि, शोधको सीमाङ्कन र शोधको रूपरेखाको सामान्य चर्चा गरिएको छ ।

अध्याय दुईमा बान्तावा भाषाको परिचय तथा बान्तावा भाषामा सम्बन्धी अध्ययनको सामान्य चर्चा गरिएको छ ।

अध्याय तीनमा पदसङ्गति परियच प्रकारका बारेमा चर्चा गर्दै लिङ्ग, वचन, पुरुष आदर, काल, भाव, वाच्य र अकरणको बारेमा सामान्य परिचय दिइएको छ ।

अध्याय चारमा बान्तावा र नेपाली भाषाका पदसङ्गतिका व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ । यस अन्तर्गत यस अध्यायमा नामको परिचय नामको बनोट सार्थ लिङ्ग, वचन र आदरमा नामपदको सङ्गतिको अध्ययन गरिएको छ ।

बान्तावा भाषा र नेपाली दुबैका एकवचन, बहुवचन नामपदका वाक्यमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ र नेपाली बान्तावा नामपदमा आदर क्रियापदमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन ।

नेपाली भाषा र बान्तावा भाषाका पुलिङ्गी स्त्रीलिङ्गी नामपदमा वचनसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषा र नेपालीका पदमा वचनसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषा र नेपालीका पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी नामपदमा आदरसङ्गति पाइन्छ बान्तावा र नेपाली भाषाको अनादर नामपदमा बहुवचन क्रियापदमा आदरसङ्गति पाइँदैन ।

अध्याय पाँचमा नेपाली र बान्तावा भाषाका सर्वनामको सङ्गति बारेमा चर्चा गरिएको छ । जस अन्तर्गत पहिले सर्वनाम परिचय, प्रकार र लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा सर्वनामको सङ्गतिको बारेमा चर्चा गरिएको छ ।

बान्तावा भाषामा तीन प्रकारका वचन व्यवस्था रहेको पाइन्छ । बान्तावा भाषाको एकवचन, द्विवचन, बहुवचन साथै तीन पुरुष र आदर सबै सार्वनामिकपद र क्रियापदबीच मेलमा कुनै लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । नेपाली भाषाको एकवचन, द्वितीय पुरुष, तृतीय पुरुष सर्वनामिकपदमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ भने बहुवचन र आदर सार्वनामिकपदमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । बान्तावा भाषाका र नेपाली भाषाका पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी नामपद र क्रियापद बीच वचनसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषाको प्रथम पुरुष, द्वितीय, पुरुष र तृतीय पुरुष सार्वनामिकपदमा वचनसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका आदर सार्वनामिकपदमा वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा र नेपाली भाषाका वचनमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा र नेपाली दुबै भाषाका आदरार्थी सार्वनामिकपदमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका एकवचन, बहुवचन सार्वनामिकपदमा आदरसङ्गति देखिन्छ । बान्तावा र नेपाली दुबै सर्वनामका प्रथम पुरुष व्यवस्था छैन । बान्तावा र नेपाली दुबै सार्वनामिक पदमा आदरसङ्गति पाइन्छ ।

अध्याय छ मा विशेषणमा नेपाली र बान्तावा भाषाका पदसङ्गति बारेमा चर्चा गरिएको छ । जसअन्तर्गत विशेषणको परिचय बान्तावामा विशेषणको बनोट साथै लिङ्ग, वचन, आदरमा विशेषणको व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ ।

बान्तावा र नेपाली दुबै भाषाका एकवचन र बहुवचन विशेषण र विशेष्य बीच लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा र नेपाली दुबैका आदरार्थी विशेष्य र विशेषणबीच लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी दुबैका विशेष्यमा वचनसङ्गति पाइन्छ । नेपालीमा भने विशेषण र विशेष्यमा नै वचनसङ्गति पाइन्छ । नेपाली स्त्रीलिङ्गी बाहेक सबैमा वचनसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका पुलिङ्गी वाक्यका विशेष्यमा आदरसङ्गति पाइन्छ र स्त्रीलिङ्गी दुबैमा भाषामा आदरसङ्गति पाइँदैन । बान्तावा र नेपाली भाषाका एकवचन र बहुवचन विशेषण र विशेष्यमा विशेषणसँग आउने विशेष्यमा मात्र आदरसङ्गति पाइन्छ ।

अध्याय सातमा बान्तावा र नेपाली भाषाका क्रियापदको परिचय, प्रकार साथै लिङ्ग वचन, पुरुष र आदरमा क्रियापदको सङ्गति बारेमा व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ ।

बान्तावा भाषाका एकवचन, द्विवचन र बहुवचन सबैमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन नेपालीमा भने लिङ्गसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषाका विभिन्न पुरुष आदर अनादर वाक्यका लिङ्गसङ्गति पाइँदैन । नेपाली भाषामा प्रथम पुरुष लिङ्ग व्यवस्था नरहे पनि द्वितीय र तृतीय पुरुषमा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा र नेपाली दुबै भाषाका पुलिङ्गी स्त्रीलिङ्गी वाक्यका वचनसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषामा र नेपाली भाषाका कर्तामा लिङ्गसङ्गति नपाइए पनि क्रियापदमा वचनसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषा र नेपाली भाषा दुबैका एकवचन, द्विवचन र बहुवचन वाक्यमा पुरुषसङ्गति पाइन्छ ।

बान्तावा भाषा र नेपाली भाषामा द्वितीय पुरुषको मात्र व्यवस्था रहेको पाइन्छ । बान्तावा भाषा र नेपाली भाषा दुबै कर्ता र क्रियापदमा आदरसङ्गति पाइन्छ ।

नेपाली भाषा र बान्तावा भाषाका एकवचन आदरसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषा र नेपाली भाषा बहुवचन कर्ता र क्रियापदबीच मेलमा आदरसङ्गति पाइन्छ । बान्तावा भाषा र नेपाली भाषामा प्रथम पुरुषमा आदर व्यवस्था पाइँदैन । बान्तावा भाषा र नेपाली भाषा द्वितीय पुरुषमा आदरसङ्गति पाइन्छ, तृतीय भाषामा अनादर मात्र पाइन्छ ।

अध्याय आठमा अध्याय एकदेखि अध्याय सातसम्म चर्चा गरिएको अध्ययनहरूको सङ्क्षिप्त चर्चा गरिएको छ । यस अध्यायमा बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका नामको लिङ्ग, वचन, र आदरसङ्गको पदसङ्गति, सर्वनामको लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरसङ्गको पदसङ्गति विशेषणको लिङ्ग, वचन, आदरसङ्गको पदसङ्गति र क्रियाको लिङ्ग, वचन पुरुष र आदरसङ्गको सङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ ।

बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका व्यतिरेकी पक्षहरूलाई निम्न बुँदाहरूमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१. बान्तावा भाषामा बनोटका आधारमा स्वतन्त्र र व्युत्पन्न गरी दुई प्रकारका नाम रहेको छ भने नेपाली भाषामा सरल (मूल) र जटिल गरी दुई प्रकारका नाम पाइन्छ ।

२. बान्तावा भाषामा तीन प्रकारका वचन व्यवस्था रहेको पाइन्छ भने नेपाली भाषामा दुई प्रकारका वचन व्यवस्था पाइन्छ ।

३.नेपाली भाषामा द्विवचनको व्यवस्था रहेको पाइन्छ भने नेपाली द्विवचनको व्यवस्था रहेको पाइँदैन ।

४.बान्तावा भाषाका नामिकपदमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन भने नेपाली भाषाका लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।

५.बान्तावा भाषामा आदरका दुई तह पाइन्छ भने नेपाली भाषामा आदरका चार तह रहेको पाइन्छ ।

६.बान्तावा भाषाका नामिकपदमा आदरसङ्गति पाइँदैन भने नेपाली भाषामा आदरसङ्गति पाइन्छ ।

७.बान्तावा भाषामा चार प्रकारका सर्वनाम पाइन्छ भने नेपाली भाषामा आठ प्रकारका सर्वनामहरू पाइन्छ ।

८.बान्तावा भाषाका सर्वनाम र क्रियापद मेलमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन भने नेपाली भाषामा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।

९.बान्तावा भाषाका सर्वनाम र क्रियापद मेलमा आदरसङ्गति पाइँदैन भने नेपाली आदरसङ्गति पाइन्छ ।

१०.बान्तावा भाषाका सर्वनाममा पाइने त्रित्व नेपाली भाषामा पाइँदैन ।

११.बान्तावा भाषामा पाइने सार्वनामिकता नेपाली भाषामा पाइँदैन ।

जस्तै: राक -राक-राक-वा राकराकराकवा 'तातो तातो'

१२.बान्तावा भाषामा विशेषण चार प्रकारका पाइन्छ भने नेपाली भाषामा पाँच प्रकारका विशेषण पाइन्छ ।

१३.बान्तावा भाषाका विशेषण र विशेष्य बीच मेलमा आदरसङ्गति पाइँदैन भने नेपाली भाषामा आदरसङ्गति पाइन्छ ।

१४.बान्तावा भाषामा बनोटका आधारमा सरल र जटिल गरी दुई प्रकारका क्रियापद पाइन्छ भने नेपाली भाषामा मूल र समस्त गरी दुई प्रकारको क्रिया पाइन्छ ।

१५.बान्तावा भाषाका विशेषण र विशेष्य बीच मेलमा लिङ्गसङ्गति पाइँदैन भने नेपाली भाषामा लिङ्गसङ्गति पाइन्छ ।

१६.बान्तावा भाषाका प्रथम पुरुषमा समावेशी र असमावेशी रूप पाइन्छ भने नेपाली भाषामा यस्तो रूप पाइँदैन ।

१७.बान्तावा भाषाका तृतीय पुरुषमा क्रियापदसँग आउने कर्तामा आदरसङ्गति पाइन्छ भने नेपाली भाषाको दुबैमा आदरसङ्गति पाइन्छ ।

उपर्युक्त अध्ययनबाट के थाहा पाउन सकिन्छ भने नेपाली भाषा र बान्तावा भाषा एकै ठाँउमा बोलिने भाषा भए पनि छुट्टाछुट्टै परिवारका भाषा भएकाले बान्तावा भाषा र नेपाली भाषिक व्यवस्थामा व्यतिरेकी पक्ष वा भिन्नता देखिन्छ ।

सन्दर्भग्रन्थ सूची

पुस्तक सूची

अधिकारी, हेमाड्राज, समसामयिक नेपाली व्याकरण (२०६६), काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

गौतम, देवीप्रसाद, नेपाली भाषा परिचय (२०४०), काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।

पोखरेल, बालकृष्ण, राष्ट्रभाषा (२०४०), काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।

पोखरेल, माधव प्रसाद, वाक्य व्याकरण (२०५४), काठमाडौं : नेपाल राजकिय प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।

पाण्डे, मधुसुदन, नेपालका जनजातिहरू (२०६५), काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।

बान्तावा, डिक बहादुर, बान्तावा व्याकरण (सन् १९८७), काठमाडौं : लक्ष्मी प्रकाशन ।

बन्धु, चुडामणि, भाषा विज्ञान (२०५३), काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।

भट्टराई, रामप्रसाद, भाषिक अनुसन्धान विधि (२०६५), काठमाडौं शुभकामना प्रकाशन ।

राई, नोवलकिशोर, बान्तावा वर्ड लिस्ट इन पर्यायवाची शब्दकोश (सन् १९७६), काठमाडौं : रोयल एकेडेमी ।

राई, नोवलकिशोर र रीता, बान्तावा व्याकरण (२०६०), काठमाडौं : श्री प्रेस ।

शर्मा, पञ्चप्रसाद, नेपाली व्याकरण र लेखन (२०५१), काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

शर्मा, मोहनराज, शब्दरचना र वर्णविन्यास (२०५३), काठमाडौं : नवीन प्रकाशन, भोटाहिटी ।

लम्साल, रामचन्द्र, नेपाली भाषा र व्याकरण (२०६२), काठमाडौं : सनलाइट पब्लिकेशन ।

शोधपत्र सूची

गिरी, इन्दिरा, गुरुङ भाषा र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन (२०५४), अप्रकाशित स्नातकोत्तर त्रि.वि. एम्.एड शोधपत्र ।

तामाङ, सुमित्रादेवि, तामाङ भाषा र नेपाली भाषाका पदसङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन (२०६४), अप्रकाशित नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि.एम्.ए. शोधपत्र ।

निरौला, कृष्णप्रसाद, माझी भाषा र नेपाली भाषाको पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन (२०६७), अप्रकाशित स्नातकोत्तर त्रि.वि. एम्.एड शोधपत्र ।

राई, रीता देवि, बान्तावा भाषाको रूपको व्यतिरेकी अध्ययन (२०६४), अप्रकाशित नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि. एम्. ए शोधपत्र ।

राई, प्रभा, बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन (२०६९), अप्रकाशित स्नातकोत्तर त्रि.वि. एम्.एड शोधपत्र ।

राई, दिपमाला, बान्तावा र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन (२०६६) अप्रकाशित स्नातकोत्तर त्रि.वि. एम्.एड. शोधपत्र ।

सुब्बा, बेगेन्द्र, नेपाली भाषा र लिम्बू भाषा बीच पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन (२०५५) अप्रकाशित नेपाली शिक्षण समिति रत्नराज्यलक्ष्मी क्यापस, एम्. ए. शोधपत्र ।

भण्डारी, मानबहादुर, मगर र नेपाली भाषाको वाक्य सङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन (२०५९), अप्रकाशित स्नातकोत्तर त्रि.वि. एम्.एड शोधपत्र ।